

Irodalmi Jelen

XXIV. évfolyam, 272. szám

2024. JÚNIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csornyij Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **BÖSZÖRMÉNYI PANNA** festménye

Böszörményi Zoltán

Balatoni szonett

*Rianó pillanatok, éles szegek,
lavórban szenderül a néma ég,
mennyi derű és forró emléksereg,
délutánok dobozában friss remény.*

*A Balaton partján léptek sikolya,
hová lett fiatalságom – téli zenész,
későn érkezettek nyugtalansága
enyém, ki minduntalan félrenéz.*

*Ötvenkilenc lettem, mikor a lábam
diadallal mártottam hús vizedbe.
Fájt a találkozás – elveszett vágyam,*

*és óceánokon hiába jártam,
hullámod nézett mindenütt szemembe,
mondd, miért fájt a szívemen e balzsam?*

Reke Balázs

Partközelenben

A két fiú a torkolattól nem messze akart lesétálni a folyópartra. Kissé meredek volt a gátoldal, és a magasra nőtt gazokon csúszott a lábuk, az utolsó pár méteren meg is iramodtak, aztán futva értek le a partra. Agyagos, kicserepesedett sáv húzódott közvetlenül a víz előtt. Az aszály miatt kicsi volt a folyó, viszszaszorult a mederbe. Oldalról ömlött bele a patak. Abban alig folyt egy méternyi széles víz. A folyóba kavarodva felzavarta a lomhább, zöldes vizet.

– Ez az a hely? – kérdezte a fiú.

– Ez – bólintott a bátyja. – Apa azt mondta, hogy ide jöjjünk, itt mindig sok a hal.

A fiú a tenyerével kitakarta a vízről visszacsapó napsugarakat. A lassan hömpölygő folyót nézte, majd a part vonalán futtatta végig a szemét. Úgy ötven méterre tőlük horgász ült egy szomorúfűz árnyékában. A fiú könyökével megbökte bátyja karját, és a horgász felé mutatott: – Ott egy fickó.

– És? – legyintett a bátyja, miközben összeillesztette a horgászbotot. – Apa azt mondta, hogy ne foglalkozzunk senkivel. Mindenki törődjön a maga dolgával. Ez csak egy vén nyugger, nem zavar vizet.

A fiú megvonta a vállát, és figyelte, ahogy a bátyja átfűzi a damilt a bot gyűrűin. Amikor kész lett, elővett egy régi margarinos dobozt a táskájából. Az egymásnak ütődő horgok fémesen zörögtek a dobozban.

– Fú, apa ennyi horgot adott? – kérdezte meglepetten a fiú.

– Persze. Na jó, azért párat el is csórtam pluszba. Ezeket a nagyobbakat – válaszolta a bátyja, és a tenyerébe borította a doboz tartalmát. – Megnézed? – Egyet a fiú felé nyújtott.

Az bólintott, és elvette tőle a horgot. Tenyerében megforgatta párszor. Elhasználta, vastaghúsú és vasszínű háromágú

horog volt. Nézegette még egy kicsit, aztán visszaadta bátyjának.

– El ne mondd apának! Biztos elkalapálna érte, hogy elhoztam az ő cuccait is.

– És ha beszakad valamelyik?

– Nem fog. De ha mégis, majd kitalálok valamit. A lényeg, hogy te nem is tudtál az egésztől, különben kapsz te is – magyarázta a bátyja, és közben felrögzített egy nagy ólmot a damil végére. Főlé, az oldalcsomókra, nagyméretű háromágú horgokat kötött, majd felállt. – Kész vagyok – jelentette ki, és felmutatta a szerelékét.

– Nagyon menő lett – mondta a fiú. – Apa tuti örülni fog, hogy mennyi halat viszünk haza.

Lesétáltak a vízig. A kiszáradt, megrepedezett sávban, ameddig máskor elterül a folyó, régi damilgombolyagok, rozsdától narancssárga horgok, elszíneződött villantók heverték. A fiú ledobta a gumicsizmáját, mezítláb belegyalogolt a sekélyesbe. Langyosan járta körbe bokáját a víz, ujjai az iszapba mélyedtek.

– Vigyázzál nekem magadra – szólt oda neki a bátyja –, ha horogba lépsz, szétrúgom a seggedet!

– Nem fogok – mondta a fiú, és tovább dagonyázta lábujjaival az iszapot.

A bátyja meglendítette a horgászbotot, a damil sisteregve szaladt le a dobról, a szerelék csattant a vízen, hagyta egy kicsit, hogy süllyedjen a mederfenék felé, majd tekert rajta, és minden húzásnál rántott egy nagyot a damilon.

A fiú közben leguggolt, a kagylókkal játszott, amelyeket a szélvízre sodort ki az áramlat. Kézbe vette az üres héjakat, megnézegette ezüstös belsejüket, beléjük szagolt, hogy egy pillanatra érezze az elbomlott kagylóhús szúrós bűzét, aztán messze a folyóba hajította őket.

Nem sokkal azután, hogy negyedszerre is bekerült a szerelék, a bátyja úgy érezte, mintha valami kitépné a kezéből a horgászbotot, a régi szerszám szinte a víztükörig hajlott. A fiú felugrott, odaszaladt a táskájukhoz, kivett belőle egy alkarnyi hosszú, kihe-

gyezett karót, amire erős zsineget tekertek fel, és egy kisfejú kalapácsot, majd a testvére mellé sietett, aki még mindig küzdött a hallal. A damil a parttól tízméternyire kóválygott a vízben, ahogy éppen a hal terelgette. Még néhány percig tartott a küzdelem, aztán a kifáradt busa a sekélyesben feldobta magát, és az oldalára fordult. A bátyja kitekerte, ameddig csak tudta, aztán a fiúra kiáltott:

– Hozzad kifele!

A fiú a vízbe gázolt, és várt, amíg a bátyja a kezeihez terelte a halat. Legalább hat kilós busa volt. Az egyik háromágú horog az oldalába akadt, a fehér pikkelyek szétszaladtak a seb mentén, a húsból szivárgott a vér. A fiú aláfogott, vigyázva, nehogy a többi lecsüngő horogba akadjon a keze, aztán a partra vitte a halat. A busa kopoltyúi ütemesen emelkedtek fel és le, közben még pár-szor felugrott a porból, majd a fiú leszorította, és a bátyja a kalapáccsal betörte a fejét.

– Jól van, üres kézzel már nem megyünk haza. Fűzzed fel a kötélre, addig dobok újra.

A fiú letekerte a karóról a kötelet, áthúzta a hal száján, ki a kopoltyún, majd a vízhez ment, a kalapáccsal leverte a karót a fövénybe, és engedte, hogy az áramlat magába fogadja a busát. A hal nem sokkal a felszín alatt lebegett. A vörös halvér felhőként oldódott fel a folyó vizében.

– Gyere! – a bátyja kiáltása éles volt. – Itt a következő. Úgy látom, be van állva egy csapat a torkolathoz.

A fiú a második halat pányvázta ki, amikor meghallotta, hogy a nem messze ülő horgász valamit kiabál feléjük, közben a kezével fenyegetően integetett a levegőbe. A fiú lemosta kezeiről a halvért, és odasétált a bátyja mellé.

– Mit kiabál az a fickó? – kérdezte a fiú.

– Az ott a torkolat túloldalán? – kérdezett vissza a bátyja, de a szemét le sem vette a vízről.

– Az.

– Azt hiszem azt, hogy „ne gereblyézzetek” – mondta, és közben nagyot rántott a damilon.

- Nekünk mondja?
- Nem tudom. Gondolom, igen.
- Mit akar?

– Ne foglalkozzál velem! Csak azért kiabál, mert látja, hogy mi sorban szedjük a halat, ő meg csak aszalódik a napon üres kézzel.

A fiú az ötödik halat kötözte fel, amikor felnézve egy csónakot pillantott meg a folyó közepén. A motor nem járt, a ladik lefelé csorgott folyásirányban. A csónakos intett a horgásznak a torkolatnál. A fiú lemosta kezéről a nyálkás vérpacákat, felállt. Intett a csónakos férfinak, de az nem intett vissza neki.

- Jó sok halunk van már – mondta a fiú a bátyja mellé lépve.
- Igen – felelte az, és közben újra bedobott.
- Apa örülni fog.

– Az biztos. Tele lesz a hűtő. Még tudunk eladni is belőle a szomszédoknak. Pénzt is csinálunk.

A fiú megvakarta a fejét, majd egyik ujjáról elpöckölt egy oda-száradt pikkelyt.

– Nem kéne már mennünk haza? Jó régóta kint vagyunk. Sok halunk is van. Én mennék már haza.

– Csak még egyet akarok. Egy utolsót. Tényleg utolsót – felelte a bátyja, és rántott egy nagyot a boton. Olyan húzást érzett, mintha valaki a karját akarná kitépni. A horgászbot recsegve hajlott meg. – Na, ez az! – kiáltotta. – Erre vártunk. Anyám, ez nagyon nagy lesz. Remélem, ki bírom húzni! – Két kézzel ráfogott a bot nyelére. A damil hangos surrogással futott le a dobról. A hal a folyó közepe felé robogott.

A rendőrautó szép lassan gurult végig a gáton. Ott állt meg, ahol a fiúk lementek a vízhez. Egy rendőr és egy halőr szállt ki, elindultak lefelé a gátoldalra.

Csak a fiú vette észre őket, ahogy közelednek. Megrángatta a bátyja pólójának az ujját, de a fivére oda sem nézett. Az irtatlan hal még mindig a folyó közepe felé tartott.

– Nyugi, meg tudom fordítani. Velem nem bír el – mondta. – Már mindjárt az enyém.

Oláh András

hazudni valami igazat

*hazudni kell valami igazat
mielőtt elalgásodnak az álmok...
hideg a zuhany szisszen a vízcsap
kotyog a kávé szól egy rádió is
– valaki másé – rohanni kell
odakint ősz van hideg szél szurkál
ingerelnek a tócsák az utcán
bekövetkezett hát amitől féltünk
már az indulás is bujkálásra épült
el kell engedniünk titkainkat
– fájtak tegnap is ma is –
miért akarjuk makacsul mégis
hogy maradjon ami múlik*

árnyékban

*egy percre még megszökött előle a halál:
mintha mondani is akart volna valamit...
talán csak a fájdalom vezette vissza a perzselő hiány
– szerettem volna megosztani vele valami fontosat
ám ott az ágya mellett dideregve elfogytak
a szavak... a feszülő test és a monitorra zsibbadó
tekintet közé gyűrődve éreztem: nem léphetek
hozzá közel többé már soha*

kifosztva

*az idő folyton kibabrál
velünk: gyorsan temet
s nincs ami marasztaljon
a napszitta kerti asztalra karcolt
jeleket már senki sem érti
feladtuk az utolsó fedezéket is
átírt szerepek és átírt
történetek hűvöse alatt
összeesett az utolsó szó is
csupa üszök az alkonyat
magamra zárom hát a csöndet
és visszaköltözöm
emlékeink zsákutcáiba*

nem tudom

*nincs kibúvó sem gyöngeség
többé nem tartozol senkinek*

féltékeny hiányvilágban élsz

*beléd szorultam mégis
és nem tudom mi lesz
ha egyszer majd tényleg elmegyek*

Lukácsy Katalin

Kései napló a koronavírusról

Bár sokan úgy emlékeznek, mégsem márciusban kezdődött, mert már januárban is hallottunk valamit. Hogy koronavírus. Meg járvány. Meg halál. De jó messze, Kínában. Mert ők mindent megesznek, a denevért is. Hűtőjük sincs, megromlik a kaja. Fúj, enyhén romlott denevér. A jogatanárnőnk a táblára írta, milyen vitamin véd meg a vírustól: C, D. Hozzáteszi, aki náthás, ne jöjjön jógázni. Maradjon otthon. Ha valaki köhög, ablakot nyit. Február vége. Süt a nap. Enyhe idő. Leckéírás előtt az unokákkal kimegyünk a Duna-partra. Egyik unoka engedelmesen fogja a kezem, a másik határozottan tiltakozik, hozzá ne nyúljak, mert elkapja a koronavírust. (Így utólag megjegyzem, náluk mindenki elkapta: anya, ikertestvér, féltestvérek – csak ő nem. Ha már számvetés, Á. fiam és egész családja is elkapta a második hullámban. B. fiam és társa azonban nem. J., akiből – mint majd kiderül – nem lett potenciális gyilkos, két oltás után esett ágynak. Én nem.)

Március 8. és az utána következő napok

Á. fiam koncertezik, telt ház. Orrát fújó ember mellé nem ül senki. Kicsit feszült mindenki. Á. és a felesége nászúton voltak Cipruson. Onnan követték a híreket.

- Jaj, mamikám, mi lesz itt, nyakunkon a koronavírus!

- Ugyan – legyintek –, minket megvédenek a hegyek: a Kárpátok. Meg a kultúránk, Mária Országá vagyunk.

A fiam hitetlenkedve néz rám. Neked legyen igazad – gondolja, és megy zenélni. Mi meg élvezzük a zenét, a társaságot. Jön a tavasz.

Egyre aggasztóbb hírek, felvételek: Olaszországban is elkezd rombolni a vírus. Igaz, amit látunk, igaz, amit hallunk? Már anynyí átverést éltünk meg. Olaszország nincs messze. Ott is töme-

ges megbetegedések, a kórházak tele, mindenütt halottak. Létezhet? A huszonegyedik században?

Március 11. és az utána következő napok

Országos vészhelyzet. Fiaim megtiltják, hogy a lakást elhagyjam. Páromat, aki taxisofőr, felszólítják, hogy hagyja abba a taxizást. B. fiam rácsörög, és potenciális gyilkosnak nevezi, amennyiben kimegy dolgozni. Főleg az idősekre halálos, mondják. Ezért folyton ellenőriznek, és folyton lebukom, mert persze, hogy kint vagyok. Jó, a vásárlást ráhagyom páromra, J.-re, ő egy tízessel fiatalabb. Nem csúcsidőben és mindig pontos listával bocsátom útra, a szellős Lehel csarnokba. Maszk nincs, de sálát kötök az orrára, szájára. Teafa-, levendula-, eukaliptusz-illóolajjal locsolom. Nem lesz baj, nem lesz baj.

Amikor a szükség nagy, mutasd meg, hogy Anya vagy! – figyelmeztetem a Szűzanyácskát. Félek is, meg nem is. Ott a jó sósborszesz, kézmosás, fokhagyma, hagyma.

Ez nem lehet igaz, szürreális, rossz amcsi katasztrófafilm!

A Facebookon a fogorvosunk jelzi, hogy végre érkezett maszk a Király utcai patikába. Maximum kettőt lehet venni. A Király utca siralmas. Riadt emberek lézengenek sápadtan, értetlen arc kifejezéssel. Sírva fakadok. Nekik még rosszabb, mint nekünk a külvárosban. Összezsúfolva... Se fák, se madarak.

Bezárnak a mozik, a színházak, a vendéglők, a szállodák, az uszodák. Aztán a parkok, az iskolák, az óvodák. Nincs gyerekzsi-vaj. Másfél méter távolságot kell tartani ember és ember között. Rendeletileg. Ugrálunk egyik oldalról a másikra. A Duna-parton F. barátnőmre rászóltak a fiatalok, hogy mit mászkál, ő a hibás, a fiatalok miatta nem dolgozhatnak, bulizhatnak. Este 8 után már tilos az utcán lenni.

Otthon mindent együtt csinálunk. Olykor összekapaszkodunk, és sírunk. Olvasunk, ingyen lehet online filmet, színházi előadást nézni. Pár hónapra rá már fizetni kell érte. Érthető, ilyen pangás idején kell a bevétel. Amíg ingyen volt, néztük, de mióta pénzbe kerül, leállunk, egyrészt mert mi is oda kell figyeljünk,

mire költünk, másrészt elég balfékek vagyunk az internethasználattal, s érezzük azt is, mennyire más így, mint élőben. Aztán az utalás se a kenyerünk. Hogy is lehet otthonról...? Bankba menni macerás, megszabják, egyszerre hányan lehetnek bent, két óra hossza után nem lehet pénzezni.

És mégis kiszökünk! Külön bravúr kirándulóhelyet találni. Normafa, Hármashatárhegy, Margitsziget tilalomlistán. Parkolók lezárva, a környező falvak polgármesterei nem engedik be a Pestről jövőket. Egyetlen konkrét mentsvárunk a természet, még annak is, aki azelőtt nem túrázott. Á. önkéntes karanténba vonul, mert a családja Alsóörsre utazott. Iskola online, feleség online, a nagynéni kertés háza meg menedéket ad. Á. fiam telefonon elmondja, mire van szüksége, J. viszi, leteszi az ajtó elé. Messengeren értekezünk.

(Mit ér a napló, ha nem őszinte?)

Nyugtalanít a felállás, Á. fiam önkéntes karanténja s hogy mi segítünk, az állítólagosan veszélyeztetettek. Végül elhúz a Balatonra. Igen, így természetes, tudom, ott a családja... És én, velem mi lesz? Tudom, tudom, velem a párom, nem vagyok egyedül! Egészséges vagyok. J. is az. És itt a másik fiam, B. Rá is számíthatok, akkor is, ha neheztel rám, mert folyton csavargok, és nem hiszem el, hogy a jó levegő, természet árthat.

Áldásos tavasz van. Melegen süt a nap, az arcom leburnul, a kezem feje is. A hajam lenő, a fodrász is zárva. Az ellátás jó, az élelmiszerboltok, patikák nyitva, feltöltve.

Április 8. és az utána következő napok

Születésnapom. Üzenetek, telefon, chat. A nap süt, hála Istennek. Meleg van. Délelőtt kirándulunk, délután nem tanácsos, kiöznlik a jónép, kerülgethetjük egymást. Mindig pakolok vizet, kekszet, gyümölcsöt, mert amúgy semmilyen vendéglátó egység nincs nyitva. A Garancsi-tóhoz megyünk. Csak mi vagyunk, meg az illatozó, bimbózó, virágzó fák. Annyira meleg van, hogy J. nekivetkőzik. Sütteti a hátát. Erdei béka látogat meg – eddig úgy tudtam, a béka vízi állat. Mire jön a tömeg, távoznak. Hoppá, az

út mentén nyitva egy cukrászda! Elvitelre, ezt írták ki az ajtóra. Megállunk. Maszk, kesztyű, szabályosan, ahogy kell, bent riadt eladó, kérek két szelet tortát.

Otthon elfogyasztjuk. Pocsék.

Szégyen ilyenkor panaszkodni, mások betegek, belehalnak. A hírekben azt látjuk, az olaszok vidékre menekülnek, és viszik a vírust. Erre itthon is pedzegetik, hogy Budapestet lezárják, de aztán mégse, csak az a kérés, ajánlás, maradjon mindenki otthon. Kampányszerűen: Maradj otthon!

Á. kijutott Alsóörsre, fele utat vonattal, másik felét a nagynéni autóján tette meg. Kertészkednek, főzőcskéznek, iskola, munka online. Á. tanítgat, zenélés nincs. Április végén egy pályázat révén, nyitott járművel járhatnak a pesti tömbházak között, és muzsikálhatnak. A lakók az ablakból hallgatják, integetnek, sírnak. Este megy vissza, engem nem ejt útba, most én sírok, de nem örömben. Magyarázat van: sietni kellett vissza, mert a vonat, aztán a nagynéni időhöz kötött, és amúgy is, mire jó csak integetni egymásnak...

Sodornak az események. Minden szokatlan. A fenébe.

Szerelem kolera idején, megnézzük youtube-on, szavunk ne legyen, megvan mindenünk, ami az élethez kell. Csak a társas kapcsolatok, az élő előadások, a szórakozás, a szabadság hiányzik, de nagyon.

Senkiről nem tudunk, aki beteg, vagy kórházba került. Halomásból, hírekből igen. Mindennap hallható, hivatalosan hányan betegedtek meg, mennyi az örökítőanyag a szennyvízben, hányan vannak lélegeztetőgépen, hányan haltak meg. A tévében látható az operatív törzs, élén Müller Cecíliával, aki végtelen türelemmel és közérthetően magyaráz: maradjunk otthon, másfél méter távolság, fertőtlenítés, kézmosás, maszk, kesztyű! Minden vásárolt élelmiszert mossunk meg, a csomagolást is.

Órákig pepecselünk. Felmosok mindenütt, naponta többször. Reggeli után szinte azonnal este lesz. Kimerültek vagyunk a semmitől és a félelemtől. Ahogy telik az idő, az emberek egyre jobban nyugtalankodnak. A pénztartalék fogyogat. Nem minden munka

mehet online. Párom, J. is, aki lemondott arról, hogy potenciális gyilkos legyen, már berzenkedik, kellene a bevétel. Mire várjon? Van még tartaléka, akinek van. Én örülök, hogy van nyugdíjam. Fix. Nagyon kicsi, de fix. Fellépésekkel egészítettem ki. Anyagi-lag fontos, de most már leginkább lelki szükséglet.

Már kapható kézfertőtlenítő, állandó használatra zsebben hordjuk. Maszk is van, tartalékunk, J. hajlamos elhagyni. Ecet-tel mosom fel a konyhát, a fürdőszobát. Az előszobát, a lábtörlő-
ket durvábbal: Domestosszal.

Elröpül az április is. Az anyák napja közeleg. Á. biztat, indul-junk el, a feleség anyja is megy, egy füst alatt megünnepelnek mindkettőnket. Közben halljuk, hogy útközben igazoltatnak, nem lehet csak úgy kóricálni, mehetsz haza, vagy oda, ahová feltétlenül muszáj. Már találgatjuk, mit mondjunk a rendőrnek, mi az, ami miatt feltétlenül muszáj. Mi az a halaszthatatlan? J. végül ellenáll. Nem akar rendőri ügyet. A sárga taxijáról messzi-ről virít, hogy budapesti. A másik anya leutazik. Én tükön ülve nyomozok. Végül a fiam apósa egy titkos utat fedez fel, amelyen rendőrnek nyoma sincs. Pár nap múlva nekivágunk. Az autót gyorsan a kerítésen belülre helyezzük, a kert magas fallal védett. Se puszi, se ölelés, se anyák napi virág. Kint, a kertben eszege-tünk, beszélgetünk. A nagykilátó lezárva, a kicsire felmegyünk. A feleség otthon marad, úgy tűnik, ő tart leginkább a fertőzéstől. Öt után a fiam diszkréten emlékeztet, hogy nyolcig van kijárás, jobb, ha indulunk vissza, ne kísértsük a szerencsénk!

Az üzletek előtt itt is tisztes távolságban állnak sorban, maszk-ban, csendben, gondterhelten.

Boldog vagyok, hogy találkozhattunk, hogy jól vannak, jó he-lyen.

B. fiam folyamatosan dolgozik online, sok emberért felelős. Az unokákkal csetelünk. Nem bánják, hogy nem kell iskolába járni. Számítógéppel mindent megoldanak. Intelligensek, gyors felfo-gásúak.

B. fiam többször, kérés nélkül bevásárol nekünk, ha ő nem ér rá, a párja teszi meg. Isten áldja meg őket ezért!

Május közepén enyhül a vírushelyzet.

Júniusban már újra felléphetek. Igaz, csak templomban, a közönség maszkban, de a szemük mosolyog, és akkora adag szeretetet, hála kering köztünk, hogy szárnyalok.

Nagyrendezvények, koncertek, fesztiválok betiltva. Zenészek bajban. Van, aki utcán játszik, van, aki ételt hord ki, van, aki kivár. J. elkezd taxizni, nyögvenyelősen. Turisták nincsenek, a mulatók zárva, taxira kevesen költhetnek. Á. és családja hazatérnek, de a régi albérletük már nem felel meg. Felköltöznek Óbudára, hogyha még egyszer karantén lenne, ott majd jobban bírják. Sokan így gondolják, tömegesen költöznek ki a városból az agglomerációba. Igazuk van, faluhelyen nem áll le az élet: kapálnak, gyomlálnak, ültetnek, javítják, foltozzák a házat, kerítést. Odafigyelnek egymásra. Emberibb, sokkal emberibb, mint a nagyváros. Én is változtatnék, de nincs se erőm, se megfelelő anyagi hátterem.

Nekem fontos, hogy mindezt leírjam, két-három év, és összemosódnak az események. Másokat is kérdezek szűrőpróbaszerűen, és szinte senki sem emlékszik, mikortól volt vészhelyzet, kijárási tilalom, kötelező maszkviselés. Kint? Bent?

Júliusban óvatosan, de kimerészkedünk a strandra. A közös öltözőt kerüljük, a távolságtartás még sokáig fenn- és bennünk marad. A kedvenc leányfalusi strandon lubickolunk az unokákkal, labdázunk, ugrálunk. Csúszda nincs. Sebjaj, nem hiányzik. Evés előtt fertőtlenítem a kezeckéjüket. K. kifakad: – Utálom az ízét!

– Tudom, drágám, de még muszáj, a biztonság kedvéért.

Beletörődik, hagyja.

Augusztusban nyaralunk. A Balaton megtelik. Felejtünk. Túl-vagyunk. Nem hiszünk a figyelmeztetésnek, miszerint a vírus velünk marad, csak most nyár van, pihen kicsit.

Templomok, klubok korlátozott számban fogadnak közönséget, műsort. Járom az országot keresztül-kasul. Hála és szeretet. Egymagam és a gitár. Á. fiamnak nehezebb, ők zenekar. Csappan a bevétel, az óbudai bérlemény drágul. Tudatják, hogy feleség szülei beleadnak. Á. megkér, ha tehetem, én is. Tehetem.

Októberben növekedésnek indulnak az esetszámok. Igyekszünk még eljutni, ahová lehet. Nézők ismét maszk mögé parancsolva. Ezt én is kipróbálom az Erkelben. Az első felvonás alatt fulladozom, a második már jól megy, a szünetben kirohanunk levegőt szívni. És persze, mint néző: hála és boldogság. Élünk.

Október vége, és vége az élő előadásoknak. Sötétedünk. Szirogítások. J. kínlódik, de nem adja fel, amíg nincs tiltás, próbálkozik.

A gyerekek iskolába járnak, megbetegednek, aztán hazaviszik őket a szüleik. Á. és a felesége elkapják a kislányoktól. A kislányok hamar túlesnek, általában a gyerekek könnyen átvészelik, a felnőttek kínlódnak. Ők az elsők, akikről nem hírekből tudjuk, hogy megbetegedtek. Képet kapok a szkafanderruhás mentősökről.

Karantén.

Ennivalót futárral hozatnak, háziorvossal telefonon konzultálnak. Engem nyugtatgatnak, nincs nagy baj, otthon simán átvészelik. Szaglász, ízlelés nincs. Láz, hátfájás, derékfájás, fáradtság. A jó hír, viccelődik Á. fiam, hogy a karantén után már találkozhatunk. Ez valóban jó hír. Addig pedig felértékelődik az online világ. Láthatom, hallhatom őket. B. fiam is nyugtat, ne félj, mamikám, fiatalok, túlélnek.

Valaki elindítja, hogy este nyolckor álljunk ki az ablakba, teraszra, erkélyre, kinek miye van, és tapsoljunk az egészségügyben dolgozóknak, mert heroikus munkát végeznek. A mi utcánkban csak én tapsolok, hülyén is érzem magam, hisz aki dolgozik, nem hallja, aki nem, az meg pihenni akar, csöndben. De a gondolat szép, így tapsolok egy darabig. De ha már itt tartunk, akkor én tisztelgek a mi házi orvosunk előtt azzal is, hogy leírom a nevét: Dr. Elekes Zsuzsanna. Idősebb, mint én, több egészségi gondja van, már rég nyugdíjasként lógathatná a lábát, ehelyett végig kitartott. Állta a sarat a rendelőben, minden hívásra azonnal reagált. Ha épp elfoglalt volt, akkor visszahívott. Ez hivatástudat, ez bátor helytállás!

Online jógázunk, hetente kétszer. Fontos a mozgás, a pranayama, légzőgyakorlatok. Erősíteni kell a tüdőt. A korona-

vírus leginkább azt támadja. Van elég lélegeztetőgép, de úgy hírlik, hogy aki rákerül, nem ússza meg élve. Otthon, laptop előtt, saját szőnyegen – de fura – gyakorlunk. Az is jó, hogy láthatjuk egymást. Hogy vagy, hogy vagy? Nem sok, de mégis. Az indiai mindig azt válaszolja: good, good. Ha nem good, good, az minimum halálesetet vagy természeti kataklizmát jelent. Ahogy mi, magyarok tudunk panaszkodni, úgy senki.

Közeleg a karácsony, de nincs enyhítés. Eszeveszetten takarítok, sütök-főzök, ám nem bírom, a nyakam fáj, szédülök, dülöngélek; ha nincs J. mellettem, elesem. Előző jógatanárnőnk, aki már a családjával éli tovább a covidos időszakot, Mumbaiban, csóválja a fejét. A távoli Indiában az ünnepekkor ugyanúgy halálra dolgozzák magukat az asszonyok, mint nálunk. Olajjal masszírozom a nyakat, aztán bugyoláljam be meleg sálba, tanácsolja. Így fekdjek le aludni. Pár nap alatt el is múlik.

Én se értem, hová teperek ilyenkor. Csak Á. és a neje jöhetnek Szenteste. Az unokák és B. fiam, akár a rossz oktatófilmekben látni, az ablak alatt integetnek. J. humorosan áll hozzá, maszkot húz, kesztyűt és piros sipkát. Le akarok szaladni, de a fiam kérlelhetetlen.

– Nem szabad. Bírd ki!

Estére lenyugszom, énekelünk, eljön az Angyal, megszületik a Megváltó. Hihetetlen, hogy tavaly ott jártunk a Szentföldön, Betlehemben, Názáretben! Jeruzsálem, Kafarnaum, Holt-tenger. Egy év, és fenekestül felfordult a világ. Nem járnak repülőgépek. Csendes és tiszta az égbolt. A levegő is tisztul. Az ember most nem tud rombolni, túlélni akar.

A *szilveszter* is magánügy, se buli, se petárdázás (a kutyások örülnek). Jó, hogy megengedtük magunknak Izraelt tavaly. Táncoltunk, énekelünk, ettünk, ittunk. Éjfélkor szólt a himnusz. Jó magyar csapat volt, kitűnő idegenvezetővel, Bodrogi Zsuzsával. Mindenre gondolt: legyenek magyar slágerek, de hastánc is, hadd örüljenek a férfiak, tüzes arab férfi táncos is ropja, a nénik örömére. Most vészcsend, sötét. Jövőre, biztatjuk egymást, addigra szabadok leszünk.

Nem lettünk.

Januárban összeesküvés. Az unokák anyja megengedi, hogy találkozzunk a kicsikkel. Titokban. Az esemény képeit nem posztoljuk, ha a szigorú apa rákérdez, nem hazudunk, de miért kérdezne rá? Mintha első találkámra mennék, úgy ver a szívem. Másfél méter? Dehogysis! Ölelés, bújás. Nagyokat nevetünk, kirándulunk a már annyiszor végigjárt ösvényeken. Kellemes hideg, tiszta levegő. Erdőben nem kell maszk. Szépek a gyerekek. Mekkorát nőttek! Boldogság! Együtt! A Hangár is zárva, de az ablakon kiadják a süttőtöklevest, ők nem kérik, de beleesznek az enyémbé, hiszem, hogy jó az immunrendszerem, csendben fohászok, segíts, Uram, ne legyen baj! Ők tésztafélét kanalaznak jóízűen. Rácsörgők Á.-ra:

– Közel vagyunk hozzátok, gyertek ki!

Kislányok, fiúk, Á. és neje, mind együtt, összeölelkezve. Az utcán már maszkban, de én olyan euforikus állapotban vagyok, hogy maszk nélkül ragyogok. Készülnek képek, de csak számunkra, nem a nyilvánosságnak. (Titok!) Innen kezdve találkoztunk: utcán, parkokban. És ez jó.

Á.-val is találkozunk. Á.-val, aki átesett rajta. Többször. Akkor még nem tudtuk, hogy többször is át lehet esni rajta, de azt biztosan tudtam, hogy a szeretett lények jelenléte a legjobb védelem.

2021-ben már akadnak ismerősök, közeliak is, akik nagybeteg kórházba kerülnek, és sajnos, vannak, akik bele is halnak. Gyászolunk. Ekkor még tart az egység. Együtt félünk, remélünk, egy nemzet, egy emberiség, a földlakók a világ minden pontján szenvednek. De mi ez, mitől, miből lett a világjárvány? Sok elmélet, tanulmány jelenik meg. Mesterséges. Véletlenül kiszabadult a laborból. Nem, nem véletlenül! Túl sok az ember, ritkítani kell, főleg az öregekből van sok, sokba kerülnek, feleslegesek, megterhelik a költségvetést, megnyomorítják a családokat. A vírus elpusztíthatatlan, él és virul a papíron, a vason, hetekig, hónapokig. Nem, szó se róla, a vírus nem élő, mint a baktérium, csakis tüszögés, köhögés útján terjed. Időnként átküldök

egy-egy cikket az osztálytársamnak, aki Dél-Franciaországban orvos. Mindig ugyanaz a válasz: ez is csak egy feltételezés. De hogyan lehet védekezni? Ahogy influenzajárványnál. C- és D-vitamin, cink, magas láz esetén paracetamol, mozogni, egészségesen táplálkozni. Miniszterelnökünk majd minden pénteken 7 óra 30-kor a Kossuth Rádióban beszél. Mint ember. Felelős, együttérző ember. Ő nem virológus, miközben lassan, de biztosan már mindenki az: fotelvirológus. Mint a futball esetében, mindenki jobban tudja. Az orvosok sincsenek egy véleményen. Van, aki kijelenti, sok hűhó semmiért, egy kis influenzáért minek ilyen drasztikus lezárásokat hozni? Minek a karantén? Lám, az ő praxisában senki se betegedett meg! A statisztika mást mutat. És már nemcsak öregek az áldozatok: fiatalok is elkapják, erős sportolók, makkegészséges emberek is. És belehalnak.

És egyszer csak felfénylik a remény. Karikó Katalin, aki a miénk, de Amerikában kutat, azzal jelentkezik, hogy hamarosan itt a vakcina. Vége az elhalálozásoknak. Tavasszal már lehet oltakozni, sőt buzdítanak, hogy vegyük fel az oltást, eképpen vetve véget a lezárásoknak, karanténnak. Aki beoltott, szabad, s minél több a szabad ember, annál biztosabb a felszabadulás. És ezen a ponton az addig nagyjából egységes nemzet, egységes emberiség kettészakad. Oltáspártiakra és oltásellenesekre. Előbb finoman vagyunk más véleményen, aztán egyre durvábban védi majd mindenki a maga igazát. Az oltás nem kötelező, de elvárt. Egyelőre. A kormányok oltásra buzdítanak, s ez menten ellenállást generál. A kormány szabad mozgást ígér az oltottaknak, ezzel az ellenzők jogait csorbítja. Ez a demokrácia. Hogy ki melyik oldalra áll, független az iskolázottságtól, műveltségtől, bőrszíntől. Van. Egyelőre elméleti síkon, mert a kormányok egyezkednek, honnan, mennyiért veszik a vakcinát.

Január vége felé alaposan elfogy a türelmem.

Nincs fellépésem, egy-egy abnormális online próba tarkítja a napot, semmivel nem értek egyet, nem is lesz belőle semmi, de úgy teszünk, mintha lenne értelme. Szavalunk és énekelünk a telefonba, aki a vezetőknek képzeletben magát, basáskodik, ezzel

kiüti a biztosítékot. Egyik kolléganőm sírva fakad, ő nem kisgyerekek, hogy így instruálják, a másik azzal vág vissza, hogy ő meg a rendező! De nem kell rendező, felolvasunk istenes verseket, és kész! Akkor, akkor, akkor – köti az ebet a karóhoz a basáskodó –, akkor ő lesz a zenei rendező! Ettől még nagyobb a kiborulás. A basáskodó nem zenész, ne magyarázzon muzsikusoknak! Kivágja magát: ő a református zsoltárok szakértője, ebbe nincs beleszólásunk, és egyáltalán, csináljuk, amit mond!

A próbán én nem sírok, vigasztalok, békéltetek, de úgy érzem, senkinek sincs igaza, és semmi közöm az egészhez. Elég! Elég Budapestből, elég a járványból, elég az unatkozó háziasszonyokból, elég a basáskodó, önjelölt rendezőből, elég a járványbéli önmagamból!

Ha Á. hív, rendszeresen pityergek, ő meg biztat, hogy rajta, lám, megdőlt az elméletem, hogy csak pozitívan. Ha fáj és elegem van, fejezem ki bátran. Neki ki is fejezem, visszafojtani amúgy sem tudom már.

És mit látnak szemeim a Facebookon? Őzikéket. És hol lelegesznek az őzikék? A szigligeti arborétumban.

Gyors telefon. Nyitva van. Igen, de csak alkotóknak, kísérő a kapuig jöhet, a kapunál csengetni kell, belépés csak egyedül és maszkban. A portán nyilatkozni muszáj, hogy kizárólag munkavégzés, azaz alkotás céljából jöttem. Vállalom? Vállalom.

Á. és a neje megtanítanak gépelni, javítani. Pakolok, viszem a kéziratot, laptopot, J. elfuvaroz. Milyen megérettő, én nem lennék ennyire nagyvonalú. Hála neki, Á.-nak, Szigligetnek, és naná, hogy a Jóistennek!

Ütközben megállunk egy benzinkútnál, ennénk, innánk valamit, az eladó hisztérikusan kiharancsol, bent tilos étkezni! J. megsértődve visszaül a kocsiba. A melegszendvics hideg és ehetetlen. Kávéfőzés közben a nő elpanaszolja, egyedül neveli a beteg gyereket. A járvány alatt nem látogathatja az intézetben. Félti őt, félti az állását, a saját egészségét. Értem, megértem őt. Minden a koronavírusról szól, de persze más betegségek is léteznek, azokkal most alig lehet foglalkozni. Autózunk tovább.

– Te, emlékszel – kérdem a még mindig duzzogó J.-től, aki enyhén nőgyűlölő, mert ugye most is a csaj toltta túl, dohogja, félreeső helyen, az Isten háta mögött mi a bánatnak nem lehet állva, a pultnál meginni egy kávé, elmajszolni egy szendvicset –, Vázsonyban milyen jó velős piritóst ettünk egyszer?

Megpróbáljuk. Nyitva. A vendéglős beereszt. Két asztal, távol egymástól, le lehet ülni, sört iszom, és körbetáncolom az üres termet. Csodálatos! Nem fél a büntetéstől? Nem. A helyi rendőr felügyeli, és ő is vigyáz, két embernél ne legyen benn több. Ezért van csak két asztal. Észszerű. A sör igazi, jó! A velő... Ugyan hogy is lenne az? Nincs konyha, tubusból kerül a kenyérre – mégis ez már a szabadság szele.

Látjuk a Balatont, integetünk, dedósan kiabálunk:

– Szia, Balaton!

Messziről feltűnik a szigligeti vár. Nem mehetünk be a kocsi-bejárón, a főportán csengetünk. Törékeny Livike enged be. Egyedül engem.

– Sok a cuccom, a derekam gyenge, lumbágóesélyes – mondom.

Nem baj, ő leviszi, ő erős. Rossz nézni, ahogy a lépcsőn letorássza a nehezét, a kisebbekkel én megyek utána.

– Kávé kaphatunk?

– Kihozom – mondja készségesen, és tálcán felhossa a konyhából.

Tiszta, de hűvös levegő, megisszuk a kapu előtt, és J. visszafordul. A szobám napos, jól fűtött, csendes, kivéve, amikor nyikognak a bútorok.

– Az öreg grófné – mondja ilyenkor a személyzet, többé-kevésbé komolyan. Esterházy-kastély. Grófi család tulajdona volt. Aztán államosították.

Írok, sétálok, online itt is jógázom.

Két író az ebédlőben. Kellemes társaság. A maszk kötelező, ha megfeledekzem, a vezetőnő rám kiabál:

– Tedd fel a maszkot!

Hátra arc, vissza a szobába, és maszkban masírozom az ebédlőig. Ő is, családja is megbetegedett, nem kellett kórházba men-

niük, de megsínylették. Pszichésen is. Erről faggatom, de nem tudja konkretizálni. A házban többen átestek a kórságon, volt, aki könnyen, szinte észrevétlenül, más viszont nagyon megszenvedte. Először itt is a rettegés uralkodik el: mi lesz, ha örökre bezárnak, miből fognak élni? Az első menetben megtapasztalták a bezárást, nem fogadhattak vendéget, de munka mindig akadt: takarítás, kertészkedés, a ház őrzése, javítgatások. 2021-ben már enyhébbek a szabályok, vendég ugyan nem jöhet, de alkotó, azaz dolgozó igen, ahogyan már írtam. És csakis ő. Nyilatkozzak is íziben, hogy dolgozni fogok, nem a lábam lógatom!

Az utcán nem kötelező a maszk, másutt mindenütt az. Minden zárva, kivéve az élelmiszerboltok és a patikák. Vacsora után sétálni indulok, és csodálkozva nézek a portásra, aki rám szól, hogy hová készülök.

– Csak úgy, levegőzni.

Nyolc óra. Nem lehet kimenni. Polgárőrök, rendőrök büntetnek, ha kint vagyok az utcán.

Belém hasít az ismerős érzés. Hiszen járvány van itt is! Iskola, óvoda itt is zárva. Megint. Bent ülünk, és beszélgetünk. Egyik előzékeny, jó modorú író suttogva elmagyarázza, hogy a vakcina káros. Chip van benne, ő látta videón, és látta azt is, ahogy egyesek lebénultak, mások megőrültek az oltástól. Amerikában történik mindez, ahol már oltanak. Ez az elmélet makacsul, tartja magát, akkoriban még csak suttogva, de 2022 februárjában már zajos tüntetésekre kerül sor: nem kell lezárás, ne legyen kötelező az oltás! Kanadából indul a mozgalom, eléri Franciaországot, Hollandiát. Le a Covid-diktatúrával! – ez a jelszó. Magyarországon enyhébbek a szabályok, és sokan felveszik az oltást. A kormány ehhez köti a lazítást, és a többség ezzel egyetért. Másutt nincs annyi oltóanyag. És sikk ellenállni. Ez a demokrácia, mondják: ha akarom, védekezem, ha nem, az én dolgom. Sok jóismerősöm vélekedik így. Tudomásul vesszük a másik véleményét. Én úgy érzem, járványra oltás dukál, de biztos, ami biztos, az osztálytársamat is kifaggatom. Persze. Nincs más védekezés. Minket ki kérdezett gyermekkorunkban? Sebészorvos barátunk is hason-

lón vélekedik. A házi orvosunk is. Fiaim ugyancsak. Művésztársaim zöme szintén. Aki nem, annak hiába magyarázok, érvelek. Aki az ellenkezésbe állt bele, kitart. Éljük túl, így kívánom, de ez nem mindig sikerül. Egy ország siratja Kóbor Jánost.

2022. óta már tudjuk, hogy nemcsak a tüdőt teszi tönkre a koronavírus, hanem megtámadja a gyenge pontokat. Szív, vese, gerinc, idegrendszer. Az is megkaphatja, aki oltott, de többnyire nem lesz súlyos lefolyású a betegség. Szerintem nem mindegy.

Szigligeten van hó, levegő, tér. A parton emberek, hattyúk, kacsák. Barátságosan beszélgetünk. Akinek itt van nyaralója, itt szándékozik átvészelni. Fotózkodunk, vadidegenek mesélik a történetüket.

Gyerek Ausztriában. Dehogyan kap Covid-segélyt! A tartalékból él, és pizzafutárkodik. Másiknak a férje ételkihordással próbálkozik Pesten, ő meg itt fogja túlélni a gyerekekkel. Továbbra is szürreális. De a Balaton Balaton marad, és a vízi madarak is vízi madarak. Ennivalót koldulnak, és a sétálók etetik őket. Erről is hány elmélet kering, hogy nem szabad, mert megbetegednek. Vagy hogy nagyon is lehet... De minderre madár is, ember is fittyet hány.

A munkával jól haladok, bemásolom a laptopba, amit kézzel írtam. Javítok, húzok, átírok. Jó. Nem tudom, hogy kell publikálni, és azt se, miként lehet kiadót találni. De most az a fontos, legyen meg. A két hét elröpül, J. megérkezik egy csokor virággal. Nagyon büszke magára, én pedig rá, hogy ilyesmi eszébe jutott.

2021. február 14.

Bálint-nap, amcsiasan Valentine Day. Ekkor kezdenek költeni az énekesmadarak. Nagy a csicsérgés az arborétumban. J. izgatott, pakoljunk be, és irány a Balaton! Mindenkitől elbúcsúszom, a csomagokat ezúttal a kertből nyíló kapun, lépcsőmászás nélkül visszük ki Livikével. Megint kávéfőz, ez az ő ajándéka. Olyan megható! J. azt olvasta az Indexen, de látta is, hogy a Balaton befagyott.

– Nem igaz.

- Biztos rég voltál lent.
- Nem, naponta lemegyek, nincs befagyva.
- Ekkorát nem lehet hazudni.

A saját szemével győződhet meg, hogy lehet. Pici jég a partközelsben. Annyi. De a nap süt, együtt vagyunk, egészségesek. Hazafelé Csopak előtt működik a halsütőde. Újabb örömforrás. Állva, a szabad ég alatt, de sült halat eszünk. Balatoni fogast. Akkora, hogy haza is viszünk belőle. Jót tett a távollét, J. megbecsüli a jelenlétem.

Bizalommal találkozgatunk azokkal, akik szintén oltottak. T. kiadja a szerzői lemezem. Aztán a megzenésített versek is CD-formátumot öltenek. És újfent hála Á. fiainak, aki bábáskodott és közreműködött a felvételeken, J.-nek a szponzorálásért, T.-nek a kiadásért – és mint mindig: a Jóistennek.

Az unokák anyja értesít, hogy elutaznak húsvétkor, erdei házikót bérelnek az Őrségben. Sokan vágnak elhagyni Budapest vásárterhes levegőjét, és a vidék most óvatosan nyitni kezd. Oltottak előnyben.

Na, most lepődöm meg igazán!

A Google-on kutakodom, mikor volt az első koronavírus elleni oltás Magyarországon. Én tavaszra emlékszem. 2021 tavaszára. De nem, 2020 december 26-án indult az oltakozás. Előbb az orvosok, az egészségügyi dolgozók, aztán szép lassan bárki, aki élni kívánt a védelemmel, fölvehette a vakcinát.

Március 3.

Ekkor kapom az első Astra Zeneca-oltást, a házi orvos adja. Lehet válogatni, de ő ezt kapta, ezt ajánlja. Várjak még a rendelőben? Nem, menjek a dolgomra. Se ájulás, se chipelés. Kicsit sajog a karom, másnap álmosabb vagyok, mint máskor. Zenész fiam is Astra Zenecát kap, ezen lehet tréfálkozni: benne a zenekar az asztrában. B. fiam Szputnyikot kap, J. is. Megkönnyebbülünk. Védve vagyunk. A félelem és a kétely azonban velünk marad. Közeledik a húsvét. Á. fiam bejelenti, ők nem mennek sehová, otthon bezárkóznak, pihenni, kettesben lenni vágnak, B. fiam

kevesli az egy oltást, majd ha meglesz a második, találkozhatunk. Én bejelentem F. barátnőmnek, hogy mi is kettesben ünnepelünk, ha jó idő lesz, kirándulunk. Takarítunk, sütünk-főzünk, tavaszi saláta, sonka, tojás, halászlé és gyönyörűszép, hatalmas húsvéti kenyérkalács.

Húsvét első napján szép az idő. Felhívom a jógatanárnőnket, volna-e kedve velünk tartani kirándulni. Jön, boldogan. Férjestül van itt, távol a hazájától, rokonoktól. Kedvesek, fiatalok, de nagyon magányosak itt, a járvány kellős közepén. Ennél árvább csak az előző oktatónk volt, aki társ, férj nélkül ragadt itt az első hullámtól júliusig. Őt is felkaroltuk. Titokban, hogy az enyéim le ne harapják a fejemet, és miatta is, mert a nagykövetség megtiltotta, hogy a vészhelyzetben bárhova kimozduljon, bárkivel is érintkezzen. Csak a szülei tudtak a titkos kirándulásokról.

Eltelik a húsvét.

Június 4.

A második oltás. Addig pangás. J. taxizik, keservesen. Az ő helyzete se javul, lezárások, nincsenek turisták, továbbra sem, végéig is bravúr. Vendéglők zárva, közvédek is. Kesereg, amúgy is hajlamos a nyafogásra, most oka is van rá.

Hanem a második oltás utánra, nyár elejére lazítást ígérnek! Mehetek fellépni. Pályázatot nyertünk, hárman, azaz négyen, mert a pályázatmenedzser is pont olyan fontos, mint aki a bulit hozza, amint azok is, akiknek a neve, munkássága, becsülete, tehetsége nélkül nem lett volna sikeres a pályázat. De sajnos végül minden borul, aki a bulit hozta, elvadul, önmagából kifordul, rágalmoz, csúsztat, ferdít, lejárat. A pénz és a vélt hatalom elveszi az eszét. Mint a lavina, gördül ránk a mocskok, és a szívem megszakad. Jó ügy, jó ötlet, de a négyből marad három. Vállalhatatlan a negyedik, pedig de sok jóra képes, de sok jót cselekedett! Hiába már. Most őrzöng, rágalmoz, lejárat. Ez nem is fáj annyira, mert aki ismer, tudja, mit tettünk le az asztalra, az úgy se dől be, de ez a negyedik vágja maga alatt a fát, erre pazarolja az energiáit, ellehetetleníti önmagát, s ez fáj. Visszavonhatatlan. Oda egy

emberinek indult kapcsolat. A bántás összekovácsol hármunkat, egymásra csodálkozunk, tanulunk egymástól és a történelemből. Á. fiam szerint előbb le kellene ellenőrizni, kivel állunk össze, a neje szerint a pályázat bizalmi dolog, B. fiam szerint, ha számokról van szó, csak konkrétan, számológéppel a kézben, J. szerint többször visszakérdezni! Elindul a határon túli turné. Zsebünkben az oltási igazolvány. Kell a határon. Majd visszafelé is. Elképedve halljuk, hogy Székelyföldön mennyien betegedtek meg. Bízta a pálinkában, a jó levegőben, és nem bíztak az oltásban. Bár Romániában kötelező a maszkviselés, Székelyföldön is, a Gyimesekben is, mégsem viselik.

Fecskék, fenyők, rackák, éles, illatos friss levegő. Mindez nem hatotta meg a vírust. De most nyár van, és az emberek bizakodnak: ami volt, elmúlt. Előadásainkra sokan jönnek, telt ház: kicsik, nagyok, öregek. Siker, hála, szeretet.

Júliusban filmforgatás. Német gyártás, tesztelni kell. Tiltakozom, lobogtatom az oltási bizonyítványom. Nem elég, nagy pénz forog kockán, csak a helyszíni gyorsteszt elfogadott. Orromba dugnak egy pálcikát, és pár perc múlva eredmény. Ez még csak ruhapróba. A forgatáson is ez megy, mindenkit tesztelnek. Ugyanakkor magyar tévésorozatnál nem, reklámfilm forgatásánál sem.

Augusztusban csurig megtelik a Balaton. Jut nekünk is hely. Süt a nap, lubickolunk, megnyílnak a szállodák, vendéglők. Á. is zenélhet, kisebb létszámú rendezvényeket engedélyeznek, falunapokat is. Jelzi, hogy már nem szükséges a segítségem. Dolgozhatnak. Szeptemberben Ars Sacra Fesztivál. Tordason hintem a jó szót, zenét, hitet. Martonvásáron is rendezvényektől hangos a városka. Ott vacsorázunk. Boldogság. Az emberek lazulnak, buliznak, élnek, élünk. A bátrabbak repülőre szállnak, és egyre messzebbre merészkednek.

Szeptember vége felé újabb hullám közeledik, sokadik vírusmutáns jön. Brit, indiai. Már nem olyan veszélyes, de továbbra is az a kérés, hogy mindenki oltassa be magát. A gyerekek is. Unokáim is megkapják a két Pfizert. Működnek az iskolák, óvodák,

munkahelyek. Ha a lakosság fele oltott, még több lazítás lesz, ígéri a miniszterelnök.

Október 23. alkalmából Pesten két fellépés, utána Délvidék, a legtávolabb élő, aldunai bukovinai székelyekhez megyünk. Izgalmas, felemelő. Sok a fertőzött. Befelé könnyen átlépjük a határt, kifelé órákig várakoztatnak. Nándorfehérvár, Hertelendyfalva, Kevevára. Mindenütt mesélik a Covid-történeteket. A vakcina előtt sokan elhullottak. Fájdó, eleven sebek. J. állandóan fertőtlenít, legtöbbször maszkban utazik. Pedig nem akarunk félni, be vagyunk oltva. A sok élmény elfelejteti, hogy újabb hullám közepében járunk. Lám itt is, a Délvidéken emelkedő esetszám, kicsi falvak, városkák, név szerint tudják, ki a beteg, s mennyire.

Pesten már nem fogad a Tesz-Vesz Óvoda, sok a megbetegedés. Óvónénik, óvodások esnek ágynak. Várjunk tavaszig! Viszonylag szabadon jövünk-megyünk, a mozik nyitva, a vendéglők, színházak látogathatók. Növekszik egyre a beoltottak száma. Sokan, én is, fiaim is felvesszük a harmadik oltást. Pfizert kapunk. J. makacskodik, hogy ő nem, mert már így is tele van ellenanyaggal. A vérvizsgálat megerősíti a feltevését. Csak-hogy ebben sincs konszenzus. Egyik szakember azt állítja, hogy ha van, ha nincs ellenanyag, kell a harmadik oltás, s ezzel a kérdéssel civil ember ne foglalkozzon, bízsa a házi orvosára! Másik szakember azt mondja, tilos ráoltani! J. kezében egy szombaton a számára megnyugtató eredmény, s úgy véli, nem kell a harmadik, hétfőn viszont úgy jön haza, hogy nem tudott bevásárolni. Nem felejtette el, hogy erre kértem telefonon, de úgy döntött, majd másnap reggel korán kel, s akkor... Csak költsem fel. Úgy lesz. Köhögök, fáj a torkom, folyik az orrom. Kedden keltegetem, rám néz begyulladt szemekkel, most még nem tud felkelni, nem érzi jól magát. Legyintek, látom, hogy ramatyul van, rosszabbul, mint én, felöltözöm, bevásárolok. Ő alszik, én köhögök és szenvedek. Kibírhatatlanul fáj a torkom, és semmi nem csillapítja. Se sós vízzel gargarizálás, se Pflagosollal öblögetés. J. félálomból kiszól, egyél mézet. Hiába. Meg se kottyán. J. non stop alszik. Lázat mérek. Egyikünknek sincs. Szaglásom van, ízlelésem is.

– Aludj te is – javasolja J., és szuszog tovább.

Szerdán dél körül felhívom a háziorvost, hogy semmi se használ, vasárnap óta szenvedek, J. meg alszik, hétfőn lefeküdt, és azóta.

– Erősen Covid-gyanúsak. Tesztelni kéne. Szóljak a mentőknek, vagy kisétál a gyógyszertárba?

– Inkább mentő, most nincs annyi erőm, hogy kimenjek.

– Rendben. Karanténba teszem magukat.

Megírom a fiaimnak. B. nyugtat, három oltás után könnyen átvészeli. J. biztos covidos. Á. fiam javasolja, hogy kérjem meg a szomszédokat, vásároljanak be. Nem tetszik az ötlet, B. fiamat kérem, van autója, közelebb lakik, és zokszó nélkül vállalja. Listát írok: élelmiszer, patika, pár napig el leszünk látva. Algopyrin fájdalomcsillapításra, lándzsás útifű köhögés ellen és torokra. Csütörtök estére már jobban vagyok. J. alszik rendületlenül tovább. Semmije sem fáj, jó étvággal eszik, amikor épp nem alszik. Pénteken közli, hogy kialudta magát, és megy dolgozni. Én tudatom a doktornővel, hogy tesztért megyek a patikába, mert mentő nem jelentkezett. Helyesel. Ketten megyünk, szabálykövetően, maszk, kesztyű, megvárjuk, míg a bent vásárló kijön, mert csúnyán köhög, nehogy már elkapjunk valamit, és igen, van teszt, 5.800 meg 5.800, meg vitamin, meg p.zs, meg immunerősítő cinkkel, arckrém, ha már ott vagyok. 21.000 a vége. Otthon, idegesen, kapkodva rakjuk össze a tesztet, ez nem orrba dugós, ez köpös. Ügyetlenkedünk egy sort, aztán köpködünk.

– Nem cseréltük össze? Olyan türelmetlenül és udvariatlanul kiabálsz!

– Hogyne, mikor ilyet eddig sose csináltam!

– Én se.

Az enyém negatív, az övé pozitív.

– Ez nem lehet igaz, te vagy beteg, és én vagyok pozitív?

J. hívja a háziorvost, ő megerősíti, hogy a gyorseszteszt igenis pontos. Pihenjen, és várjuk ki a mentőket. Jelentkezni fognak, de sajnos túlterheltek. Eltakarítjuk a köpetet, fertőtlenítenek, és alszunk.

Szombat reggel kedves fiatal férfihang érdeklődik, hogy vagyunk, van-e lázunk. Nincs, jaj de jó, eljönneünk gyalog a mentőszolgálatához? Nincs messze tőlünk, szép, tiszta novemberi nap van, maszk, kesztyű, jól felöltözünk. Időpontot egyeztetünk, vasárnap egy óra után odasétálunk.

J. morog, minek megyünk tíz perccel korábban, de rögvést megérte, mikor odaérkezünk. Dévai utca, valóban közel. Már a kapunál torlódunk. Eligazítanak: első emelet, három ajtón át folyik a tesztelés. Előbb nyomtatványt kitölteni, J. nem hajlandó tollhoz nyúlni, én töltsen ki az övét, nehogy már itt kapja el a vírust! Az utánunk érkezők már sorban állnak végig a lépcsőn. Le, egészen a földszintig.

– Na, ezért kell korábban jönni, mi le is ülhetünk, míg sorra kerülünk.

– Hogy is ne, hogy elkapjak valamit – védekezik J., s állva várja ki, míg beszólítanak a középső ajtón.

Most látunk először szkafandert, arcot védő műanyag pajzsot, de amit takar, az talpig ember, kedves, mosolygós, fiatal lány.

– Egy háztartásból? Mi a panasz?

Feldugós pálcika. Fáradjunk ki, majd szólítanak. Gyerekek, fiatalok, idősek, sokan. Várjuk az ítéletet. Megfigyeljük, hogy aki negatív, azt behívják, újra pálcikázzák, aki pozitív, ahhoz kijön a rezidens, és együttérzően suttog valamit, amitől a tesztelt nagyon elszomorodik.

Negyedóra is eltelik, és csak jönnek és jönnek. Kedves arcú lány a nevemen szólít, újból találkozom a pálcikával. Ez most megy a laborba, eredmény majd a házi orvosnál. Utánam J.-t inti magához, de őt az ajtó előtt tájékoztatja. Pozitív. Két hét karantén. J. lesújtva. Ez nem lehet igaz! Otthon újabb telefonos konzultáció. Tíz nap karantén mindkettőnknek.

Decemberben jön az ötödik hullám, de a beoltottak biztonságban. Igazolvánnyal bárhová mehetünk, és igen, boldogság: együtt ünnepelhetünk. Az itthoni szabályok a legenyhébbek. Nő az oltottak száma, ezzel együtt éleződik az ellentét oltáspártiak és oltásellenesek között.

Karácsonyi műsorral mehetek óvodába, és majdnem sírok a meghatottságtól, mert a kicsik ölelnek, simogatnak, köszönik, hogy ott vagyok.

A következő héten nyugdíjas klubban ugyanez, ölelés és puszilgatás nélkül. Aztán vadul takarítunk, sütünk-főzünk a végkiemerülésig, de szentestére áll a fa, jöhetnek a gyerekeim, unokáim. És van ölelés, puszi. Együtt. Istennek hála! És nemcsak neki, de a jó járványkezelésnek is.

Beindul a turizmus, jönnek a külföldiek, este, éjjel lehet szórakozni. J. dolgozhat, nem feleslegesen áll a droszton. A szilvesztert az Erkelben töltöm. *A denevért* adják. Telt ház, nevetünk, tapsolunk. Éjfélkor a csapodár férj előveszi a nőcsábításhoz használt zsebórát, és az jelzi, hogy itt az éjfél. A művészek kiállnak a szerepből, és boldog új évet kívánnak. A nézők spontán felállnak, és együtt énekeljük a Himnuszt. Felemelő, megható, egy nemzet, egy emberiség. Bárcsak így lenne örökre: béke, barátság, szeretet és egészség.

Januárban enyhül a járvány, nem annyira gyilkos, s ugyan elkapja sok oltott is, de lágyabb a lefolyása. Volt már brit variáns, indiai delta variáns, ezt a mostanit omikronnak hívják. FÜRGE és sok mindenkit megfertőz. Akár egy influenza, mondják a szakértők. Karikó Katalin szerint ez majd véget vet a pandémiának, meglesz végre az általános nyájimmunitás.

Eddig a kései napló a koronavírusról.

Mellőzném a folyt. köv.-et.

Bíró Tímea

ritkulás

*elloptátok a kelt tészta felét
alig megy valami a sütőbe
alig kerül valami belőlem az ágyba
kifogyok magamból
és amikor kinyílnak a meséskönyvek
nekem akaratlanul becsukódik a szemem
álmos vagyok
nem jutok fel veletek a varázshegyre
ülve elalszom és reggel árnyékokkal
indul a nap hogy történet nélkül
hagytalak titeket
agyonnyomtak a csillagok
nem simogattam álomba
a légzéseket
nélkülem kóboroltatok a sötétben
mint amikor ledöntött a lábamról
a vírus hánytam és ment a hasam
egyszerre
kivételesen becsuktam a fürdő ajtaját
és egész délelőtt az ágyban feküdtem
azt mondogatva hogy ez nem büntetés
nem haragszom csak anya beteg
beteg beteg kánonban ismételtétek
ha összetalálkoztunk a folyosón
csak egy kézzel tudtalak megölelni
titeket a másikban a lavórt szorongattam
majd bekapcsoltam a rajzfilmet hogy
ne halljátok az ökrődéseket
nem tudtam elmenni kenyérért
a pékhez beletúrtam a télapócsomagba
hogy abból reggelizzetek
legyen valami szép is abban*

*hogy anya beteg
minden korty víz után
rázkódott a testem a csempén
és ahogy a vécéülőkén pihent a fejem
hallottam hogy a hideg fémkilincsre
csúsznak az apró tenyerek
szerettetek volna a közelemben jutni
kerestétek a testmelegemet
bennem meg csak vékonyodott az élet
néztem a sárga epét a kék lavór fenekén
visszatükrözödtem a keserűségben
a homloknyi nagyságú fehér törölköző
mint viharban megtépázott vitorla
a bőrömrre tapadva próbálta lehúzni a lázat
és ahogy összegörnyedve kiléptem
a folyosóra a futószőnyegen egy narancs
gurult felém mintha valaki ledobta
volna az égről a napot a lábaim elé
ez volt a visszatérés pillanata
hogy megpuccolom nektek a gyümölcsöt
a héj alól elővarázsolom a kincset
egyikőtök az ágyra borul és elsírja magát
hogyan anya beteg
visszafekszem de veletek
nézem a mesét a gyógyító ágyszigeten
a vízcseppek lassan megszáradnak
a kimosott lavórfenéken*

a béke elvesztése

*ordibáljatok csak
engedjétek ki a dühötöket
hangosabban még hangosabban
hadd szóljon a meg nem értett fájdalom*

*magamra kapom a télikabátot
itthagylak titeket
mit tudom én mennyi időre
maradjatok
tiétek az egész ház
széket húzok a konyaszekrény elé
hogy elérjétek a sok féltett porcelánt
törjétek zúzzatok
hadd szóljon a feszültség
majd az éjszaka közepén
mint lehullott csillagokat
szedegetem a szemetesbe
a tányérdarabkákat
amíg az arcotokon alvás közben
megszárad a só
ki az utcára a sötétbe a homályba
nem akarok látni hallani
nem bírom már felszívni a könnyeiteket
nincs bennem több hely
ne kapaszkodjatok a lábamba
ne toporzékoljatok a folyosón
megváltás a kabát zsebeinek tiszta üressége
miközben belém égnek a szavak
füstölgök szmogot szülök
apró tüdőket festek feketére
ne haragudjatok ha megőrülök
most csak a világgá menés
hozhat vissza
a kilincs távol a kilincs éles
most már a belőlem áradó hidegtől
sírtok
nevessetek
mert így külön-külön
de megfagyunk reggelre*

Hőnyi E. Katalin

A Mester és Gréta Rita

A Mester pulóverének elején nagy M betű díszeleg, nem tudom, szándékos-e. Egyáltalán van-e fogalma a srácnak arról, hogy a kampuszon az emberek ezen a néven hivatkoznak rá?

Már hogy a fenébe ne lenne – intem le magam lélekben szemfogatva. Közben én is felakasztom a kabátomat a teaház foga-sára, majd cipőmből kibújva követem őt a vendégtérbe, az egyik szeparéba.

Diszkréten surrogó hanggal süpped be alattam a babzsák, mi-
kor leereszkedem rá. A levegőt vízipipák aromás füstillata lengi
be, kissé fullasztó. Egymással szemben foglalunk helyet az ala-
acsony asztalkánál. A hátizsákkal matatva fészkelődöm. A
Mester kézbe veszi az itallapot, böngészni kezdi.

– Szóval Gréta Rita? Tudtad, hogy mindkét keresztneved
ugyanabból a töből ered? – kérdi föl sem pillantva a sorokról.
Biccentek, bár úgysem látja.

– A szüleim nem tudtak megegyezni, melyik a szebb, így mind-
kettőt megkaptam. De *te* miért vagy tisztában ezzel?

– Sok történelmi meg kulturális témában kutakodtam.

– Amúgy még nem mutatkoztál be.

– Misi – kanyarodik felfelé a szája sarka. Rám emeli a tekin-
tetét, éppen csak futólag, majd visszatér a teakinálat tanulmá-
nyozásához. Totál átlagosan fest. Kissé alacsony, sötét haja elől
zselézett, huszonhat-hét éves lehet legfeljebb.

– Szóval egy éven belül kéne meglennie – térek rá a tárgyra
némi zavart lapozgatás után. – Októberben lesz a leadási határ-
idő.

– Tudom, mikor van – rántja meg a vállát. – Ha emlékszel,
ebből élek.

– *Te tényleg* megélsz ebből? – vonom fel a szemöldököm. Azt
még csak elképzelhetőnek tartom, hogy szakdolgozatokat írni

mások helyett jó zsebpénz-kiegészítés, de annyit csak nem tud vállalni, hogy abból mindenre fussa!

– Ha mondom – tárja szét a kezét. – Van már témád és konzulensed, vagy nulláról indulunk?

Alig kezdem fölvezetni a helyzetemet, megjelenik egy felszólító. Az utolsó oldalon szereplő „nem sikerült választani” tea mellett döntök. Állítólag, ha távozáskor sikerül eltalálnom, mit kaptam, a ház vendégének számítok.

Míg várakozunk az italra, előadom a kamu mesémet Misinek a pszichológia szakos élményeiről és a beadandókkal kapcsolatos blokkjaimról. Arról, hogy vért izzadva vagyok csak képes összerakni a legegyszerűbb írásbeli beadandót is, mert folyton elkezdem, aztán kidobom, elkezdem-kidobom, elkezdem-kidobom...

– Tízszer annyit írok és kutatok, mint az átlag, de a nagy részéből sosem lesz semmi. – Akkorát sóhajtok, még a vállam is megemelkedik. Mire idáig jutok a történetben, már előttünk gőzölög a kiskancsónyi tea. Kezem az ölembé ejtve, törökülésben ülök a babzsákon, csüggedten nézegetem festett körmeim. – Belegondolni is szörnyű, hogy hónapokon keresztül játsszam ugyanezt, tíz oldalakat megírva majd kidobálva az újabb és újabb szakdolgozat-ötleteim kapcsán.

Misi sötét bogárszeme figyelmesen függ rajtam. A falnak dőlve belekóstol az italába.

– Azt legalább már értem, miért a kényszereseken akarsz segíteni, mint pszichológus.

– Képmutatás, hogy épp ezt választanám hivatásnak? Éppen én, a gondjaimmal?

– Sosem ítélnék – tartja fel a tenyerét. Majd egy könnyed átkötéssel visszatereli a beszélgetést a leendő szakdolgozati témámhoz.

– Tudni sem akarom, mit választasz, amíg le nem adjuk a címbejelentőt – döntöm el az általa felvázolt opciók alapján. – Még a végén megpróbálnám a javaslataidat is kidobálni.

– Annál jobb – biccent Misi. – Könnyebben összerakom az anyagot, ha kevesebb a megkötés. Leginkább szabadon szeretek írni, bár ritkán nyílik rá lehetőségem.

Ezek után hosszan egyeztetjük a részleteket. Misi komplett szolgáltatást nyújt. Nemcsak összeollóz valamit mások nyilvános munkáiból, hanem tényleg kutat, autentikus tartalmakat gyárt. A védelemre felkészítve még el is magyarázza a vevőknek az eladásra kínált gondolatait. Teázás közben azt is megkérdezi, hányast szeretnék kapni.

– Garancia sosincs – magyarázza –, de ritka, hogy akár csak egy osztályzattal mellélőjek. Mondjuk, négyes helyett kapjon a delikvens ötöst vagy hármast.

– Ötöst szeretnék – szögezem le. A csészém pereme fölött méricskélem őt. *Bár valódi vevő lehetnék! Bár ennyivel elrendezhetném az életem!* Megacélozom az elhatározásom, hogy leleplezem Misit, és ezzel alapozom meg a jövőmet oknyomozó újságíróként. *Ez erősebb referencia lesz, mint holmi megvásárolt szakdolgozat. Abból majd írok sajtót...*

– Szóval, mennyibe fog fájni? – villantok felé egy mosolyt.

A Mester előhúzza a telefonját, pötyög rajta. *Ha igazak a róla keringő legendák, és az is, amit most fölvezolt nekem, rászolgált a nevére* – fut át a fejemen.

Elém tartja a kijelzőt. A számológépbe beütve előttem díszeleg az összeg. Halkan füttyentek. Ugyan nem lep meg a számsor; akik elvezettek Misihez, a nagyságrendekről is tájékoztattak.

– Ez kábé egy féléves tandíj – állapítom meg.

– Olcsóbb helyen – húzza el a száját fanyalogva. – Vagy egyhavi korrekt alkalmazotti fizetés. Én inkább így számolom, nem iskolai mértékegységben – teszi hozzá merengve. – Talán mert én dolgozni járok az iskolapadba.

– Miért éppen egyhavi? – biccentem oldalra a fejem.

– Mert kábé annyit ülök egy-egy megbízásomon.

Elképedek. Egyrészt, hogy képes egy hónap alatt ennyire belelenni magát adott témába? Másrészt...

– Tehát ez nem szezonális meló? Egész évre van munkád?

– Kislány – vigyorodik el. Utálom ezt a megszólítást. – Te most éppen jövő ilyenkorra állsz nálam sorba! Várólistám van. A vevőim egymásnak adják a kilincset és referenciát.

– Igaz, hogy nemcsak pszichó szakos beadandókat írsz? – kezdem hát pedzegetni az egyik legfontosabb témát a reménybeli leleplező cikkemhez. Erre felsorol egy csomó humán és társadalomtudományi diszciplínát. Mindegyikhez szolgáltat, igény szerint angol, német vagy magyar nyelven. Most már tényleg csak pislogok. *Vagy zseni, vagy zseniális hazudozó.*

– Csak azt nem értem – dőlök előre, félrerakva a kiürült teáscsészém –, miért nem fejezed be te az egyetemet, és leszel kutató! Ha ez ennyire megy neked.

Megcsóválom a fejem, lebiggyesztett szájjal méricskélem. – Legálisan kereshetnél pénzt ugyanezzel.

– Jobb szeretek büszke ötödéves lenni hároméves képzéseken – von vállat. Az elmúlt félórán említette, hogy néha szakot vált, párhuzamosan tölt aktív és passzív féléveket több karon. Ahol összevissza jár mindenféle nagyelőadásra, függetlenül attól, hogy felvette-e az adott tárgyat.

– De most komolyan – unszolom. – Annyi szakdogát megírtál, hogy abból már kijött volna legalább egy doktori.

Fanyar fintor suhan át vonásain. Az arca egészen elsötétedik tőle, és most először látszik közelebbinek harminchoz, mint húszhoz.

– Na hallod, ez az! A doktoranduszok szakosodnak. Ha nekiálllok feljebb mászni az egyetemi ranglétrán, többé nem foglalkozhatok *mindennel és bármivel!* Mindig ugyanazt a tárgykört kéne kutatnom, mert a többről, ahogyan most sincs, akkor sem lenne papírom.

Ezek után már csak technikai részletekről egyeztetünk. Megtudtam, amiért jöttem, a diktafon szépen teszi a dolgát a hátizsákomban. Októberig csomó bizonyítékot összeszedhetek még. Egyébként is sietnem kell, én leszek a szelfisarok-felelős a kolesz ma esti Halloween buliján.

– Amúgy van egy ismerősöm, aki mérnök-hallgatók helyett gyárt jó pénzért házi feladatokat. Számolást meg rajzolást – meséli a Mester. Felhajtja az utolsó korty teáját, szedelőzködni kezdünk. – Van, aki mindent vele csináltat meg. Szerintem ez elég para. Nem akarnék olyan plázába járni, amit olyasvalaki terve-

zett, aki módszeresen megúszta ezeket az egyetemen. Mármint értem, hogy *valami* biztos ragadt az illetőre az órákon, de attól még simán leszakadhat a mennyezet... A hazudozástól, hm, csak itt szó szerint véve, nem átvitt értelemben...

Pár perc múlva már hazafelé ballagok a teaházból a Nagykörúton. Az elhaladó embereket figyelem, közben azt forgatom a fejemben, vajon mennyiben különbözik Misi munkássága a fent említett mérnök-Mesterétől. Mennyivel veszélytelenebb? Vajon itt, a járókelők közül hányan köszönhetik a végzettségüket a hozzájuk hasonlóknak? Vajon ha Misi a saját nevében kutatna, mert a világ belátná, hogy érthet egyszerre mindenhez is, hány diplomás szakértővel kevesebb járna köztünk?

*

Este a jelmezbe bújt emberek csak úgy nyüzsögnek a kolesz nagytermében. A félretologatott bútorok sejtelmes félhomályba burkolóznak, a dekorációval szervezőként kimondottan elégedett vagyok. Pókhálók, művér és kreatívan megfaragott tóklámpások mindenütt. Dübörög a zene, mindenfelé táncoló és beszélgető csoportok.

Épp megszabadultam egy kiürült pohártól, a hosszú, falhoz tolt asztaltól nagy lendülettel elfordulva egy srácba ütközöm.

– Aú, elnézést... – motyogom. Majd tekintetem felszalad egészen az arcáig. – Hát te?

A Mester áll előttem, ezúttal öltönyben és napszemüvegben, lenyalt hajjal.

– Á, Gréta Rita! – kiabálja. A zenétől alig hallani itt egymást. – Kicsi a világ, hogy egy nap kétszer is összefutunk.

– Egyáltalán minek öltöztél? – méricskélem.

– Mondjuk, hogy sötét zsarunak. – Egymás felé hajlunk beszéd közben, a zaj miatt.

– Az érettségi öltönyödben?

– Honnan veszed, hogy ez az érettségi öltönyöm? – ível féloldalas vigyor a képére. *Mert olyannak tűnsz, aki kedveli a költségkímélő megoldásokat* – felelem gondolatban, ám szóban inkább terelek.

– Nem megyünk ki inkább beszélni? – intek a folyosóra vezető kétszárnyú ajtó felé. A Mester biccent. Pár pillanat, és már a folyosó végében álló, leharcolt kanapé felé baktatunk kezünkben egy-egy műanyagpohárral.

Bár volt teendőm bőven a buli előkészületeivel, egész délután sem bírtam kiverni őt a fejemből. Amit művelnek a klienseivel, az elfogadhatatlan. Csalás, igazságtalanság, az érdemalapú társadalom aláásása, az urambátyám világ bebetonozása, mert hát ki engedheti meg magának, hogy fizessen egy szakdogáért... Mégis. Minél hosszabb ideig töpregek, annál mélyebb zavarba hoz a gondolat, hogy ártsak neki. Mert *maga Misi* nyilvánvalóan zseni, olyan lény, amilyen ritkán születik. Akaratlanul is csodálom a képességeit, hiába használja arra, amire.

Talán nem muszáj őt tönkretennem. Talán máshogy is szolgálhatom az ügyem, máshogy is hasznosíthatom, hogy nagy nehezen sikerült lenyomoznom és elérnem őt.

Menet közben igyekszem nem feszengve harapdálni az ajkamat.

Misi úgy zuttyan le a csíkos kanapéra, csak úgy nyekken. Én körülményesen, a boszorkányjelmezem fátyol-elemeit igazgatva helyezkedem el. Kerülöm a tekintetemmel. Egész délután azt kívántam, bár találnék ürügyet, hogy újabb találkozóra hívjam. Ám ez a lehetőség túl hirtelen jött, túl korán. Még nem sikerült alaposan átgondolnom az ötleteim. *Mihez kezdjek a rólad gyűjtött tudásommal, azt mondd meg!*

A fejünk fölött Leonardo da Vinci Vitruvius-tanulmányából komponált poszter lóg. Férfi helyett egy alienet ábrázol, zord, űrhajó-alkatrészeket idéző, absztrakt háttérrel.

– Jó ez a kép – jegyzi meg Misi. – Az eredetiről mindig egy keresztre feszített ember jut eszembe. Ezzel a *Nyolcadik utas* dizájnnal emiatt egész olyan, mintha arra utalna, hogy a futurizmus per modern kor megöli a kreativitást.

– Megöli a kreativitást? Ezt pontosan melyik vonalból olvastad ki? – vonom fel fél szemöldököm a csillagos boszorkánykalap árnyékában.

– Hát ugye, ennek az eredetije egy da Vinci. Da Vinci meg a reneszánsz ember mintapéldánya. A polihisztoré. Viszont a modern korban nem sok tér marad egy polihisztornak. A mai világ azoknak kedvez, akik specializálódnak. Gyanúsnak is tűnsz, ha túl sok minden iránt érdeklődsz.

– Vagy inkább veszélyesnek, ha túl sok dologhoz értesz – szöki ki belőlem önkéntelenül.

– Lehet – szűkül össze sötét szeme. Megújult érdeklődéssel pásztáz végig.

– Már persze a reneszánsz polihisztor tudásszintje a mai érettségizőkéhez volt mérhető – piszkálom meg az önérzetét, belekortyolva az italomba. Hisz nyilvánvaló, hogy ő velük azonosul.

– Sőt, inkább alulmúlta – biccent megengedően. – Ugyanakkor nélkülük sosem haladt volna előre a tudomány annyira, hogy szerteágazhasson.

– Közel sem volt annyi ága, és egyik ága sem nyúlt olyan messzire – állapítom meg.

– Okos kis boszorkány vagy te, Gréta Rita – hunyorít rám derűsen a pohara fölött. Bosszús fintor suhan át vonásaimon.

– Sem kislány, sem kis boszorkány.

– Tessék?

– Folyton ilyen kicsinylő szavakat aggaszt rám.

Zseni vagy sem, attól én még nem lettem kevesebb, mint ami vagyok. Ahogy a lány mivoltom sem indokolja, hogy szótlánul tűrjem az ilyesmit. Ez a huszonegyedik század, könyörgöm, azzal kedveskedjen, hogy vadidegenként *nem* becézget összevissza.

– Észre sem vettem, bocsánat. – Tartja fel a két tenyerét. – Borzasztó az ilyen rossz beidegződés, aki nincs tudatában, küzdeni sem tud ellene. – Összeráncolja a homlokát, tekintete elérved. – Vajon más lányokkal is így beszélek? Mostantól figyelni fogom.

Igyekszem visszafojtani meghökkent pislogásom. *Alázat? A Mesterben, aki da Vincihez hasonlítja magát?* Nagyot dobban a szívem, majdnem kiüti a bordáimat. Ebben a pillanatban dől el, hogy bármennyire elítélem is, tönkretenni képtelen volnék őt.

Talán nem is annyira őt ítélem el, semmint a vevőit... Hiszen a saját kifogása szerint neki csak így nyílik módja az önmegvalósításra modern polihisztorként.

– Jól van, túlélem – kanyarodik kissé erőltetett mosoly csillámos festékekkel kifestett arcomra. Erőt vesz rajtam a kétségbeesés. Most akkor mihez kezdjek a tervezett oknyomozó cikkemmel? Vagy övele?

Egyelőre nem kell eldöntennem a dilemmát, mert Misi a gender-témáról kezd csevegni. Társadalomtudósként, nyilván, otthonos ezen a terepen is.

Hagyom, hogy meséljen. Miközben elkortyolgatjuk az italunkat, növekvő szimpátiával elegy szorongással hallgatom. Attól tartok, Misi nagyon is tetszene nekem... Egy apró bökkenő akad, pszichológus hallgatónak hisz engem médiás helyett, nekem pedig muszáj csapdába csalnom, így vagy úgy. Hazugságon alapszik a kapcsolatunk.

Sodródok az árral. Hamarosan visszaindulunk a táncterre. Igyekszem száműzni aggályos gondolataim, ám azok egyre ragacosabb maszlagot alkotva kavarnak a fejemben. *Ha összebarátkozom Mivel, talán összeismertet a mérnök-Mesterrel, meg még sok hasonlóval. Lesz új anyagom... Az egész hálózatot leleplezhetem!*

Sántít az egész koncepció, bárhogyp próbálom magam biztatni. Viszont tánc közben legalább beszélgetnünk nem kell majd. Lesz alkalmam csendben rendezni a soraim.

A nagyteremben csatlakozunk egy társasághoz. Misi a barátai-ként mutatja be őket, együtt érkeztek. Egy vámpír-szobalánynak öltözött vörös csaj, egy ördög, egy macskanő meg egy srác, aki fogalmam sincs, mi akar lenni pepita jelmezében.

– Ez egy bohóc-szett? – kiabálom a füléhez pipiskedve. Biztos félrehallom a hangos zenétől a választ, mert mintha valami orosz regényről hadoválna.

Mosolygok, bólogatok. Majd az új ismerősök karéjában táncikálva ismét nyakig merülök a vívódásban.

Elmagyarázom Misinek, hogy csak meg akartam ismerni a kampusz élő legendáját, azért hazudtam eredetileg a szakomról.

Inkognitóban terveztem maradni, ám végül megkedveltem őt. Talán az elfogyasztott ital miatt tűnik gyengécskének ez az ötlet. A bizonytalanságomat jól bevált táncmozdulatokba fojtom.

Majd a többi „Mestert” buktatom le. Mintha csak menet közben kaptam volna a lehetőségen, hogy Misi elvezetett hozzájuk. Velük nem lesz gond. Kétlem, hogy minden házidolgozattal seftelő diák polihisztor zseni volna. Őket nem fogom megkedvelni...

Szinte észre sem veszem, mikor szakadunk el a társaságtól Misi-vel. Tánc, újabb italok, majd még több tánc következik. Alaposan elázom, már alig billegek a túsarkamon. Végül hagyom, hogy Misi föl kíséren a szobámba.

*

Másnap meztelenül ébredek, de tökegyedül. A délelőttöt végighányom, ám émyegésem nem múlik délután, sőt este sem. *Hogy lehettem ilyen ostoba?* Üres gyomrom megkönnyebbült, a szobatársam mindent bele elixírének köszönhetően a másnapos fejfájásom felszívódott eddigre. Lelkemen viszont megül a csömör.

Hogy képzelhettem, hogy csak azért, mert zseni, férfiként is más lehet, mint a többiek? Ennyi volt. Ennyit a jóindulatról és csodálatról. A kolesz végéjének ablakában könyöklök, leégett cigaretta pislálkol az ujjaim között. Elnyomom a csempén, majd kipöccintem a kivilágítatlan udvarra.

Ha tudnád, te rohadék, hogy majdnem megmentetted a segged a megjátszott feminizmussal...

Zsebemből előkotrom a mobilom, és pötyögök Misinek egy üzenetet.

„A tegnapi részemről semmit sem változtat a megállapodásunkon. Áll még az alku?”

Megíratom vele a pszichológus-szakdolgozatot, felveszem az összes konzultációnk, talán még haverkodom is extrákkal, hogy minél több Mesterhez elvezessen... Aztán az anyaggal egyenesen a nagy nyilvánossághoz fordulok!

Regős Mátyás

Állandó évszak

*A sínek közt szétroncsolt
galambtetem, pepita nejlonszemét.
Magasfeszültség verte
halálra, eső, széttépte a
börzsönyi szél.
Sajátjaimra gondolok, halkan
sorakoztatom erőimet. A vasúti
hídról nézve fák mögött, bennem
folyik a víz.*

*Apánk mesélte szinte
mellékesen, bátyám tizenegy
lehetett, kézen fogva mentek
iskolába, és arra gondolt,
fia még meddig hajlandó vele
így menni. A visszacsorgó
jövőtől megnőtt pillanatban
ragyogni kezdtek, bátyám
tündöklő keze fogta
apámét. Járásuk fénye
bevilágítja az utcát, ott
állunk, öt pizsamás gyerek
lángoló sorház előtt, parazsat
prüszköl a hintaló, elszenesedett
hajcsatok pattognak ablakainkból,
megvadult éjjeli lepkék. Két
hét múlva az iskolában egy
lány megkérdezi, adományként
elfogadom-e töltőtollát – színes,
csinos, nagyszerű a toll, de
megmaradt a tűzben a sajátom.*

*Kimondom az igazat, nőni
kezdek, egy hájas nővel
állok szembe, apánk küldött
hozzá időnként segíteni, mise
után szentostyapuszit kért,
bolygó méretű ősz cica, azt
mondja, a szemem sem áll
jól, csúnya fiú vagyok, aki
mindig arra gondol. Mire
gondol, kérdezem magamban,
mert ma sem tudom, de
mindig, egyfolytában.*

*Önmagát eszi a reggel, gyerek
vagyok, nem vitatkozom.
A sínek közt pepita
nejlonszemét, szétroncsolt
galambtetem. Eső verte halálra,
magasfeszültség, széttépte a
börzsönyi szél.*

Zimonyi Zita

Két katona

– Jankó, Jankó! Kis János! – kiáltozott egy várandós asszony a zsúfolt peronon, az első, frontra induló szerelvény mellett.

– Itt vagyok! – hajolt ki a vagonból egy negyven körüli szőke férfi. A nő rápillantott, ingatta a fejét.

– Jankó, Jankó, Kis János! – kiáltozott tovább.

– Egy másik ablakból integetni kezdett egy barna férfi.

– Emma, lelkem, mindenórás vagyol...! Mégis kigyüttél?! Ne félj, három hónap múlva itthol leszek – harsogta túl a gőzös pöfékelését a férfi.

– Jankó, érzem, fiú lesz! Szép barna, erős. Mesélek neki rólad, Jankó! Jankó!

A kormos vonat kihúzott a vasútállomásról.

– Isten veled, Jankó, Isten veled!

Emma leroskadt, megindultak a fájásai.

Emmát felsegítették. Még aznap, 1942. április 16-án éjjel egészségesen világot látott Kis Jankó.

Mire a szerelvény hosszas zötykölődés után a Szovjetunió inenső felébe ért, a szőke és a barna Kis János, akár az édestestvérek, úgy ismerték egymást.

Jankó későn, harminchárom évesen nősült, egy éve. A semmire nem lehet családot alapítani, és ő bizony földönfutó, ahogy nevezte magát. Ott lakott, ahol árokásós kubikos munka akadt. Megismer-te az egyik társának, Lajosnak a hűgát, és hát jött a szerelem. Nem lehetett eloltani a lángot azzal, hogy nincs hol lakni. Egybekeltek, és meghúzták magukat Lajoséknál. Emma áldott állapotba került.

Jancsi elmúlt már negyven, ő is kubikosként kereste a kenyerét, három gyereket nevelt fel – két kicsi meghalt torokgyíkban –, a felesége tüdővészben szenvedett.

A „Két-János zászlóalj” megérkezett a frontra. Eligazítást tartottak. A katonák kirakodtak, Jancsi és Jankó ugyanabba a deszkakunyhóba kerültek.

– Ki tudja, tán épp mostan gyün világra a fiam – szorult össze a szíve Jankónak, mielőtt álomba zuhant, idegen földön az első éjjel. – Mert hát fiú lesz, Emma megérezte.

A „Két-János zászlóaljat” a szomszédos erdőkbe vezényelték, hogy tisztítsák meg az orosz partizánoktól, akik a sínek felrobbantásán mesterkedtek.

Jancsi és Jankó biciklivel járőröztek a vasúti pályák mentén. Ha esett az eső, a drótszamar dobálta a sarat. Gázoltak a pocsolyában, vagy belesüppedtek a porba.

Április 30-án – mikorra virágot bontottak a fák, és illett volna örvideni a mézes illatnak – éjfélkor a partizánok löni kezdték a zászlóaljat a roskatag szalmakazlak rengetegéből. Több magyar katonát megöltek, de a támadást sikerült visszaverni. Égtek a kazlak, megvilágították a csillagtalán eget. Mint disznópörköléskor, olyan szag terjengett. Lángra kapott az orosz partizánok holtteste.

Május elsején a „Két-János zászlóalj” élére másik százados került, aki még aznap este harckészültséget rendelt el: hajnali egykor bevetés. A környékbeli faluban ki kell irtani a partizánokat, fel kell gyújtani a házakat.

– He, cimbora, nem furcsa? Miért együtt új százados? – ütközött meg Jankó. – Tán az előző nem vót hajlandó elrendelni a mérszárllást?

– Ugyan – kontrázott Jancsi –, akkor alulról szagolná má az ibolyát! Lefokozták, mert rosszul szervezte meg az örködést.

Azon az estén dupla adag pálinkát kaptak. Kapatosan vidámabb a gyilkolás.

– Én nem lövök – súgta barátjának Jankó. – Nem öltem még embert, nem is akarok. Ez nem az én háborúm! Mi közöm hozzá?

– A németek szövetségesei vagyunk, visszaadták Erdélyt, az a közöd hozzá! – tromfolt Jancsi.

– Én nem vagyok ezeknek a szövetségese! A nehézség törje ki! Horthy a szövetségese Hitlernek. Én Emma szövetségese vagyok, meg az újszülöttemé! – válaszolta Jankó. – Öljek pulyát, várandós asszonyt, komám?! Olyan, mintha Emmára törnének éjjel a muszkák.

– Rá is törnek, ha nem irtjuk ki őket! Csillag nincs az égen, nem látod, kire lősz – motyogta Jancsi. – A parancs, az parancs, nem a te bűnöd, mit csinálsz, még a jó Isten se büntethet érte.

– Nem tudom én aztat – húzta össze szemöldökét Jankó.

Alig volt ellenállás, a falu népét kivégezték, a házakat felgyújtották.

Jankó nem ölt embert, de egy kutyának csak odapörkölt. Amíg az összes eb a földre lapult vagy elmenekült – ha nem kötötték meg –, addig ez az egy hátulról megtámadta.

Amikor visszaértek a táborba, Jankó sírni kezdett.

– Remélem, nem fiam lett! Valaki mutassa meg, ki az ellenségem! Kezet nyújtok neki, kibékülök vele, Istenre esküszöm! Csak ne fiú legyen! Ne kölljön soha senkire fegyvert fognia, mint nékem!

– Meghótt a feleségem – könnyezett Jancsi is.

– Miből gondolod? – hitetlenkedett Jankó.

– Mert, amikor lövöldözés közben reá gondoltam, nem láttam az arcát. A következő szerelvénnyel megérkezett a postavagon, szortírozták a küldeményeket.

– Kis János! Ide! Levél! Kis János! Ide! Levél!

Jancsi és Jankó is kapott üzenetet otthonról.

Jancsinak meghalt a felesége tüdővészben. Jankónak fia született egészségben.

– He, mit gondolsz, komám, nem vet valaki szemet Emmára? – kérdezte Jankó.

– Má hogy vetne?! Gyerekágyas! – vigasztalta Jancsi.

– Nem most, hanem később. Szemrevaló ám! – jelent meg egy halvány mosoly Jankó arcán.

– Félti itt mindenki a magáét, pajtás! Tán csak nem lesznek hitszegők a fehérnépek – sóhajtott Jancsi.

– Ha belőlem szitát csinálnak a muszkák, vigyáznál Emmára és a fiamra? – villant meg Jankó szeme.

– Igen – bólintott Jancsi.

A kétszázvezres Magyar Királyi Honvédség feléből és százezernyi öreg, tartalékos, nincstelen katonából hozták létre – Horthy Miklós parancsára – a 2. magyar hadsereget, amely repülősből, páncélosokból, javarészt gyalogosokból, biciklisekből állt.

Három hónapon át hozták, egyre csak hozták a vonatok a magyar katonákat a védvonalra.

Itthonról 1942. június 27-én, László-napon az utolsó tömött szerelvényt is elindították a frontra.

Nyáron a magyar katonák elfoglaltak egy hídfőállást, és megtámadtak egy várost. Kezdetben sikerrel jártak. Az egyik tiszt német Vaskeresztet kapott, ezért elnevezte magát bátor oroszlánának. Egy másik tiszt erre azt mondta, ő foglalta el a várost, és mérgében hozzátette: „Elavultak a fegyvereink, most csak a szerencsének köszönhető, hogy nem hagytuk ott a fogunkat. Finggal nem lehet tojást festeni!”

A gyalogkatonák meg azt gondolták: ők vitték a bőrüket a vásárra.

Lám, lám a háborúban még az azonos oldalon sincs békesség!

A szovjetek egyre több ellentámadást indítottak a németek ellen. A százados utasította a „Két-János zászlóaljat”, hogy induljanak a harcok tűzfélszékéhez. Nem volt teherautó, gyalog kellett megtenniük az utat, a lófogatok a felszerelést vitték. Kilenc napon át meneteltek, éjjelente 6 órát alhattak a puszta földön. Cipeltek a felszerelést, túrték fejükön a nehéz, szoros fémsisakot.

Jankó kétszer is hangyabolyra feküdt. Kegyetlenül összecsípték.

Nappal addig pihenhettek, amíg megették az ebédet. Azelőtt érkezett otthonról szalonna és hagyma, de akkor az ételt a németek küldték, főként heringet. Soha nem ettek ilyet. Undorítónak találták. Jankónak nem kellett. Jancsi megette, mert kopogott a szeme az éhségtől. Hascsikarása lett. Útközben állandóan lekuporodott a bokrokba. Belázasodott, és hányt is. Csak húzta-vonta magát. Jankó támogatta, pedig szédelgett az éhségtől. Mindkettőjüknek kisebesedett a sarka, a talpa, gyenge volt a kapcarongy. Fél lábszárig érő, viseltes bakancsuk tele lett porral. Az ötödik éjjel jeges eső zúdult a nyakukba. A viharkabát nem sokat segített,

átázott a ruhájuk, vacogtak a hideg szélben, mindenki megfázott és köhögött. A földre fújták az orrukat.

Amikor hajnali egykor a folyó melletti hadszíntérre értek, remélték, hogy leülhetnek, de azonnal támadásra parancsolta őket a százados.

A pokoli pergőtűzben senki nem látott tisztán, a német zuhánóbombázók tévedésből lőtték a magyarokat, sőt egy összezavarodott tiszt hibájából sok katonával saját tüzéréjük végzett.

Az oroszok puskái messzebbre hordtak, mint a magyaroké. Nálunk vagy a puska romlott el, vagy golyó nem volt, vagy volt, csak nem illett a fegyverbe. Ki látott már ilyen fejtelenséget?! Nem csoda, hogy a németek lenéztek minket, képzetlennek tartottak.

Nagy riadalom támadt, mert megszűnt a rádió-összeköttetés az ezreddel, a híradós is odaveszett a felszereléssel együtt.

A „Két-János zászlóaljból” minden tisztet lelőttek. Feküdtek a földön a sebesültek. Átgázoltak rajtuk a szovjet Vörös Hadsereg tankjai.

Jancsit eltalálták a repeszek.

– Jó neked, komám, vigasztalta Jankó, téged most hazavisznek ápolni.

Nem vitték.

Egy tábori felcser kiszedte a szilánkokat, bekötözte, és többé rá se hederített.

Jancsi belázasodott, úgy tűnt, jobblétre szenderül. Jankó kibontotta az átvérzett kötést, lemosta pálinkával a sebeket, az egyikbe bele is szúrta a bicskájával, hogy kijöjjön a genny. Kiöblítette a vászon ingét, megszáritotta, széthasogatta, és bekötözte vele Jancsit. Muszáj volt, mert ha megköpik a legyek, vége. Jancsi megmaradt.

– Nem vót eddig barátom – mondta Jankónak. – Itt van ez a pálinkás flaska, nagyapámtól jussoltam. Mostantúl téged illet. Látod, a nevünk is bele van vésve. Te is Kis János, én is Kis János.

– Én pediglen neked adom a pipámat. Apámtól jussoltam, a nevünk első betűit is belevéste. Te is K. J., én is K. J.

Ültek, és néztek maguk elé.

– Minket megdögleni hajtottak ide, mint a marhákat a vágóhídra! Látod, cimborá, kevercset se kaptam, haza se küldtek – sóhajtott Jancsi.

– A keservit! Három hónap múlva leváltanak, mondták, de hazudtak! – válaszolta Jankó. – Hagynának békességben árkot ásni! Mindenkinék a maga dolgát csinálni. Nem köll más! Az se baj, ha ott rühösek leszünk, ha ezer szúnyog csíp is. Nézzed csak, negyvenöt körüli, kimustrált vénember itten mindenki. Nehogy magadra vedd, Jancsi!

Futótúzként terjedt a hír, hogy augusztus 20-án Horthy Miklós kormányzó fia, aki vadászpilótaként szolgált a seregben, felderítő repülés közben a földre csapódott és szörnyethalt.

„Ez a héja típusú gép, nem volt valódi héja! Az áldozatot szed, nem maga válik áldozattá. Biztos javítottak a páncélján, nehéz lett, spirálba zuhant” – mondta az egyik tiszt a másiknak. Meghallotta a két Kis János.

– Na, cimborá, ez nem vicc, jelent valamit! Lezuhan és fűbe harap a kormányzó fia az ünnepnapon?! Vége a hazának. Kifosztják, megszállják, szétdarabolják a ruszki. Mindenkit összefogdosnak, és fogságba visznek – sóhajtott Jankó.

– Ugyan, cigányasszony vagyol, jósolsz? Ne legyél vészmadár, ez Horthy büntetése – válaszolta Jancsi. – Úgy fáj ez neki, mint nekünk földijeinket látni elhullva! Megérdemli! A nagyságosok a hasukra ütnek, hogy háború, aztán menni kő! Fegyverrel kényserítik a magunkfajtát – fűzte tovább.

– Szakadjon rájuk az ég! – emelte fel hangját Jankó. – Miért engedelmeskedünk? Nálunk is van puska, nemcsak a tisztelnél! Többen meghalunk itt, mint ahányat le tudnának puffantani a parancs megtagadásáért!

– Ez a háború! – válaszolta Jancsi. – Olyat meg ne beszélj, hogy Horthynak bármi is fáj. Legalább dicsekedhet, hogy a fia hős, áldozatot hozott a hazáért. Örvendhet, az ő feje még mozog a nyakán. Nem gyün ide közénk, löni!

1942 őszén kétszázezer magyar katona állt a Don folyó vonalán. A hátvéd szerepét töltötték be a németek mögött, akik Sztálingrádot ostromolták. Fontos volt, hogy legyőzzék a vá-

rost, mert ez felért volna azzal, mintha Sztálint tették volna el láb alól.

A magyar hadsereg aknákat telepített, sáncokat épített.

Megérkezett a tél, de a gépek, amelyek a munkálatokhoz kellettek, nem. A katonák várták itthonról a meleg ruhákat, de nem kaptak. Bakancsaikba, amelyek már nyáron tönkrementek, befolyt a hólé. A lovak legyengültek, megfáztak, elpusztultak.

Jancsi karján a seb a fagy miatt elfekélyesedett, a szája mélyen kirepedezett, az orra, a füle, az ujjai elfagytak. Jankónak megfáztott a veséje, csak előrebukva tudott járni. Közeledett a karácsony. Beharangozták, hogy addigra megérkezik otthonról a pálinka, az majd felmelegíti őket. Amikor kibontották a ládákat, pezsgőt találtak bennük. Az üvegek egy része szétrepedt a zimankóban!

– A franc üsse meg ezt a hideg lórét, belénk fagy! – káromkodott Jancsi –, fulladna meg, aki ideküldte!

Akadtt, aki dühében a földhöz vágta, akadt, aki sírni kezdett.

1943 januárjában támadást indítottak a szovjetek, sítálpakon özönlöttek előre.

Az első sorokban álló magyar katonák hiába lőttek, ha egyet eltaláltak, tíz orosz jött helyette. Elrendelték, hogy a második sorban álló fegyvertelenek vegyék át a puskákat az első sorban állóktól, és váltsák fel őket, mert nem bírták a rohamot. Hullottak a magyarok. Amikor a katonai vezetők látták, hogy az elszánt kitartásnak nincs értelme, minden elveszett, parancsba adták: „Fegyvertelenek hátra arc, visszavonulás!” Pánik tört ki, fejvesztve menekült mindenki.

Voltak, akiknek a negyven fokos hidegben és a rettenet miatt megdermedt a lábuk. Megadták magukat. A szovjetek szitává lőtték őket. Akadtak, akik német repülőterekre menekültek.

Jancsi fejvesztve balra, Jankó jobbra iszkolt a hómezőn. Jancsinak volt még fegyvere és lőszere. Bolyongtak, bukdácsolnak elcsigázva, maguk se tudták, előre vagy hátra.

Jancsi észrevett valami mozgást az egyik bokor mögött. Azt hitte, vadállat. Közelebb kúszott, akkor már biztosra vette, hogy egy elcsatangolt orosz katona. Felhúzta a zárat. Még közelebb kúszott, nehogy elvétsse a lövést. Célzott és meghúzta a ravaszt.

A puska eldőrdült. Jancsi odament megnézni, hogy él-e még a muszka.

Ó, nem ellenség volt az, hanem egy bajtársa arccal a hóban.

– Jaj, cimborá, de jó, hogy nem találtalak el! Kis Jancsi vagyok, magyar honvéd.

A fekvő katona megfordította az arcát. Lehúzta a sálat a szájáról. Előtűnt jeges szemöldöke, szakállá.

– Kis Jankó vagyok! – súgta.

Jancsi eldobta a fegyverét, ráborult a barátjára, és zokogni kezdett. – Jankó, Jankó, testvérem! Meg akartalak ölni! Állatot, gyilkost csinált belőlünk a pizok, mocsok, rohadt háború! A nyavalya essen belé! Meg akartalak ölni, téged, aki megmentettél, aki ápoltál, aki az egyetlen barátom lettél. Valaki mutassa meg, ki az ellenségem! Kezet nyújtok neki, kibékülök vele, Istenre esküszöm. Csak ne keljen soha többé senkire fegyvert fognom! Itt haljak meg inkább azonnal!

Jankó nem hagyta meghalni. Összefogódtak, vánszorogni kezdtek háttal a jeges szélnek a hómezőkön keresztül nyugat felé, ahol a messzeségben talán vár rájuk Emma meg a gyerekek.

Kimerülten, gépelgyengüléssel küzdve, egyik lábukat a másik után húzva, gépiesen vonszolták magukat, nem pihentek. Ha megállnak, megfagynak. Hajnaltájt teherautó zajt hallottak. Azt hitték, utolérte őket az ellenség. De magyarok voltak, akiknek sikerült kitörniük egy oroszok által körbezárt német reptérről.

Felvették a két Jánost.

Útközben egy fagyott lóra akadtak, kanyarítottak belőle. Bementek egy magányos tanyára, ahol egy csontsovány, görnyedt orosz asszony lakott magányosan.

Amikor Jankó levette a sapkáját, Jancsi látta, hogy cimborája megőszült, talán, amikor rálőtt. Kicsordult a könnye.

Fát vágtak, begyújtottak a sparheltbe. Megsütötték, elosztották a lóhúst, adtak az asszonynak is. Folytatták útjukat hazafelé. Magyarországra értek, amikor Jankónak magasra szökött a láza, rázkódni kezdett az egész teste. A rengeteg fagyási sebe elfertőződhetett, vagy a veséje mondta fel a szolgálatot. Jancsi karjában szenderült örök álmra.

Jancsi hazavitte a holttestet Emmának és fiának, az egyéves Kis Jánosnak.

FOTÓMONDÓ (1.)

Méhes Károly és Székelyhidi Zsolt képes versei

Két látásmód, négy kéz, két ága a művészetnek. Ez a *Fotómondó*, ahol Méhes Károly és Székelyhidi Zsolt egymás verseire fotókkal reflektálnak, egymás fotóira verseket írnak. Az egyik is ír verset, a másik is ír verset. Az egyik is fényképez, a másik is fényképez. Megírják magukat, lefényképezik a maguk világát. Két külön(böző) ember, két külön(böző) világ. Amelyek mégis rímelnak és felelgetnek egymásra. Talán nem véletlen, hogy találkoztak. De ha véletlen, akkor is ugyanolyan jó. A szavak és a fényképezőgép pillantásai összekapcsolódtak. Egy kép állítólag többet mond ezer szónál. És egy versbe hány kép fér bele?

Székelyhidi Zsolt

Jelen

*Jelenni.
Nyomonként,
alapozva múltat,
kitermelni a családot.
Ha minden igaz,
néppé felfejlődni,
nagy vonalakban
tartalmazni
az egész világot.
Vagy tartani zárva,
egyedül elélni,
amíg a zár kibírja.*

Méhes Károly: Fekete kéz

*Rendesen
kelni, feküdni,
család helyett
betevőt termelni
másoknak hasznára.
Kifutni majd, és örülni,
hogy gondtalanul mentek
az évek, és nem maradt
hátra senki, semmi
nyomot hagyásnak.
Eltűnni harmatgyengén
vagy kőkeményen.*

Méhes Károly

Egy nap története

*Az első hang a mentő
Mindig jön valahonnan
mindig meg akar halni valaki*

Székelyhidi Zsolt: Porszívó és éneklés szilveszter előtt

*Mentő majd a galambbúgás
De még aludnék
Aludnék miközben ez már az a nap
ami rég elkezdődött és amit
túl kell élni valahogyan a következő
órák során
Csukott szemmel sajnálom magamat
pár álomfoszlány
pár fasz pár lány
meg egy úttörőtábor féle faháztelep
ahol sürgetőleg a vécét keresem
Nem túl költői vagy emelkedett
Ülök a laptopom előtt és régi
beszkennelt képeket próbálok
javíztatni photoshoppal vagyis
mondhatni meghamisítani a fotót
holott egyáltalán nem hiszen jól
emlékszem apám arcára azt szeretném
reprodukálni jaj de nehézkes szó ez
A nap további része nos épp ez az*

*nincs mit mesélni róla eltelt mint a többi ugyan
tételszerűen lehetne
listázni ami mégis fontos hogy
végképp megjöjj az ősz zuhog
és fúj*

Székelyhidi Zsolt

Feszt

*Megfeszítem
aggó bőrömet,
felfúvom
fonnyadt
izmaimat,
hogy képes
legyek
szépséged
előtt
megállni.
Fogantsuk
fiúnkat meg,
nőjön ki
fakuló
testünkből,
kerekedjen
feszes
férfivá.
Fújja el
illatos
menetszél,
hordja
írmagját*

Méhes Károly: Feszület

*hegyre-völgyre,
szeressen
mindenkit
szerteszét.
Nője ki
magát
ő is,
fenje meg
izmait,
hintse
apja
néphitét,
úri álmait.
Feszítse
magát aztán
izomból,
valóban
meg.*

Méhes Károly

Születési beszéd

*Látjátuk feleim szümtükkhel mik vogymuk
isa hús és vér és test és örömteli remény vogymuk
Az október 23-i forradalmian hosszú hétvége első
napjának hajnalán terömtevé elevé Andrást
és aduttá valá neki Budapest-párádicsumot házoá
Hívöskés igazi őszi nap lett aztán abból a hajnalból
és András nagyapja – ki kissé idegenül érzé még
magát e szerepben söt e szótól is – menésben volt
keresztül-kasul az őszi utcákon figyelvén nagyon
hogy mit lát lát-e valami jelet de mindig csak arra*

*jutott hogy a jel maga a gyermek az unoka
Kékesszürkén folyt tova a Duna és tompa színekben
derengett a Gellért-hegy és a hidak és különös
csönd volt mintha a világ megilletődött volna
ezen a születésen hiszen most megváltozott minden
mert itt van ő látjátuk szümtükhel feleim látjátuk!*

Székelyhidi Zsolt: Randihét

Domonkos László

A Mészáros utca titka

A vékony, hosszú nyakú, kicsit Petőfire emlékeztető fiatal férfi lezsegett fejfel álldogált a kifejezéstelen tekintettel távolba meredő, barna nő előtt. Vasárnap reggel lévén senki sem járt a Mészáros utcában, Széchenyi és Crescence krisztinavárosi templomának harangja sem szólt. Órák óta állt a kapuban, egyszer-kétszer be is nézett a hosszúkás, szépen kicsempézett kapualjba, látta a széles szemközti lépcsőt, ami felvezetett a lifthez. Elképzelte, amint lejön, s a liftből kilépve lassan, méltóságteljesen veszi a fokokat lefelé, egyre közeledik, lágy emlői meg-megrezzennek, a tündér nevetést a kerek fehér köveken megelőzi a mosoly, az a földöntúli, önfeledt, az a világon mindent megváltoztatni tudó.

– olvasta...? – el akarta mondani, föl akarta sorolni a kérdéssel, mi mindent is kellett volna elolvasnia a jelenésnek. Nem, nemcsak a verset. Nemcsak az esszéket, és nemcsak a novellákat és a publicisztikákat, és nem is csak mindent, amit valaha is írt, és mindazt, amit ezután írni fog, hiszen ezzel, minden sorral, minden mondattal, minden írás-elemecskével, a legapróbbal is, neki üzen, csakis és egyedül neki, ki – tényleg, lám valóban – szóra bírta a szív legmélyebb üregeiben cseleít szövő, fondor magányt s a mindenséget. A mindenséget, igen, s hiába ő a világ, minden, mi volt, van: most itt áll szitává löve egy krisztinavárosi úriház kapualjában, előtte karcsún, elomló, sötétbarna hajjal, halványkék kosztümben az, kinek pillantása metsz és alakít – s könnyed tünődéssel, szórakozottan kérdez vissza: – mit is...?

Hirtelen nem tudott mit válaszolni – látta magát, amint száját rágva, egyik lábáról a másikra állva szerencsétlenkedik ott a kapuban –, és a képek kavargtak előtte vadul, amiket ott, akkor, azon a hipnotikus nyáréjszakán látott, a parkban, aztán fent a szobájában, ahol vakító fény öntötte el a hatalmas termet, síron túli némasággal ásítottak a mélybe vesző, óriási vermek, a lélek lobogó lángot, a

test nyugalmat kívánt, és döbrent értetlenséggel nézett végig saját magán, hogy az a pillantás – igen, ez a pillantás – metszett és alakított, tényleg, érthetetlen, rejtélyes anyagot formálva belőle, kényekedve szerint, most is, ebben az elhagyatott, néptelen, reggeli krisztinavárosi kapualjban, és tényleg, ez miféle lélek, és miféle fény – de látva itt testének lankás tájait, csak dadogni tud, egész léte ügyefogyott dadogás, alig bírja kipróbálni magából:

– Hát a verset... a verset, amit írtam, és odaadtam...

– Ó, én nem vagyok valami nagy versértő vagy versrajongó...
 – a könnyed, társasági, félig nevetésbe hajló mondatocska illatos dohányfüst-felhőként illant föl a nagy krisztinavárosi semmibe.
 – Szép, szép, bizonyára... Úgy emlékszem, megköszöntem már, ugye? – Már némi lezárást sürgető befejezés bujkált a hangjában, s egyre erősebben. – Ne haragudjon, de mennem kell, nem érek én rá ilyesmire. Ég önnel – kezet sem nyújtott, az elegáns, halványkék kosztüm háta villámsebeseen távolodott, már el is tűnt, csak a hanghordozás méla dallama maradt utána, amiben annyi nemtörődöm lesajnálás, annyi közönyös semmibe vétel maradt, hogy azokkal ki lehetne tán fordítani sarkaiból a földet, recsegve-ropogva, dőljön minden halomra, egyszer és mindenkorra.

*

A térképen néztem meg először, merre van. Mikor hallottam, hogy az addig szanaszét levő – adminisztráció Óbudán, a selyemgombolyítóban, főnökök a fasorban, vágás a valaha Lumumbáról elnevezett utcában – tévé együtt lesz az új székházban, az egykori híres-neves külkereskedelmi cég volt központjában, felkeredtem, és megindultam a budai oldalon fölfelé, a krisztinavárosi templomtól fel a Naphegynek. Az utca kanyarodott és emelkedett, az utolsó emelkedőtől nem messze, a nagy balkányar előtt feltűnt a 12-es számú épület. Sarokház volt, masszív, négyemeletes, impozáns építmény, a földszinten élelmiszerbolt – ma már, persze: Spar –, mellette pizzéria. A kapu mellett balra tábla: Krisztina Fogtechnika.

Jó másfél évtizeden át nézegettem azt a házat ott a Mészáros utcában. Hol gyalogosan, hol busszal haladtam el előtte, és állandóan azon kellett kapnom magam, hogy valami egészen rendkívüli, sajtóságos kisugárzása, csáb- vagy mittudoménmilyen ereje van, vonzása és varázsköre – valahogy, valami rejtélyes, rejtett, fel nem fedhető ok miatt kirítt az összképből, idegen volt vagy különleges, feltűnő és/vagy provokáló, pedig látszólag mintha belesimult volna az utca páros oldalába. Mint a magyarság a Kárpát-medencében. Amire, azt hiszem, Illyés Gyula mondta, hogy fura módon olyan, mint a másformájú csirke a baromfiudvarban. Azt meg nem nagyon tűri meg a többi maga között...

Ez a ház sem úszta meg a háborút, Buda különlegesen szörnyű ostromát, csonkán, kincseit vesztve került ki a nagy kataklizmából. És már ebben az állapotában leledzett, mikor kezembe kerültek azok a dokumentumok – könyvek, visszaemlékezések, kéziratpapírok –, amikből valami mintha kezdett volna kibomlani. Ám hogy ez-e – és egyáltalán: micsoda – a Mészáros utca titka, most sem tudom.

*

Az Írók Gazdasági Egyesületét, az IGE-t 1932-ben Pakots József hozta létre, ő lett ennek az érdekvédelmi szervezetnek az első elnöke. Nemes céljai voltak: rendszeres anyagi, jogi és akár orvosi segítséget nyújtani a rászoruló magyar íróknak és költőknek. Benne volt Móricz Zsigmond és Kodolányi János, Veres Péter és József Attila, Kosztolányi Dezső és Tamási Áron. Színe-java. 1933 júniusában Lillafüreden, az akkor még mindössze három éve működő Palota Szállóban rendezett kongresszust. Irodalomtörténészek szerint június 12-én itt született meg a magyar irodalom legszebb szerelmes verse, amely a világirodalomban is szinte páratlan. A költemény ihletője egy bizonyos dr. Szöllős Henrikné Marton Márta művészettörténész volt, akiről Pátzay Pál szobrászművész is megjegyezte: *„Képzőművész létemre kevés olyan szép nőt ismertem, mint dr. Szöllősné. Mű-*

veltsége, kelleme mellett ez a kivételes szépség egyszerűen nem maradhatott hatástalan senkire, aki a közelébe került. Csak természetes, hogy művészemberre, kivált olyan szenzibilis lényre, amilyen József Attila volt, még kevésbé.” Szöllősné a következőképpen emlékezett vissza találkozásaira: „Összesen három napig ismertem József Attilát, s e három napban is keveset találkoztam vele. Néhány nap múlva Pesten még egyszer néhány percnyi időt töltöttünk együtt. A következő történt: az én eredeti végzettségem művészettörténész, de zenével is foglalkoztam, fiatal koromban Bécsben újságíróskodtam a »Musikblätter des Anbruch« című lapnál, így sok művész és író ismerősöm, barátom volt. Az ő révükön kaptam meghívást a lillafüredi írótalálkozóra... József Attilával ezekben a napokban, ott ismerkedtem meg. Megmondom teljes őszinteséggel: tudtam, hogy jeles költő, de hogy nagy költő, azt én akkor még nem tudtam. Néha beszélgettünk ezekben a napokban, műveltsége, egyéniségének érdekessége megfogott. Amolyan játékos, jelentéktelen udvarláson felül semmilyen szubjektív kapcsolatról nem beszélhetek. Mondhatom, nem álmodhattam, hogy ebből az ismeretségből vers szülessék... Nagy meglepetés ért, amikor hazaérkezvén (...) másnap egy borítékban megkaptam a verset egy néhány soros levél kíséretében. Szépnek találtam, természetesen eltettem. S azután két nappal később ért a következő és utolsó meglepetés ebben az ügyben. Kora reggel csengettek a Mészáros utca 12. számú házban levő, akkori lakásom ajtaján. József Attila volt. Néhány meglehetősen érdektelen mondatot beszélgettünk. Megköszöntem a verset. Ő hamarosan elment – akkor láttam utoljára. Ez minden. Ha többet mondanék, hazudnék... Ja, és még valamit hadd tegyek hozzá. Mondom, bár merőben más világ volt a József Attilaé s az enyém, költészetét értékeltem és élveztem. De a vers igazi nagyságát jóval később ismertem fel. Meglepetéssel figyeltem fel egyszer, ha jól emlékszem, 1946-ban a párizsi rádió irodalmi adására, ahol az Óda francia fordítását a következő szavakkal vezették be: „A modern világirodalom legszebb szerelmi költeménye.” Ekkor büszkeséget

éreztem – gondolom, ez érthető –, hogy ehhez a költeményhez nekem valami közöm van...”

Szántó Judit, az élettárs is úgy érzi, neki is köze lehet a vershez. Amint észreveszi a kabátzsebből kikandikáló fehér papírlapot, s megtudja, hogy az egy vers, már olvassa is. Egyre haloványabb lesz, kezében remeg a papírlap.

– Ez... ez... gyönyörű... – rebegi.

– Nem neked szól – kong a válasz. – A világ legszebb nőjéhez írtam. A leggyönyörűbb, a legcsodásabb nő, aki valaha az utamba akadt. És ez a vers a legnagyobb szerelmes vers, amit valaha is írtak.

Szántó Judit előtt, amint levegő után kapkod, egyetlen szó vibrál csak, makacsul, kitartóan, a végtelenségig remegve-foszforszókálva, akár egy örült, megállíthatatlan laterna magicán: kibírhatatlan, kibírhatatlan...

*

A Krisztina Fogtechnikai BT a névjegy szerint a magassíkszint 2/a-ban található, egyik barátom délvidéki származású barátnője ajánlotta figyelmembe, nem is kellett csalódnom. Lefelé a lépcsőn még fölnéztem, visszafelé: Szöllős Henrikné született Marton Márta 1931 óta lakott itt, állítólag az emeleten (melyiken?), de még a második világháború kitörése előtt elköltözött, 1940-ben már Ugocsa utca 5. a címe. A múzsának adott *Óda*-kézirat sorsa ismeretlen. Vélhetnénk, a Mészáros utcai ház titka alighanem vele veszett el. De a fogtechnikán azt súgta valaki, megvan az valahol.

Polgár Kristóf

Szapáry u. 14.

*Feletted laktam.
Hangosan hallgattál zenét
még tíz órakor, de illetlennek
éreztem volna szólni érte.
Olyan régen volt, még
zeneboltból hordtál lemezeket.
Nem köszöntünk liftben,
lépcsőházban. Nem néztünk
egymásra akkoriban.*

*Utána újságosnál láttalak.
Észrevettél. Fényképező volt
a kezemben, nálad könyv.
Szégyenből újra nem köszöntem.
Később fagyalalttal sétáltál
a téren. Kikerültelek,
mert így biztosan nem
akarnád.*

*Ha moziban találkozunk,
csendben nézzük a filmet.
Buszon véletlen hozzád nyom
egy kanyar. Nem is tudsz
majd erről. Utoljára egy
hajnali vonaton öregek
leszünk, fáradtak.
Nem is emlékszünk
már egymásra.*

Fotográfia

*Lassabb zársebességnél
több fényt szív a kamera.
Elmosódik, ahogy táncolunk
a képen. Olyan, mint
részeg szemmel nézni egy tangót.
Nem kontrasztos, csak
két ember összefolyt mosolya és
ruhája. Hátralátogatos asztalok,
szőnyeg lóg a falról, férfiak
beszélgetnek. Ez jól látszik.
Régi polgári ház lehet, vagy
Dohány utcai lakás.*

*A következőn is te vagy csak,
már nyár van. Pőre vállad felett
visszanézel, cigarettázol
fekete-fehérben, és
nem ismersz meg, hiszen
az előző képen nem
velem táncoltál.*

Cigányélet

*A képeken egyre távolabbról
nézel hátrafelé a fekete
autóból, ami a harmadik
fotóra már ki is égett. Innen tudni,
akaratom ellenére vittek el
a vagabundok.*

*Tréfásan kérted a tenyerem,
és akár percekig nézted,
csiklandoztad mutatóujjaddal,
hátha végre komolyan veszem
a dolgot.*

*Régebbi fényképeken fehérneműben
port törölsz, nedves hajjal
cigarettaazol a teraszon,
piros kerékpárod mellett várod,
hogy ledobjam a kulcsot.*

Bárdos József

„Nézz, Drágám, kincseimre” (Ady és Csinszka)

– Asszony! Merre vagy? – kiáltotta Ady, és feljebb tornászta magát a nagypárnán, amely egészen a derekáig puhította alatta az ágyat.

– Jobban vagy, Csacsikám? – lépett be a szobába Boncza Berta.

– Szomjazom! Te meg merre császkálsz ilyenkor?!

– Hozatok tejet. Vagy inkább vizet innál?

– Meg akarsz ölni, mi? Elegend van belőlem! De én túl foglak élni! Azért is!

– Jaj nekem, miért bántasz? Mit kívánnál?

– Bort!

– Nincs! Azt nem lehet.

– Hazudsz! Tegnap Révész hozott egy egész demizson szekszárdi vöröset.

– Sejtettem. De az árt neked.

– Árt? Mit tudod te, mi árt nekem! Ez a bezártság, ez a pokol! Ez árt nekem. Meg az a rohadt háború! Érted?!

– De hát gyenge vagy, Csacsim, pihened kell – mondta a nő, odanyúlt, és kiigazított egy hajtincset Ady homlokáról. – Már a hajad is őszül a sok gondtól. A háborúnak is vége lesz egyszer.

– És akkor? Mi lesz ezzel az országgal? Katasztrófa. Vereség. Örület, érted?

– Majd csak lesz valahogy. Túrni kell.

– Kell? A fenét! Küldd be a lányt!

– Minek? Itt vagyok én.

– Te nem adsz innom! Ez maga a halál! Te senki! Te átokfajzat! Miért is vettelek el!

– Miért? Azt hittem, szerettél.

– Akkor én is azt hittem.

- Csak hitted? – sírta el magát az ifjú asszony.
- Elég a nyavalygásból! Ne böggj! Menj! Küldd be Tónit!
- A mindenest?
- Tónit!

Két perc se telt el, és már nyílt is az ajtó.

- Itt vagyok, Bandi bácsi!
- Hogy merészelsz te engem bandizni?! Szemtelen! Én neked Ady nagyságos úr vagyok!
- Bocsánat, nagyságos úr, de hát azt hittem...
- Tóni, fiam! Az ágy alatt van egy demizson. A tálalón pohár. Adj nekem egy pohár vöröset! De színgig töltsd! Attól mindjárt jobban leszek.

- Igenis, nagyságos úr!
- Nagyon katonás vagy te, Tóni. Voltál a fronton?
- Igenis, nagyságos úr! Csak hát a lábfejem elvitte egy bomba. Azóta sántítok.

- Hol az a bor?
- Tessék, nagyságos úr!
- Látod, hogy reszket a kezem? – nyújtotta ki kezét Ady, majd átvette a poharat, és három kortyra megitta a jó három deci bort.
- Egészségére, nagyságos úr! Még egy pohárával?
- Majd! Máris jobban vagyok, nézd! – félig ülő helyzetbe tornázza fel magát. – Már a kezem se remeg annyira. – Írómappát, papírt, tollat! Nem, inkább ceruzát adj, mert a tolltól megint összetintázódik a dunna. És az asszony megint pörölni fog, hogy miért nem neki diktálok.

Maga elé igazította a mappát, és írni kezdett. Az írása még mindig szép, betűi kerekdedek, de már kicsit rozogák, bizonytalanok voltak:

*Nézz, Drágám, kincseimre,
lázáros szomorú, nincseimre,
nézz egy igaz élet sorsára,
őszülő tincseimre.*

Letette a ceruzát, a mappát maga mellé.

– Tóni! Vidd innen ezt a vacakot!

– Igenis, nagyságos úr!

Ady lassan hátraereszkedett, lecsukta szemét, és már aludt is.

A mindenes óvatosan sántikált kifelé. Az ajtóban majdnem összeütközött a ház asszonyával.

– Alszik – suttogetta Tóni. – Írt is. Ceruzával. Egy keveset.

– Az jó. Ezt most írta? – emelte fel az asszony az asztalra tett mappáról a negyedrért papírt.

– Igen, nagyságos asszony.

– Az alvás még talán segít rajta – nézett a nő az ágy felé, majd átfutotta a frissen elkészült strófát, és csendesen megeredtek a könnyei.

– Félek, itt már csak az Isten segíthet – mondta a mindenes.

– Tudom. De amíg ilyeneket ír...

– Asszonyom csak tűr és tűr.

– Talán erre születtem.

– Nehéz vele.

– Nehéz, de lássa, mind elhagyták. Most olyan politikamentesek lettek, olyan gyávák! Hol vannak az ivócimborák? Hol van Hatvány? Hol van a Nyugat? Még közölni se közlik, amit netán mégis ír. És ez a borzasztó háború se akar véget érni.

– Azért jön néha ez-az.

– Igen, hogy bort csempésszenek be neki. Nem volt még elég?

– Asszonyom tudja, mit, hogyan.

– Hagyja, Tóni. Bár tudnám, mi volna neki jó.

– Isten talán megadja a békét.

– Úgy legyen! Békességet végre, kívül és belül.

Ónody Éva

Évezreden átívelő intelmek

Csete Ildikó textilművész emlékére

Hogyan is került képbe nekem Csete Ildikó annak idején? Férje, a magyar organikus építészeti irányzat egyik elindítója révén.

Csete Ildikó, munka közben

Csete György bátor és elszánt harcos volt abban a tiltó korban, amikor szinte mindenki félt. Kicsit csodálkoztam is, hogy meggyőződését nyíltan vállalja, szókimondó hazafiként. Erről folyamatosan meggyőződtem a cselekedetei alapján és beszélgetéseink során. Például a paksi atomerőmű-lakótelep házgyári épületeinek díszítése a sajtóban nagy botrányt kavart. Az 1975-ben lefolytatott „tulipános vita” eredményeképpen 1978-ban hatalmi szóval feloszlatták a pécsi építészcsoporthat. Kiebrudalták őket a szakmából. Mivel az épület szürke betonfalát tulipános motívummal díszítették, és a szellemüket már nem lehetett viszagyömöszölni a palackba. A bűnük, hogy megidéztek ezzel mintaképüket, Kós Károlyt és Lechner Ödönt, valamint a magyar népi építészet stílusát. Akkoriban, amikor szinte mindannyian hiányt szenvedtünk, főleg a bátorság nagy hiányában élt és hallgatásba burkolódzott a nép. Ellenben Csete György Debrecenben érettségizett, a nyakas cívisvárosban, a híres-neves református kollégiumban, a legfogékonyabb, legérzékenyebb életkorban!

Ildikó sokat kaphatott tőle, s amúgyis komoly alkat volt, megszállott alkotó, a munkabírás példás apostola. Egyébként valószínűleg házasságuk kezdetétől hasonlóan gondolkodott mint építész férje. Eredeti magyaros motívumokat rajzolt, festett, vagy szitanyomattal varázsolta témáit selyemre, lenvászonra. Így állította elénk legrégebbi írott magyar nyelvű emlékeinket, azzal a fontos tudattal, nehogy elfelejtsük őket. (Akkoriban nagyon is féltő volt, hogy lassan feledésbe merülnek.)

Sulyok Miklós művészettörténész írja: *„Csete Ildikó művei átörökítik a hagyományunkat, amely az utóbbi fél évszázadban elenyészni látszik. A nyugati civilizáció általános emlékezetvesztésének vagyunk tanúi... Nyugat-Európában a huszadik század közepére gyakorlatilag eltűnt a népi kultúra, mert megszűnt a paraszti civilizáció.”* De ő évtizedeken át rendkívüli szorgalommal, rovásírásunk tízezernyi betűjével lemásolta a nemzeti kincseket hatalmas kárpitokat és több méteres drapériákat alkotva.

Nagyszerű egyszerűség

Amikor először látogattam el hozzájuk Budára, a szép nevű Nárcisz utcába, meglepett lakásuk egyszerűsége, a berendezés szokatlan és gyönyörű puritánsága. Például a házilagos kézimunkával készült nyersfa bútorok, fehér vászon kiegészítőkkal. S a székeken a kényelmet szolgáló sok fehér párna, megnyugtató összhangban a fehér falakkal! Kellemes érzés volt itt lenni, kicsit meg-

pihenni. A falakon a Bibliából kiléptetett, fehér textilre másolt arcképek, a '48-as szabadságharc nagyjainak fotói a függönyre másolva, nevezetes írásaikkal együtt; Petőfi, Széchenyi, Kossuth és Bem apó, utóbbi könnyű textilen, a két nemzet színeivel kere-

tezve. Valamint Klebersberg Kunó arcképe is, s az ő legfontosabb gondolatai selyem szitanyomaton. A megrendelőkre várakoztak itt a falakon ezek az alkotások, vagy Ildikó kicsi Fiatjával szállította el őket a helyszínekre. Egyszer-kétszer én is elkísértem. Egyszer lerobbantunk az öreg autóval az ötödik kerületben a Semmelweis utcába, a Magyarok Világszövetségébe menet. Toltuk kettesben a kocsit, amíg egy férfi nem sietett a segítségünkre. Ez az öreg autócsonka jól illusztrálta a házaspár anyagi helyzetét, azt, hogy a pénz mennyire mellőzte őket, s mennyire nem ez volt a legfontosabb számukra. A függönyök a Semmelweis utcában (és sokfelé máshol is) talán még most is gyönyörű, praktikus díszei az ablakoknak. S még meg kell említenem a berendezésből Ildikó hatalmas munkasztalát, amely a nappali nagy részét elfoglalta. Sokszor bizony el sem fért rajta nagy vásznaival, és ilyenkor, ha tehetné, a szabadban dolgozott. Az emeletre vezető lépcső is fából készült, s ott fenn a férj, Csete György birodalma volt, ahol én nem jártam.

Textilművészünk Sátoraljaújhegyről indult, a Magyar Örökség-díjas beérkezéséig. (78 év adatott neki, 1940-től 2018-ig). Az Iparművészeti Főiskola után a Goldberger textilgyár tervezője lett, majd 1974-től egyéni művész, élete végéig. Munkáinak jellemzője a gondolatiság, a humánus és a szeretet. Nála elsőrendűek a motívumok, s a jelentésük fontos. Mivel azokat lényeknek, kedves teremtményeinek tekintette, érzelmileg is kötődött hozzájuk. Tulipánja a születő gyermek alakját ölti, s az anya és gyermeke kapcsolatát jelképezi. Majd átváltozik szálló madárrá, azaz lélekké. A sárközi főkötő virágmintájából alvó kisgyereket hoz létre, a fára futó komlóból égig érő fát.

Sokat merített a magyar hidelemvilágból és a népművészet kincsestárából. A folklórban pedig igen gyakori a személyeknek és tárgyaknak az a képessége, hogy átváltoznak. Ilyen átváltozást lehet tetten érni a *Miatyánk zászlóján*, amely a nemzeti emlékhelyünkön, Ópusztaszeren Csete György építette Erdők templomába készült. (Több templomát díszítik az ő textiljei.) Az oltár, illetve az úrasztala háttérül szolgál. Az Úr imájának szava-

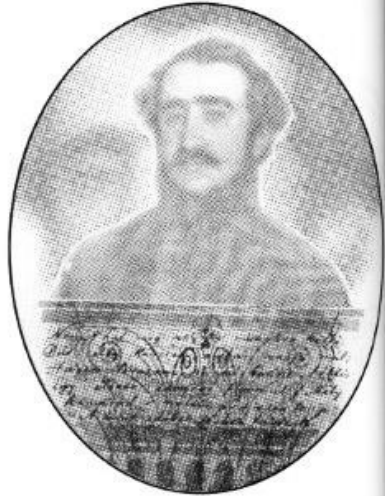
*Kalotaszegi írásos zászló,
nemzeti színekben,
1980-as évek*

it kelti életre aranyló rovásírással a zászló tiszta fehér lenvásznán. Jelképrendszerében Krisztus keresztje egybemosódik a regéinkben, mondáinkban szereplő égig érő fával.

Ma is érvényes üzenet

Nagyon szereti, és gyakran fölhasználja selymein a jeles történelmi személyiségek kézírását, és szakértője lett a rovásírásnak. Egyedülálló, hatalmas teljesítménye – egyébként kedvenc munkája –, amelyen kilenc hónapig dolgozott: *Szent István király intelmei Imre herceghez*. Rovásírással lemásolva a teljes szöveg- emlék. Eredetileg csak egy mondatot kértek tőle az *Intelmekből* egy katolikus iskola függönyére, és akkor félt, hogy poros, avitt szöveggel kell majd megismerkednie. Aztán meglepődött, milyen fontos üzenetet hordoz, s oly csodálatos, hogy akár századunkban is írhatták volna. A hatalmas kárpitozat tizenhárom, egyenként másfél méterszer három méteres lenvászon darabból áll. Az egyes fejezeteket szkíta, avar és magyar

motívumokkal választotta el egymástól, s minden kárpit szélére fölírta a latin ábécét, illetve a rovásírás betűit. Szent István in-

Az Arckép-kézírás-írás sorozatból
 Petőfi arcképe 2002. szítanyomat
 Széchenyi emlékezete I-II. 2002. szítanyomat
 Kossuth Lajos levele, 1994. szítanyomat

telmei latin nyelven maradtak ránk, de hét évszázaddal később, 1738-ban, lefordították magyarra, majd azóta többször, és többféleképpen is értelmezték. Ildikó úgy vélte, a korabeli magyar nyelvű írás, a rovásírás is alkalmas lett volna feljegyzésére. Árpád népe ugyanis teljes körű, magas kultúrával érkezett Európába. Nyelvemlékeink is ezt bizonyítják.

Halotti beszéd és könyörgés

Első fennmaradt összefüggő magyar szövegünk több mint ötszáz évig észrevétlenül rejtekezett, míg a Pozsonyba került kódexben Pray György jezsuita szerzetes észrevette a „Latiatuc feyleym zumtuchel” (Látjátok feleim, szemetekkel) kezdetű sorokat. Ez 1770–72-ben történt, miután a Pannonhalmán keletkezett kódex megjárta Boldva (Borsod vármegye), Somogyvár (Somogy vármegye), Deák (Pozsony vármegye) bencés apátságait, templomait. A Pray-kódexnek elnevezett könyvet bencés papok használták, forgatták, hiszen ez az egyházi szertartáskönyv számukra készült. Az ismeretlen szövegíró a kódex temetési szertartásokról szóló fejezetében szabadon megfogalmazva leírta azt a beszédmintát, amelyet eltávozott hívei temetésén mond el a pap. A Halotti beszéd 26, a könyörgés 6 soros – összesen 32 sorból és 274 szóból áll. A könyvet a pozsonyi káptalan könyvtárában őrizték 1813-ig, abban az évben a pozsonyiak a pesti Nemzeti Múzeumnak ajándékozták, majd a későbbi Országos Széchényi Könyvtárba került.

– Nyolc évszázad távlatából szinte halljuk a régi beszédet, olvassuk, érteni véljük az ómagyar szöveget – magyarázta Ildikó. A lenvászonra fekete alapon életpiros betűkkel másolta le, az EKG-szalag mutatja így a szív dobogását, az élet ritmusát. A vászon sötét felületén kiegyenesednek a sorok, vékony vonallá sűrűsödik a lét és a nemlét. S a nagy méretű sötét vásznat egy hőfödte temető sírjai közé helyezte...

Szent István Intelmei – részlet

Ómagyar Mária-siralom

A legrégebb ismert magyar vers 1280–1310 között keletkezett, s véletlenül találták meg 1922-ben Leuven egyetemének könyvtárában. Szabad átköltése egy latin nyelvű szövegnek. Az *Ómagyar Mária-siralom* tartalmazó kódex csodával határos módon menekült meg az első és a második világháború tűzvészeiből. Egy sikeres csereegyezmény tette lehetővé, hogy 1982. május 22-én Budapestre kerüljön. A hétszáz esztendő magyar vers hazaérkezett.

– ...Tiszta fehér betűkkel írt szépséges szövege, a háttérből sugárzó fényben, lélekkel lesz teljes. Szinte a tudatunk mélyéről tűnnek elő az ismerős szavak, mondatok: „...volem syrolm thudothlon syrolmol sepedyk. Bual azuk, epedek...” (valék siralom-tudatlan, siralommal sepedek, búval azok, epedek...) – mondta róla a textilművész. Hosszú kárpitokon betűzgethetjük anyanyelvünk ősi írott sorait. Az egyikben betűhíven, a másikon mai olvasat szerint. Mária, aki a földiek között a virágok virága („viragnak uiraga”) keservesen szólítgatja megkínzott fiát, a világ világosságát („vylag uilaga”). Első királyunk ezer esztendeje Mária oltalmába ajánlotta országunkat, aki azóta magyar hazánk Patrónája.

Veronika kendője

A tizenharmadik században terjedt el Európában a legenda az asszonyról, aki kendőjét nyújtotta a kereszthordástól verejtékező Jézusnak, s a szenvedő arc lenyomatával kapta vissza. A legendabeli kendőt Rómában, a Szent Péter-bazilikában ereklyeként őrzik. A Veronika-kultusz a középkor végén bontakozott ki, ekkor tűnt föl hazánkban is. Csete Ildikó *Veronika-kendője* minden korábitól különbözik, s nemcsak azért, mert kerek formába foglalta, ami az oltáriszentségre emlékeztet, hanem azért is, mert nincs ráfestve Krisztus arca. Ő ennél mélyebbre hatolt, azt a – hitbéli, legendabéli – pillanatot örökítette meg, amikor a szenvedő arcára borul a kendő, hogy letörölje verejtékét. Krisztus képmását így a fény-árnyék hatása teremti meg. A művésznő számára azért is fontos volt ez a téma, mert általa szólhatott a nő szenvedést, fájdalmat, sebeket gyógyító szerepéről.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Bálint Tamás

Máj hagymalekvárral

(részletek)

40.

*Egy csendes mellékutca öreg fája,
de bármely platán lehetne a környéken,
néma tanú – foltos törzsébe
épp vásott kölykök vésik nevük,
egyéb úgysem marad utánuk.*

*A fa csak, századok óta túlélve mindent,
a jelekkel és madárcsicsergéssel lombjában,
fészekkel, odúval, hívogató árnyékkal,
hacsak Róka, nem sajnálva a roncsától,
hűségesen idomulva a korszellemhez,
mégis a láncfűrészbe tölti azt a benzint.*

41.

*Hol volt, hol nem volt, sajnos színigaz volt:
egy átlagos családapa, ki arra nevelte lányait,
hogy bátran megbízhatnak a rend őreiben,
bizalommal fordulhatnak az egyenruha fele,
támogatást, segítséget kérhetnek és kapnak,
hiszen azoknak védeniük kellene a gyengéket,
jó példával járva elől, erkölcsi tartást mutatva,
nos, a kislányoknak ezek a cuki rendőrbácsik
adófizetői órabérben és felszerelésben
az iskolában saját kezűleg osztogatnak szektás
propagandaanyagokat. Talán érthető,
apa mennyire felnyomta ezt idegre.
Hepiend nincs.*

42.

*Ily időkbën mi ugyan mit csinálhatunk?
A koraesti könnyű semmittevésben
csak csini csajok csöcsein csámcsogunk.*

*Képzletben hiábavaló hümmögés vagy
fogcsikorgás hallszik, a nyers hús csatája,
hol a halál áhítója ragadja el az élni vágyót,
mindkettejüket végleg elveszejtve.*

*A felszín látszólag jóval nyugodtabb,
a fütytérés messzeszáll a széllel,
a csipő ring, a fantázia továbbhalad,
míg a lökeshullámtól végleg letérdel.*

43.

*... és ismét egy születésnyi nap
... az ünnepelt egyhúzásra a nótáját kéri
... ugyanaz, vagy ez egy másik évi?
Bármelyik lehet, nem számítanak...*

Minden kor kitermeli a saját szennyesét.

51.

*Kár a gőzért, s hiába minden gőzerő,
a kakaóban levő zacc, ha lefő,
idéntől a fő menő stílus, a trendi
pedig a semmi, az anarchikus –
csak semmi mázli, kopik a máz,
szómorzsák s homokszemek között
se gaz, de nyugi, se gáz,
dobjad nyugodtan a törölközőt.*

52.

*Oda a magasztos, fennséges, szent betonhoz
– rohanj, rongyolj, ronts, fejjel előre, hisz mind
ki- és belekötünk végérvényesen,
környezetünk kötőanyagává válva,
hol szokásaink konok ápolója eltakar,
rejtve alatta törmeléket, romot,
folyton porlót, mi, ha nem is szikla,
de legalább titkoknak sem nyitja.*

*Repedéseiben utat törne magának az élet,
szerencsére mindig akad, ki legyomirtózza,
mert mi is csodásabb a fényes szürkéségnél?*

*Csak a szemedben tükröződik a műarany,
csak téged látnak akárki ribancának
harc marcik, marcona arcok,
s ragyoghatsz elnyűhetetlen unalmasan,
mint folyómederben a kvarcok.*

Dimény H. Árpád

Megszeretni egy régi költőtárs verseit

Bálint Tamás, a kolozsvári Előretolt Helyőrség egykori kiskatonája személyében ma már elismert – legutóbb József Attila-díjjal kitüntetett – tisztet ünnepelhetünk. Annak ellenére, hogy a székelyudvarhelyi költő az irodalmi garnizon öreg harcosának számít, hisz első kötete 2007-ben, immár 17 éve jelent meg, nem vádolható azzal, hogy felesleges versekkel, ne adj' isten, verseskötetekkel duzzasztotta volna az amúgy is zubogó kortárs versfolyót.

Első kötete megjelenése után ismerkedtem meg a nálam 8 évvel fiatalabb költőtárrsal, majd később a verseivel, de vele – költészetével – kapcsolatban mindig az a gondolat motoszkált bennem, hogy nyelvjáték-költészetet művel, vagyis a kizárólagos költőiség jellemző rá, a forma és a szereplíra mögé bújik, ezért soha nem sikerült megtalálnom a verseiben őt magát. Nem mintha ez obligát lenne, sőt, egyesek szerint pont ez az igazi költészet, de hát hadd döntsem el én, ezúttal mint olvasó, hogy mit, milyen verseket szeretek olvasni. Valójában azzal a szándékkal kezdem el költészetét vizsgálni, hogy rácáfoljak magamra, ehhez mindössze öt kötetet – *A pap leánya, birtokostul* (versek, Erdélyi Híradó Kiadó, 2007), *Visszaút a fekete folyón* (versek, Erdélyi Híradó Kiadó, 2011), *Lávsztori* (elbeszélő költemény, Erdélyi Híradó Kiadó, 2015), *Hibalista* (régi és új versek, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2017), *Szennyes* (kiseposz, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2021) – kellett végigböngésznem.

Elsősorban csak megerősíteni tudom az évek során őt méltatókat abban, hogy Bálint Tamás a matematikus (valójában közgazdász!) pontosságával dolgozó költő, és példaként említhetem erre a szépen megszerkesztett, kötött formájú verseket, az általa

gyakran használt versformák – például a Villon-ballada vagy a szonett – tökéletes kimunkáltságát. Látszik, érződik, hogy ott-honosan mozog e versformák korlátai/kapaszkodói(?) között, ami pedig a villoni párhuzamot illeti, játékként indult ez a szereplőre, de mivel azt is a szakmához méltó alázattal és komolysággal játszotta, összenőtt vele.

Első kötete – *A pap leánya, birtokostul* – kapcsán nem lehet úgy írni, hogy legalább egy mondat erejéig ne térjünk ki az Előretolt Helyőrségen belül, a Faludy György–Orbán János Dénes egyenes ágon „fertőző” Villon-divatra. Bálint Tamás verseinek java a villoni balladaformában íródott, ráadásul a tematika, mondhatni a nyelv is ehhez igazodott; a miéltre ő maga adta meg a választ egy korábbi interjúban, idézem: „*Nem éreztem annyira izgalmasnak saját életemet, hogy leírjam a velem történeteket. Viszont nagyon szeretem Villont, Baudelaire-t, Rimbaud-t, természetesen szimpatikus volt az a világlátás is, és próbáltam valamelyest a verseken keresztül megélni az általuk leírtakat.*”

Négy évre rá jelent meg a *Visszaút a fekete folyón* (Kolozsvár, Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, 2011) című kötete, amelyről elég sokat elmond, hogy elnyerte a Romániai Írók Szövetsége Kolozsvári Fiókjának Szilágyi Domokos nevével fémjelzett költészeti díját. Bálint Tamás itt már próbál eltávolodni a szereplőitől, és – szintén őt idézem – „*saját tapasztalatokra építkezve írni.*”

A költő beváltotta ígését: míg *A pap leánya, birtokostul* időutazás a lovagkor kosztümös irodalmába, a második kötet versei – főleg *A szem mondaná, de hallgat* cikluséi – már a jelenben történnek, Bálint egy új metaforikus rendszert épít ki, és ezen belül nem sajnálja a szecessziós dekorativitást sem, de felsorolható erényeként a líraiság, a stilizáltság is. Szóval saját tapasztalatok, mivel a költőnk civilben közgazdász, ezért a szakma szülte kellemetlen létállapotból keresi a verseiben a kiutat, a színeket, úgy, hogy festőnek álmódja magát, az „ismert rácsok” mögül keresi az „ismeretlen szabadságot”. Ha úgy tetszik, nevezhetjük hivatalnoklírának, ezzel is utalva a mesteréhez, Orbán János

Déneshez fűződő szoros kapcsolatára, akinek a *Hivatalnok-líra* című verseskötete nyitóversében a lírai alany egy könyvelő. És megint csak a szerepversek, hisz OJD megidézi Balassit, Adyt, Kosztolányit, Juhász Gyulát, József Attilát, Baka Istvánt és Kovács András Ferencet is, mint verselőt, de hát ez az írás most nem róla, hanem az egykori tanítványáról szól.

Olvastam már olyan, többé-kevésbé helytálló megállapítást Bálint verseire vonatkozóan, hogy költészetében nem a látvány, a láttatás, a piktúra a fontos, hanem a narratíva. Én viszont érzem, sőt, látom azt a világot, amit „lefest”, legyen az szabadversben vagy klasszikus formában, látom az irodaházak kirakatában ülőket, a szűk utcákon bolyongókat, azt a városi világot, ahol tulajdonképpen a vers születik, de ennél fontosabb az a „prizma” (vö. *Prizmáink* című versével), amelyen a fény megtörik, vagy a hóhatár, ahol „a felhők is összeérnek”, mert már a *Színvakság* című versben mintegy aláhúzza: a szürke, a sötét, a kietlen, a megfakult élet nem az igazi, erről szól a költészet hatalma, a fekete folyón van visszaút, s ennek a versnek a két zárósora irányadó lehet a Bálint Tamás-versekre vonatkozóan:

*„Mégis hidd, nem ilyen a világ, csak alig meri
a tudatunk másmilyen módon már lefesteni.”*

A két nagyobb lélegzetvételi elbeszélő költeményt vagy verses regényt is említenem kell: a *Lávsztori* alapját Alekszandr Puskin *Anyegin* című verses regénye szolgáltatja, mondhatni, egy klasszikus szerelmi történet kapott modern, új köntöst. A *Szennyes* – műfaji meghatározása az alcím alapján kiséposz – nagyon is mai történet, balladisztikus hangvételi társadalomkritikát is megfogalmazó végzetdráma a javából: minden van benne, vérfertőzéstől a családellhagyáson, a prostitúción át a majdnem-lincselésig.

És végül, de nem utolsósorban hadd írjak a *Hibalistáról* is, amely részben becsapja ugyan az olvasót, hisz régi és új verseket ígér, de újból csak ötöt (!) ad, ugyanakkor az az érzésem, hogy meg is tiszteli a versek elsősorú célközönségét, hiszen egy át-

gondolt és -dolgozott munkát nyújt át neki, mintha azt mondaná, íme, ez vagyok én, Bálint Tamás, a költő, ezekben a versekben. A *Hibalista* azt mutatja meg, hogy mennyire kritikus magával és a szakmával szemben a szerző: volt időm és türelmem összevetni a verseket a korábbi kötetekben megjelentekkel, élvezettel figyeltem, hogy a kihagyott sorok, néha strófák után hogyan válik még erőteljesebbé a vers. Jó lecke egy költőnek.

Bálint Tamás *Hibalistája* szerintem azért lett hibalista, mert leszámolt azokkal, kihagyta, kijavította, a legjobbakat szedte egy csokorba, mint amikor költözik az ember, új életet kezd, és nem akar minden vacak limlomot magával vinni.

Érdekességképpen: az első kötetéből 27, a másodikból 24 verset válogatott be, és ugyancsak érdekesnek tűnt számomra, hogy *A kárhozat útja* című költeményt mind a *Visszaút a fekete folyón*-ban, mind a *Lávsztoriban*, végül pedig a *Hibalistában* is megtaláltam. Leginkább az tűnt érdekesnek, hogy mennyire egységesen beépül a *Lávsztoriba*, mintha ez az egy vers köré lett volna írva az egész szerelmi történet. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a hét főbűn leírása a hét különböző asszonnyal való nemi aktus által, a villoni vagy puskini szerepeken túl, mennyire rántja le a leplet mélabús költőnkéről, a szerelmet kergető Don Quijotéről.

Bálint Tamás költői világának magamban való építgetése során igazából nem ezt a specifikus választ kerestem, bármilyen válasznak örültem, de főként annak, hogy megtaláltam az utat egy olyan költészethez, ami a sajátomtól nagyon távolinak, hermetikusként tűnt, és talán pont ezért nem állt eddig túlságosan közel hozzám.

Betűk és számok egyensúlyában

Bene Zoltán beszélgetése
Bálint Tamással

– *Ha az ember rákeres a nevedre a világhálón, meglepetéssel konstatálja, hogy egyes Ki kicsodák? szerint költő és közgazdász vagy, ami, valljuk be, ritka párosítás. Hogyan téved egy költő a közgazdaságtan területére, vagy máshonnan közelítve: hogyan válik egy közgazdász költővé?*

– Párhuzamosan fut a két vonal, és már tényleg nem tudom megmondani, hogy melyik volt

előbb. Kisgyerekként is minden olvasnivaló érdekelt, legyen az gyerekirodalom vagy az újságok gazdasági rovata, és szerencsére nem is kényszerültem választani, vagy valamelyikről teljesen lemondani azóta sem. Vannak persze kilengések, időszakok, amikor eltolódik az életem, időm hangsúlyosabb része valamely irányba, de egyszerűen szükségem van mindkettőre. Mindig a másik élet a kikapcsolódás, amikor már telítődtem a számokkal, akkor a betűk, majd fordítva. Egyébként nem is tűnik annyira ritkának ez így, legalábbis jogász, orvos, mérnök végzettségű (és akár a mindennapokban is praktizáló) alkotók is akadnak, és ahogy visszaemlékszem, a legjobb példát épp a román irodalomtól kaptam még az iskolai tananyagból. A *Csigagyűjtés* (După melci) szerzője, Ion Barbu (matematikusként az eredeti nevén Dan Barbilian) azt tartotta, hogy a költészet és a geometria kiegészítik egymást az életében: „Ahol a geometria megmereve-

dik, ott a költészet horizontot ad a tudás és a képzelet számára.” Egyébként egy olyan sztori is megmaradt vele kapcsolatban, hogy fogadott egy irodalmár diáktársával, melyik irányból könyvebb az átjárás a területek között, előbb matematikát tanult, és párhuzamosan irodalmi publikációkkal bizonyított, a geometria felé fordulva pedig azon a területen is maradandót alkotott, a Barbilian-tereket róla nevezték el. Fordítva, matematikai alapok nélkül ez biztosan nehezebben ment volna. Talán ez is szerepet játszott a döntésben, amikor közgazdaságtant kezdtem tanulni (ráadásul előtte is matematika–fizika szakra jártam), de szabad elhatározásból azért közben a bölcsészkarra is „belátogattam”. Noha utólag azért érzem, utóbbit komolyabban kellett volna venni, nincs meg a kellő irodalomelméleti alapom, ami erősen jól fogna sokszor, nem vagyok eléggé képzett ezen a téren.

– *Szerintem ez legalább annyira előny, mint hátrány. Az sem jó, amikor az elmélet, a „tudományos” megalapozottság „agyonynyomja”, de minimum túlterheli egy-egy szerző költészetét... Az, hogy egy, a realiókhoz vonzó kamasz verseket is ír, nem ritka jelenség, ám többnyire, mint a legtöbb esetben, később kinövi a költészetet. Ahogy egy barátom szokta mondani, nagy baj, ha valaki kamaszként nem akar költővé válni, annál csak az a nagyobb, ha felnőttként is az akar lenni, de nincs benne hozzá elég tehetség. Esetedben nem kérdés, hogy nem kell költővé válnod, hiszen már az vagy régóta, de ha visszagondolsz a kezdetekre, mi jut eszedbe. Mikor írtad az első versedet?*

– Még elemistaként, a családban sokáig fenyegettek is azzal, hogy majd egyszer valamikor előveszik, és szembesítenek az első próbálkozással. Bízom benne, hogy azóta végleg elkallódott. Majd hosszabb szünet következett, és középiskolában, eleinte talán dacból is („nehogymár ezt ne tudnám megcsinálni!”) hideg, számító, matekos fejjel próbálkoztam többféle kötött formával, és egyszerűen otthon éreztem magam ebben a világban, rájöttem, a mondánivalót sem árt szem előtt tartani, és annyira szerettem olvasni is a verseket, költőket, feltétlenül közéjük szerettem volna tartozni.

– *Próbálkoztál prózával is, vagy mindig csak a költészet vonzott?*

– Középiskolában többször is, diákirodalmi pályázatokon még kisebb sikereim is voltak, de aztán annyiszor hallottam, hogy a jó

prózához meg kell érní, élettapasztalatot gyűjteni, rengeteg időt szánni rá, hogy ezeket mind teljességgel elhittem, és jegelem azóta is a témát. Remélem, nem örökre!

– *Ugyanakkor az utóbbi időben a versek mellett más, nem lírai műfajokban is publikálsz, még ha a szépprózai megnyilvánulásokra még várunk is kell. Azonban készítesz interjúkat, cikkeket írsz, s ez egészen másfajta munkát, hozzáállást kíván, mint a költészet. Megtalált ez a feladat, vagy Te kerested?*

– Megtalált, eleinte eseti jelleggel, majd sok éven át az azóta sajnos nem működő eirodalom.ro oldalra, később az olvasat.hu számára rendszeresebben is küldtem anyagokat, legutóbb pedig az erdélyi Előretolt Helyőrség közel öt éves fennállása alatt szerkesztőként egy rendkívül jó csapat tagjaként már tényleg rendszeresen, minden lapszámhoz sikerült egy kis részt nekem is hozzátennem.

– *Orbán János Dénes az új Villonként hivatkozik rád egy helyen, ami tovább feszíti a költő és a közgazdász sztereotípiái közti feszültséget, ám OJD a „csavargó” életmódra utal, amikor Villonhoz hasonlít. Sokfelé éltél életedben, végül hazaköltöztél a szülővárosodba. A genius loci fontos számodra? Meghatározónak érzed az életedben, gondolkodásodban, költészetedben a környezetet és a gyökereidet?*

– A nyugodt környezet mindenképpen meghatározó, és ez alatt egyáltalán nem az unalmasra gondolok. Minden megvan itthon, ami kellhet, messze a legélhetőbb, legjobb választás. Noha tudatosan nem helyezem a középpontba sem írásban, sem gondolatban, abban biztos vagyok, hogy nyomot hagy mindenki az a hely, ahol felnő. Hogy milyent, azt nem tisztem megítélni, de én az első két és a legutóbbi évtized minden itthon töltött percét rendkívül szerettem.

– *Időről időre föléled a vita arról, hogy érdemes-e beszélni regionális irodalomról, van-e értelme például annak a fogalomnak, hogy erdélyi magyar irodalom, vagy csak egységes magyar, netán egységes világirodalom létezik. Te mint erdélyi magyar költő hogy látod ezt a kérdést?*

– Ez tényleg egy folyamatosan a kályhán levő, néha forróbban, néha lassabban fővő téma, és a szélirány is néha-néha változik, ami a gőzt viszi tovább. Természetesen egységes és egyetemes a magyar irodalom, de vannak azért helyi sajátosságai, a legjobb hasonlat még mindig az Illyés Gyula-féle ötágú síp, szorosan ösz-

szertartoznak, és néha lehetséges, hogy egy-egy ág hamisabban, máskor erősebben vagy szebben szól, de a kotta ugyanaz.

– *Gyakran hallok olyan vélekedéseket, miszerint a kötött formák ma már nem „trendik”, ám aki rendszeresen forgat irodalmi lapokat, az nem éppen ezt tapasztalja. A fiatal költőnemzedékek tagjai közül is föl lehet sorolni több szerzőt Marcsák Gergőtől Gál Jánosig, akiknek munkássága azt támasztja alá, hogy a hagyományos, kötött versformákat messze nem tekinthetjük túlhaladottnak, elfeledettnek. Te is szívesen nyúlsz a kötött formákhoz, mi az oka ennek?*

– Viccesen azt szoktam mondani, hogy szeretem a jól meghatározott kereteket, terveket, kiszámíthatóságot, mert úgy az élet is sokkal egyszerűbb, ráadásul a szűk családom lánytagjai bőven tesznek arról amúgy is, hogy a spontaneitásból se szenvedjek hiányt. A versformákra térve pedig azt mondom, ahhoz, hogy valaki kötetlenül írjon, igenis vegye a fáradságot, és tanulja meg a „szakmát”, igazán jó szabadverset talán csak úgy lehet írni, ha előbb tökéletesen ismerjük a szabályokat, amelyeket aztán elhagyunk. Eleinte egyébként egyszerre volt mankó és kihívás a kötöttség, de egy olyan plusz szépséget, zeneiséget is ad ez, amihez időről-időre jó visszanyúlni. Annak pedig külön örülök, hogy mások is egyre inkább visszatálnak ehhez.

– *Ha már a szakma megtanulása szóba került: az Előretolt Helyőrség Íróakadémia korábbi mentoraként hogyan látod a jövő nemzedéket?*

– Minden évre jut több ígéretes felbukkanó tehetség, nem kell tartanunk attól, hogy minden fiatal átállna a TikTokra. Ugye, már évek óta temetik a betűket, a közösségi hálós trendek szerint már nemcsak a szövegeket nem olvassák az emberek, lassan a képeket sem nézik, csak a rövid videók hódítanak – ehhez képest mindegyre valahonnan előkerülnek nagyon ügyes tizenhuszonevesek, a legnagyobb örömömmre!

– *Szerkesztőként, mentorként jelen lenni az irodalmi életben egészen más, mint szerzőként. Szeretted, élvezted ezt? Nem érezted tehernek?*

– Természetesen nagy boldogság és lehetőség minden ilyenmi, egyrészt az irodalmi körforgásba be-bepillantani, részt venni és abból nem kiesni, ráadásul valahogy az időzítéssel is min-

dig szerencsém volt, össze tudtam eddig egyeztetni a teendőket és a különböző kötelezettségeket is. Ha pedig egy kiemelkedő írás a kezem ügyébe került, az rögtön felvillanyozott, és sokszor motiválólág is hatott, legyen pályakezdő vagy ismert szerző tollából. Ilyenkor mindig eszembe jutott egy, még a kolozsvári egyetemi évek alatt emlegetett mondás: ha valaki ír egy jó verset, akkor attól az enyéme nem lesznek rosszabbak, sőt, együtt viszik előre az irodalom ügyét/hírét.

– *Ez egy nagyon szimpatikus és humánus kijelentés, pláne, hogy a művészet minden ágában, így az irodalomban is ritkaságszámba megy ez a fajta hozzáállás, inkább a rivalizálás a jellemző. Egyébként mi inspirál, mit jelent a kiemelkedő írás, amit említesz? Magyarán kiket, miket olvasol szívesen?*

– Kapóra jött kérdések! Rögtön ki is emelnék egy olyan szerzőt és életművet, aki véleményem szerint méltatlanul van elfeledve/mellőzve, a majd' 100 évvel ezelőtt Marosvásárhelyen született, de gyergyószárhegyi gyökerekkel rendelkező Gáspár Lorándot, aki a Közel-Kelet, Tunézia és Franciaország háromszögében élte le élete legnagyobb részét. Egyébként elismert sebészként tevékenykedve mindeközben az irodalomban Lorand Gaspar néven Párizsban lett világhírű, ahol minden létező díjjal ki is tüntették (pl. Apollinaire-díj, Mallarmé-díj, Goncourt-díj, Párizs városa és Franciaország nemzeti költészeti nagydíjai). Fotóművészként is alkotott, műfordított (többek között Pilinszky franciára való átültetését is neki köszönhetjük, de fordította Illyés Gyula, Vas István, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes és Csoóri Sándor műveit is), és mindezek mellett beszélt legalább 7–8 nyelvet. Külön meg is köszönném Kudelász Nóbelenek, hogy felhívta rá a figyelmem, és azt is, hogy számos hasonló irodalmi csemegét ajánl időről időre, amikor rájuk bukkan. Ha sikerülne az olvasók kedvét meghozni, akkor tovább is ajánlanám kezdésül a *Minden földek földje* (Sol absolu) című könyvét.

– *Zsille Gábor írja egy kritikában Rólad, hogy költészetekben „a fő hangsúly a piktúrával szemben a narratívára helyeződik – más szóval: alapvetően intellektuális lírát kapunk”. Ez az intellektualizmus jól tetten érhető a Szennyes című verses regényedben*

vagy (amint az alcímben meghatározod:) kiséposzodban. Ez a mitikus-szimbolikus mű valódi intellektuális csemege, amelynek legkézenfekvőbb, társadalomkritikai értelmezése mellett számos más vetülete van, s eposzi ereje mellett drámai hatásnak sincs híján. Hogy jutottál arra az elhatározásra, hogy eposzba fogj, és mit gondolsz arról, hogy ez az eposz mintha színpadra is vágya?

– Adta magát az egész, az alapötlet egy újságcikkből származik, bő egy évtizeddel ezelőtt olvastam a történet magját, amely Brazíliában részben tényleg megtörtént. Ahogyan pedig megpróbáltam a helyi környezetben is elképzelni, hogyan lehetne térben és időben adaptálni, kialakult ez a századvégi, elszigetelt, babonás vidéki közeg a fejemben, amikor pedig az enumeráció jelenete is bevillant a hiedelmeiknek vasvillával és fáklyákkal érvényt szerző emberekkel, egyértelműnek tűnt, hogy ebben a formában szeretném megírni, onnan már csak a munka volt hátra. Ami a színpadi átültetést illeti, egy ideje azon is gondolkodom, noha nem nekem jutott eszembe, Péter Beáta fejéből pattant ki a görög drámás hangulatot kiérezvén, és neki is állt dolgozni az ötleten. Reménykedem benne, hogy sikerrel járunk!

– Szerintem értékes és sikeres darab lehet belőle... A siker egyébként sem került el, számos díjban részesültél már fiatal korodtól fogva, az idén pedig József Attila-díjat vehettél át. Hol helyezkedik el ez az elismerés a többihez képest? Egyáltalán: mit gondolsz a díjakról?

– Megerősítés, megelőlegezett bizalom, bátorítás és plusz motiváció. Nagyon szépen köszönöm, igyekszem rászorgálni és ketőzött erővel, gonddal, figyelemmel dolgozni.

– Végezetül: mire számíthatunk Tőled a közeljövőben? Min dolgozol, mik a terveid?

– Az idei évben igyekszem befejezni egy verseskötet kéziratát, és a fejemben a következő alapötlete is kezd összeállni. Mai lesz, és remélem aktuális, de amíg nem látom még egyben, nem szeretném elkiabálni.

„Mindenki vesztese ennek a szembenállásnak”

Bakonyi István beszélgetése
Balázs F. Attilával

– *Viszonylag kevés szó esett műfordítói tevékenységedről. S mivel több országban éltél, és élénk a kapcsolatod a világirodalommal, adódik a kérdés: hova helyezed a műfordítást pályád eddigi egészét tekintve?*

– A műfordítás is része az író alkotó teve-

kénységének. Általánosan elterjedt a mondás, hogy a fordított mű felerészben a fordító alkotása. A jó fordítás nem a sorok, mondatok szöveghű átköltése, hanem a téma, az üzenet átköltése, amely nagyban különbözhet az ugyanazon vers fordítóinak végeredményében. Elég csak a Villon-fordításokat megvizsgálni. Miközben a fordított mű magán hordozza a fordító személyiségi és intellektuális jegyeit, az eredeti mű elkerülhetetlenül hat a fordító későbbi műveire is.

Már pályakezdő koromban, a *Kimaradt szó* antológia előszavában, Ágoston Vilmos nem tudott rokonítani egyik kortársammal sem, amit egyáltalán nem bántam. A különbözőzés szándéka később is megmaradt mint belső elvárás. Sokat fordítottam a román irodalomból, amely hihetetlenül gazdag és izgalmas. Nyilván hatott is rám, talán jobban, mint a magyar irodalom. A műfordítások kapcsok a nemzeti irodalmak között, találkozások a

világirodalom hálóján. Szerintem még mindig nincsenek eléggé megbecsülve a műfordítók sem az olvasók, sem a kiadók, sem a kultúrpolitika által.

2023 végéig 58 műfordítás-kötetem sorakozott a polcomon. Verseskötetek. Ennél sokkal több idegen költőt fordítottam, hiszen a kötetek között több antológia is van, amelyek több tucat költőt vonultatnak fel. Elsősorban román és moldáv költőt fordítok, de szinte minden latin nyelvből fordítottam már, és nyersfordítások alapján egzotikus nyelvekből is. A műfordításoknak köszönhetem a közel ötven idegen nyelvű kötetemet is, mert legtöbbször a műfordítások kölcsönösségi alapon működnek. Oda-vissza. A rengeteg külföldi meghívás is kötődik ehhez a tevékenységhez. És a 35 nemzetközi díjam egyharmada is a műfordításaim hozadéka. Sokat fordítok, mert szeretem ezt a tevékenységet. Pedig az alkotást háttérbe szorítja, évek óta nem vagyok képes megírni azt a regényt, amelynek a vázlata két évtizede a fejemben van.

– *Gyakran járod a világot, számos költőfesztiválon veszel részt, és viszed irodalmunk jó hírét is messzi földekre. Hogyan alakult ki ez a tevékenységed?*

– Néhány interjúban már megválaszoltam ezt a kérdést. Addig nehéz, amíg az ember bekerül a nemzetközi irodalmi élet körforgásába. Utána már csak eleget kell tenni a meghívásoknak, felkéréseknek. Kezdetben valakinek fel kell hívnia a szerzőre a figyelmet, javasolnia kell egy nemzetközi rendezvényre, egy antológiába, konferenciára. Ehhez természetesen lennie kell legalább néhány angol és spanyol nyelvű fordított műnek, egy érdekes életrajznak. Aztán a rendezvényeken újonnan megismert írók, barátok új utakat, lehetőségeket nyitnak meg a szerző számára. Egy idő után már szelektálnia kell a lehetőségek, meghívások közül. Nem szerettem egyedül utazni közeli, távoli országokba, ezért legtöbbször javasoltam költőbarátokat is a szervezőknek. Zalán Tiborral, Halmosi Sándorral, Turczy Istvánnal, Petőcz Andrással, Kukorelly Endrével, Pál Dániel Leventével és másokkal vettem részt nemzetközi rendezvényeken. Addig a legtöbb

rendezvényen első magyar résztvevő voltam. Aztán a felsoroltak bekerültek jelentős világantológiákba, köteteik jelentek meg több országban, és meghívásokat kaptak nemzetközi fesztiválokra. Mindenképpen jótékonyan hatott ez a magyar irodalom nemzetközi megítélésére, megismerésére. Hiábavalók többnyire az intézményi próbálkozások, a személyes kapcsolatokat kölcsönösségi alapon nem tudja felváltani semmi más.

– *Vannak-e nyelvi nehézségei egy magyar költőnek a világban?*

– Csak a személyes kapcsolatok és barátságok tekintetében van hátránya a nyelvismeret hiányának. A felolvasások anyanyelven folynak, és színészek olvassák fel a rendező ország nyelvén a verseket. Ebből következik, hogy lennie kell legalább öt angol nyelvű fordításnak, amelyből továbbfordítják a verseket a rendező ország nyelvére. A fordításkötetekkel rendelkező költőknek nincsen ilyen gondjuk. Előny viszont a legalább társalgási szintű nyelvtudás. Mert beszélgetni kell, jó a résztvevőkkel, a szerzőkkel, és válaszolni kell az interjúkészítőknek. Ha a magyar résztvevők közül legalább egy jó angolos, akkor az illető tolmácsolhat.

– *Jelentős utat jártál be költőként az elmúlt évtizedekben. Mennyit változott ezekben az időkben körülötted a világ, és azon belül az irodalom helyzete?*

– Még a hidegháború idején sem voltak ilyen mélyek az emberek, közösségek, országok közötti árkok. A progresszív ideológia radikálisabb, kirekesztőbb a kommunista eszméknél. Nagyobb volt az emberek közötti szolidaritás, mint a mai időkben. Ha csak a magyar irodalmat tekintjük, az urbánus és a népi irodalom között volt átjárás, mindkét oldal nagyjai részesültek állami és irodalmi díjakban, kitüntetésekben. Nem érdekelte a többséget, kinek milyen a világnézete, ki milyen származású. A jugoszláviai Sztruga nemzetközi fesztiválján a nyugati országok költői is részt vettek, sok Nobel-díjas.

Hogy felvidéki példával is éljek: a kilencvenes években még egy asztalhoz tudott ülni minden író, költő, elmentünk egymás könyvbemutatóira, ma már nem állnak szóba egymással a két

írószervezet tagjai, nem olvassák el egymás műveit, megkérdőjelezzik egymás értékét. Mindenki vesztese ennek a radikális szembenállásnak. És nem látok kiutat ebből a sajnálatos és romboló állapotból. A háborús borzalmakról nem is beszélve, a világháborús veszélyekről még úgy sem. Egyre kevesebb a mosolygó ember nemcsak nálunk, Nyugaton is. Csoda?

– *Mit tehet a költő a XXI. században?*

– A költők írtak mindig minden időben. Akkor is, ha kard lógott az oldalukon. Akkor is, ha börtönben sínylődtek, akkor is, ha üldözték őket, ha tiltólistán voltak. Mert ez volt a dolguk, mert az írás belső kényszer, a létezés egyik legnehezebb, legsanyarúbb, de legszebb formája.

Mit tehet a költő ma? Ír. Ahogy a nagy elődök tették.

– *Ha mennyiségében nem is, de jelentőségében fontosnak tartom prózádat, novellisztikádat. Úgy látom azonban, hogy az epikádban sem tagadod meg magad, és a lírai látásmód ott is érvényesül. Mit gondolsz erről?*

– A költő nem tudja megtagadni önmagát, akkor is költőként nyilvánul meg, ha prózát ír, ha udvarol, ha politizál, ha börtönben ül, ha kötél van a nyakán, ha influenzszer. És így van jól. A költő világlátása, gondolkozása, megnyilvánulása, mondatszerkesztése némileg különbözik a prózaírókétól. Hiába temetik a költészetet, amíg emberek lesznek, addig nem hal ki a költészet. Ez meggyőződésem. Mert költészet nélkül olyan szürke lenne a világ, az élet, hogy hamar felszámolná magát.

– *Milyennek látod jövőbeli esélyeidet?*

– Furcsa módon egész életemben úgy éreztem, lemaradtam valamiről, késésben vagyok, a kortársak elhúztak mellettem. Ez valószínűleg akkor alakult ki, amikor sorra jelentek meg a kortársaim Forrás-kötetei, az enyém pedig Markó Béla által megszerkesztve csúszott egyik évről a másikra. Egy volt teológus abban az időben eleve gyanús és rendszeridegen volt.

Ez az érzés ma már egyre inkább halványul, eltűnőben van, bár 25 nyelvre lefordított művekkel, 70 műfordításkötettel, közel negyven jelentős nemzetközi díj birtokosaként, négy ország öt

városának díszpolgáraként minimum furcsa, hogy egyetlen magyar díjat sem kaptam eddig.

Amíg bírom, még működtetem a 35 éves könyvkiadómat, fordítok továbbra is, fesztivált szervezek, fesztiválokra járok, és írok. Ezeket nem veheti el senki tőlem, csak rajtam múlnak. Ami nem rajtam múlik, az legyen az illetékesek dolga. Az idő mindig mindent a helyére tesz. Ez nyugalommal tölt el. A szakmaiság kiveszett az irodalmi életből, ami inkább hasonlít egy börzéhez, mint közös szellemi műhelymunkához. A kommunista időkben sem volt annyi mellőzött író, mint manapság. És ez nemcsak a politika hibája, hanem a kivételezett helyzetben lévő íróké is. Minden rendszernek megvoltak a privilegizáltjai, akik megkérdőjelezhetetlen érdemeik ellenére nagyon hamar eltűntek a sülyesztőben. A protekciós törtetők még hamarabb. A hatás, ellenhatás működik. Az utókor mondja ki az utolsó szót.

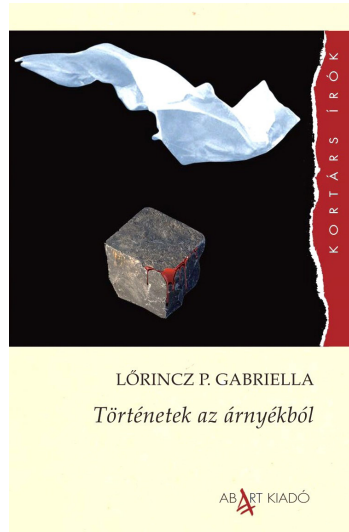
Juhász Kristóf

Árnyékéletek tablója

Az első, ami eszembe jut Lőrincz P. Gabriella *Történetek az árnyékból* című vékonyka, ám annál tömönyebb novelláskötetéről, zsurnalisztikai közhely: kíméletlenül leszámol az igazságos, hősiesség mítoszával. A második: létezik még egyáltalán bárki fejében ez a mítosz a... bármelyik háború óta? Egyrészt

nyilván létezik, különben nem lenne háború – de vajon létezésének gyökerei abban keresendők, hogy az emberiség a bűnbeesés óta sárkányfog-vetemény? Vagy nemzet-karakterisztikai kérdésekben, vagy történelmi szükségszerűségekben, mik szerint bizonyos eszmetörténeti áramlatoknak és gondolkodásmódoknak óhatatlanul erőszakba kell torkollniuk? Vagy...? Lőrincz P. Gabriella könyve nem fut neki ilyen – kissé reménytelen, de léptékei miatt legalábbis az embertelen cinizmus rémével fenyegető – nagyívű fejtegetéseknek. Látószöge következetesen kisemberi. Nem tár föl, „csupán” láttat. Épp az teszi e rövid, tragikus történeteket izgalmas szellemi kalanddá, hogy írói értelemben gyakorlatilag nincsen hátterük.

Minek is, szól a töprengő olvasó, ha egyszer a történetek háttere a nap minden órájában ömlik ránk hírként (a történetek szereplőire meg valóságként – talán mondanom sem kell, hogy a fiktív szereplők mindegyike tökéletesen valós szituációkban vergődik). Szerzőnk nem traktál minket történelmi-politikai összefüggésekkel, frontvonalakkal, motivációkkal. Nincsenek izgalmas csataleírások, de még politikai vezetők

sem – utóbbiak talán egyetlen mondatban vannak nevesítve. Az alábbi idézet a szerzői szándék szempontjából gesztus- és vallomásértékű:

„Aztán én is sírtam. Arra gondoltam, hogy írok Zelenszkijnek meg Putyinnak, hogy hagyják abba, mert apa ezt olyan sokszor mondta anyának. De nem tudtam, hogy kik ezek, vagy hogyan lehetne nekik írni, csak hiányzott az apukám.”

Minden novella egyes szám első személyű, és mindegyik elbeszélő átlagember, akit leginkább családi viszonyaival lehet jellemezni: anyuka, apuka, férj, feleség, gyerek. A háborúval való viszonyuk meg, mint a többségé békében a politikával: nem tudatos résztvevői, csak megtörténik velük. Innen nézve megannyi személyes tragédiát olvasunk, amit a most történő történelmi tragikum tesz olvasmányossá.

A hősiesség mítoszát illetően pedig két novellát érdemes vizsgálnunk, először *A haza védelmezőjét*:

„Ha mindenki elmegy, akkor nem lesz, aki megvédje az országot, a szabadságnak ára van, meg kell fizetni. Vonattal mentek. Lviv közelében, alig az érkezésük után és az indulásuk előtt bombatalálat érte őket. Azonnal meghaltak mindannyian. Azt mondták, hogy cafatok maradtak belőle, ki sem nyithattam a koporsót. Nem engedték harcolni sem, csak megölték. Megfosztották a lehetőségtől. De hős volt, mert visszajött, itthon halt meg. És még azt sem mondhattam el neki, hogy gyermeket várok, akkor még én sem tudtam.”

Ez zárása is a körülbelül egyperces novellának. Egyik erénye, hogy szerepel benne a mindenkori háborús irodalom történetének egyik legszívbemarkolóbb mondata, amit sok ismeretlen katona sírjára, meg teszem azt a világ összes hadügyminisztériumának homlokzatára oda lehetne vésni: *„Nem engedték harcolni sem, csak megölték.”* Másik erénye, hogy remekül példázza a

kötet egészére is jellemző írói szenvtelenséget és pártatlanságot. Bár alapvetően távoli tőlem a tényirodalomra hajazón eszköztelen, minimalista próza, csodálnom kell Lőrincz P. önfegyelmét és arányérzékét: semmilyen érzelmi hatáskeltő eszközt nem vet be, s még intellektuálisan sem vonódik be saját történeteibe, csak közbeszédi dikcióval meséli egy-egy emberi sors egy-egy sorsfordulatát. Ha vannak barátaink, ismerőseink Kárpátaljáról, bármelyikük mesélhet hasonlóképp hasonló.

Amennyire groteszk kép a fent idézett novellában az áldozat, akiből hőst csinál a háborús propaganda, a haza védelmezője, aki fegyverét sem sütheti el, éppúgy megtaláljuk a demitizált hős, a besorozott katona figurájának pandantját, azét a karakterét, aki valódi hős lesz, mert van választása, hogy azzá legyen, az *Óvodában*:

„– *Maga süket vagy bolond?*

– *Tessék?*

– *Maga nem hallja, hogy légiriadó van?*

– *Természetesen hallom.*

– *Fogja meg a gyerekeket, és induljanak az óvóhelyre!*

– *Alszanak, ez a legkisebb csoport, nem fogom felkelteni őket. Mindjárt vége lesz a légiriadónak, szinte mindennap ez van.*

– *Akkor sosem viszi le őket?*

– *De. Természetesen, amikor ébren vannak, lemegyünk. De nincs szívem fölkelteni őket, olyan szépen alszanak.*

– *Szépen? Maga megöli őket! Háború van, nem érti? Bár-mikor találat érhet bennünket, magának ez játék? Ki fogom rúgatni! Játszik a gyerekek életével! Felelőtlen!*

– *Kérem, én már nagyon régen itt dolgozom, nagyon szeretem a kicsiket, minden családot személyesen ismerek, sokaknak a szülei is ide jártak óvodába, sosem ért baleset senkit az én csoportomban. A pince nyirkos és hideg, az épületben is hideg van, így a takaró alatt, felöltözve alszanak, mert az állam egy áramfejlesztőt sem ad nekünk.*

– *Maga ne szemtelenkedjen velem! Majd én tudom, hogy mi kell ide, egy átfogó ellenőrzés és egy bírság, akkor majd azt fogja csinálni, amit kell!*”

Nem szabadulhatok a gondolattól: ha szerzőnk ezt a történetet egy-két oldalásra húzza, tökéletes örkényi egypercest kapunk a háború abszurditásáról. Nem mintha túlírt volna – túlírtságot emlegetni egy mindennel együtt 67 oldalas kötet kapcsán amúgy is ostobaság lenne. Ha nem is egyperces a sztori, attól még tökéletes: Örkény szellemén túl ott van benne Sánta Ferenc *Ötödik pecsétjétől* a *Švejk*ig minden háborús mű egyik kulcsmozzanata: mikor az egyszeri ember nem hagyja, hogy normális és reális alapállásából kimozdítsa őt a háború irrealitása és abnormalitása. Švejk iszik és adomázik, az *Ötödik pecsét* hősei kártyáznak, Lőrincz P. Gabriella óvónője pedig akkor sem kelti föl a kiscsoportosokat legédesebb álmukból, ha a világ összes légószirénája ijesztgeti. Ő a könyv egyetlen valódi hőse. Igazi hős, akire világvége közben is számíthat minden szépen alvó kisgyerek. Ő a mi egyetlen hősünk egy olyan háborúban, amiről jóízű ember nem forgat majd Rambo-filmet, hacsak nem akar halottgyalázó hírébe keveredni. Mert ebben a háborúban – a saját szemünkkel is látjuk – tényleg csak gyilkosok és áldozatok vannak. Meg hős óvó nénik.

A könyv bűvópatakszerűn fölbukkanó-elrejtőző groteszk hevéletének csúcsa természetesen a *Dolgos kezek* című novella: nem több és nem kevesebb egy teljesen életszerű történetnél, amit szerzőnk – valószínűsíthetőn – a világsajtót is bejárt eset köré kanyarított, mikor egy kezeit elvesztett férfi kapott katonai behívót. Lőrincz P. itt sem művészkedi túl a dolgot: fegyelmezett, leíró stílusban hagyja dolgozni az élet groteszkjének torz tényeit.

Mondom: milyen vékony könyv a *Történetek az árnyékból*, s milyen szűkszavú a benne szereplő árnyékelemek láttatása, épp annyi kérdést fölvet. Nemcsak irodalmi, de társadalomlélektani jelenségként is.

Szerzőnk földije és kollégája, Kertész Dávid *Utószó*jában is fölmerül: mi is legyen az a kárpátaljai magyar irodalom? Mi legyen az a kárpátaljaiság? A folyamatos nemzeti- és sorstragédiák avatott tolmácsolásán túl mi jellemez egy kárpátaljai szerzőt? Mondjuk ha „csak” ennyi jut, világviszonylatban az sem számít rossznak: mikor például a törökök próbálták kiirtani az örményeket, arról nem egy örmény szerző írt világhírű művet, hanem a prágai zsidó Franz Werfel *A Musza Dagh negyven napja* címen. Persze meglehet, az örmények közt is volt akkor épp annyi tehetséges író, mint most a kárpátaljaiak között (a kárpátaljai magyarság tragédiájának megírására az érintettek kivül más nemzet fia tudtommal még nem jelentkezett), csak véletlenül egyik sem *A Musza Dagh negyven napját* írta meg, hanem valami mást, ami pont nem lett világhírű.

Azt semmilyen kortárs műről nem lehet megjósolni, hogy világhírű lesz-e, így Lőrincz P. Gabriella könyvéről sem – lehetni épp lehetne, hisz egyszerű nyelvezete s csekély terjedelme okán nemcsak oroszra meg ukránra, hanem a világ bármely élő nyelvére könnyen lefordítható. De hogy eljutna-e azokhoz, akikben valóban katartikus hatást kelthetne...? Merthogy mi, írófélek, akik jellemzően nem tudunk kapásból szétszedni és összerakni egy AK-47-es gépkarabélyt, büszkén pacifistáskodunk, az egy dolog. Az meg más dolog, hogy egy csecsen vagy akármilyen népségből való profi tömeggyilkosra, aki úgy szocializálódik érzelmileg, hogy elengedi az anyja mellét, és azzal a lendülettel megfogja a kalasnyikovot, arra vajon képes volna-e bárhogy hatni egy ilyen könyv, ha százszor is az ő anyanyelvére volna lefordítva. A háborús bűnösök, a gyilkosok nem könyvekben szoktak találkozni áldozataikkal...

Másik fonákjáról nézve a témát: milyen pozíciót kap majd e könyv a jövőben a mentalitástörténetileg dokumentumértékű háborús irodalom világában?

Háborús bestseller biztos nem lesz, hisz nincs telepakolva vérfagyasztó csatajelenetekkel, könnyfakasztón patetikus kirohanásokkal, csámcsognivaló borzalmakkal. Pusztán egy-

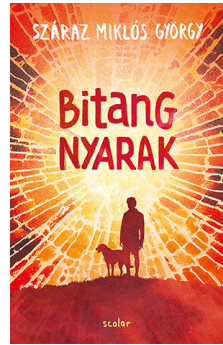
szeri emberek szenvedéséről s olykor helytállásáról olvashatunk.

Annál jobb sorsot talán nem kívánhatunk e könyvnek, mint amit szintén Kertész Dávid jósol az *Utószó*ban:

„Hiszem, hogy száz év múlva, mikor elér minket egy újabb sorscsapás – de még mindig itt leszünk, hogy túléljük –, újra előveszik ezt a könyvet. Hiszem, hogy aki most fogja kezébe, bármit is hoz a háború, hű képet kap arról, milyen is kárpátjai magyarnak lenni. Hiszem, hogy minden tragédiának értelme van, van mögötte egy isteni terv. Mert a múzsák így születnek, mert így született meg a kárpátjai múzsa. Akinek haja fekete és fehér, akár a két Tisza, akit számtalan háborúban erőszakoltak meg, aki nem tört meg, pedig az arcát minden megrontója új színre mázolta, hogy úgy dobja mások ölébe, aki most gyermeket hozott a világra. A mi művészetünket, a mi irodalmunkat.”

Losonczy Attila

Önmagukba visszatérő ösvények

A nyárra, mint a legforróbb évszakra asszociálva elsőként a vakáció, az utazás, a szabadság juthat eszünkbe. Csakhogy a nyár nem kizárólag az utazásokról szól. Mihez kezdjen a sihederkorba belépő gyermek, a szünetidő cirka két és fél hónapja alatt, távol az iskola szigorától és a szülők óvó tekintetétől?

A nyár a szünetidő mellett a nagy csavargások, felfedezések korszaka is. Bújócska az elhagyott épületekben, bányákban, erdőkben, de mindenképpen a felnőttek által tiltottnak minősített zónákban. Mindezek szintén tekinthetők utazásoknak, belső vándorlásoknak.

A *Bitang nyarak* részben a fent említett csavargásokról, felfedezésekről szól. Az ekkor megélt élmény csak a miénk; nekünk kell értelmezni a látottakat, hallottakat.

Száraz Miklós György műve egyaránt olvasható novelláskötetként és regényként. Az elbeszélő főhős az egymáshoz lazán fűződő fejezetekben elsősorban lakókörnyezete, a meg nem nevezett Budapest környéki falu titkai, rejtett zugai után kutakodik.

Ezzel párhuzamosan a nyarak múlásával felfedezi saját testét, a női testet, valamint az átélt helyzetek hatására több alkalommal kénytelen megkérdőjelezni mindazt, amit beléneveltek. Idejekorán szembesül a felnőtt társadalom által közvetített értékrend álságos, kétarcú mivoltával.

A *Bitang nyarak* magán viseli a fejlődésregény, valamint a nemzedékregény jellemzőit is, mivel a leírásokból, dialógusokból könnyen ráismerhetünk a '60-as, illetve korai '70-es évek közállapotaira. Ám jóval többről szól, mint egy meglett ember múltba révedéséről.

Az író számos tabutémát érint, amelytől a kötete aktuálisabbá válik: a fiatalok bűnözését, a családon belüli erőszakot és a kirekesztettséget.

Kíméletlenül, őszintén tart tükröt a falvakra is jellemző társadalmi kasztosodás elé. A falusi gyerekek nem barátkozhatnak a tanyasi gyerekekkel (még az iskolában sem). Más kibékíthetetlen ellentéteket is felvonultat: vidékiek – fővárosiak; értelmiségiek – munkások.

Maga az elbeszélő is rezignáltan szemléli, ahogyan a szülei, az orvosként dolgozó édesanyja és az íróként tevékenykedő édesapja a munkába menekülnek egymás elől.

A fentiek kapcsán a következő dilemmák is terítékre kerülnek: milyen példát mutatunk az utánunk jövőknek? Milyen történeteket hagyunk hátra? Vagy csupán a semmit, a feledést, vagy ami még rosszabb, a rólunk alkotott előítéleteket? Egyáltalán, véget érhet-e a múlt?

„Minden, ami megtörtént, bennünk él. Csak ki kell várni, meg kell élni, míg a hús, a zsigerek, a nyirok mélyéről fölhabzanak az elfeledettnek hitt történetek. Akkor aztán kísértetekként sorjáznak elő a múltból a rég elfeledettnek hitt alakok.”

Száraz Miklós György azt a kérdést is felveti, részesei leszünk-e egy történésnek, amennyiben a szemlélői vagyunk. Az író a kamaszkori csavargások másik jellemzőjét is bemutatja: az idegen, zárt kertekbe való belopózást, az elhunytak tárgyai közti kutakodást, hátha fény derül az illető korábbi életére, netán bűneire.

„Addig attól féltem, hogy lelepleződünk, észrevesznek, betörőnek néznek, végül is azok voltunk, vagy belebotlunk egy hullába. Akkortól viszont a homályban felsejlő sorsokat éreztem fenyegetőnek. A múltat.”

Az egyes szám első személyben mesélő főhős a kalandozásaihoz alkalmanként kísérőt kap a zűrös családi háttérű Titi személyében, akivel igazán nem mélyül el a barátságuk. Inkább csak egymás mellé sodródnak. Titi tragédiája végül az elfeledettség lesz, és a közöny, a falu közönye.

A *Bitang nyarak* kalandozásainak másik tárgya a könyvek világa. A főhős lelki odüsszeája részben az elolvasott indiánregények

révén zajlik. Hiszen a nyári szünidő hozadéka, hogy a kötelezők helyett végre a kedvenc olvasmányainkkal foglalkozhatunk. Emellett megjelenik egyfajta kultikus helyként a mozi is, amely a távoli, elérhetetlennek tűnő világok hőseit hozza el (mint a *Rio Lobo* című fejezetben), a szabadság illúziójával.

A fejezetekben váltakoznak az idősíkok, gyakori az ugrás a főszereplő kamaszkorából a felnőttkorába, mintegy önreflexióként, ahogyan újraértékeli a történeteket.

„Azt hiszem, megrázó volt a felismerés, hogy nagyanyámból talán már csak a neve maradt meg ugyanannak, ami ő korábban volt, és bizonyos életkorokban az emberek nevét meg kéne változtatni, amikor már semmi közük ahhoz, akik voltak, és akinek a nevét még mindig viselik.”

A kötet nyelvezete olvasmányos, a párbeszédék hozzáadják a kellő pluszt a cselekményhez. Gyakran szókimondóak a dialógusok, de a hitelesség ezt megkívánja. Egy-egy fejezet nyitottan ér véget, ez nem feltétlenül hiba, az olvasóban viszont felmerülhetnek megválaszolatlan kérdések.

Összességében egy elgondolkodtató, önvizsgálatra késztető művet kapunk, indirekt korrajzzal színezve. Számomra az egyik levonható konklúzió az, hogy a gyermeki kíváncsiság igazából sosem múlik el, legfeljebb elfojtjuk tapintatból, a társadalmi elvárások miatt. A másik konklúziót, ami akár mottója is lehetne a regénynek, lássuk a *Vérszegény történet Öreg Móré házáról, egy betörésről és egy festményről* című fejezetből: *„... ám nem mindig vesszük észre, csak azokban a kivételes pillanatokban, amikor kibillent valami, és az érzékelésünk kiteljesedik, képesek vagyunk felfogni, hogy az idő olykor nem egymásutániség, hanem egyidejűség, és megtörténhet, hogy ami elmúlt, az előttünk van, ami mögöttünk van, az a jövő.”*

Szabó Fanni

Az én testem daganata, a te félelmed, az ő lázálma

Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül*
című regényéről

Álmomban turbános férfit látok. Turbánja közepén fény jelenik meg, majd lassan körvonalazódik egy vörös rubin. A szemei, mint a fejében lévő kincstár ablakai: a drágakő színében kezdenek villogni, ahogy felém tekint. Értelmezhetetlen szavakat hallok, de a férfi szája nem mozog.

Közelebb akarok menni hozzá, de, amint lépnék, egy női arc képét látom a rubinfényben, mint egy hologram, mint egy szellem. Ekkor értem meg, hogy felesége érkezésére akar figyelmeztetni. *Énkének* ilyenkor nem szabad beszélnie.

De várjunk csak, ki az az *énke* – és amúgy is, ki ez a férfi, aki csitítgat?

Ekkor jövök rá, hogy Karinthy Frigyes hangján beszélek magamban.

Felébredek.

Én és énke című novellája helyett az *Utazás a koponyám körül* pihen a mellkasomon, nyitva a nyolcvanötödik oldalon:

„Senkinek nem árultam el, azóta se: a három perc elteltével el voltam szánva – először és utoljára életemben –, hogy amennyiben további tíz percen belül nem áll ki a fejfájás, a legközelebbi villamos elé vetem magam.

Soha nem derül ki, megtettem volna-e? Mert a fájás hirtelen, villanásszerűen kiállt.”

Ki az, aki elhinné a „humorista” Karinthyról, hogy az öngyilkosság is felmerült benne? Na de ki az, aki valóban elhiszi a „humorista” Karinthyról, hogy humorista? Remélem sejteni, hogy senki. 1937-ben megjelent regénye – amiben olvashatunk agydaganata korai tüneteiről, azok felismeréséről, majd agyműtétjéről –, mindenképpen bizonyítja az ellenkezőjét.

Nehezen találhatnánk személyesebb témát egy regényhez, mint saját agydaganatunk. Az *Előszó*ban rögtön megválaszolásra kerül, miért érzi úgy az író (természetesen az írók irásvágya mellett), hogy írnia kell róla:

„(...) soha nem szántam volna magam rá, ha egy órával ezelőtt nem olvasok az egyik szélsőjobboldali lapban egy széljegyzetet, mely azzal vádol, hogy betegségemmel s a hírneves agysebész budapesti látogatásával reklámot csináltatok magamnak (...) Egy ilyen vádra kétféleképpen lehet válaszolni. Vagy úgy, hogy észre se veszem, és egyetlen szóra sem méltatom, vagy pedig egy egész kötettel. Mint látjuk, az utóbbit választottam.”

Amikor egy ismerősünkkel beszélgetünk, és szóba kerül: beteg, ilyen és olyan, kis és nagy fájdalmai vannak, tünetei súlyosbodnak, valljuk be, mindannyiunkban felmerül, milyen jó, milyen szerencse, hogy nem vagyunk a helyében. Nem a gonoszság szól belőlünk ilyenkor, hanem a megnyugvás, hogy nekünk még mindig nem kell ezen gondolkodni, még mindig elhalaszthatjuk. A gondolat emléke, hogy majd nekünk is foglalkoznunk kell ezzel, szép lassan, mindennapi teendőink árnyékában elhalványul.

Karinthy könyve viszont egészen más reakciót vált ki belőlünk: az író tünetei a mi tüneteinkké válnak, megfájdul a fejünk, szédülünk, a látásunk elhomályosul. Olyan lehet ez, mint amiről a Böhm Arankáról mintázott karakter beszél a *Vércseppek a szemfenéken* című fejezetben:

„Az elsőéves orvosnövendék előírásosan keresztülmegy minden betegségen, amivel szembekerül. Himlője van és kolerája és tü-

dővése és rákja, sorrend szerint, ahogy a könyvben olvassa, vagy ahogy a klinikákon látja. Ez egy törvényszerű »foglalkozási hipochondria«, hozzátartozik a stúdiumhoz, át kell esni rajta, nem is veszik komolyan.»

Úgy tűnik, mi is egyfajta „foglalkozási hipochondrián” esünk át, kérdés, mennyire vesszük komolyan.

Olvasás közben a saját magunk ellen felbérelt detektívvé válnunk, saját testünk viszont azzá válik, aki állandóan büntényt követ el ellenünk. A büntényelkövetés, mint motívum, végigköveti a művet, és a *Kézlegyintés az ablaküvegen* című fejezetben kerül kifejtésre: *„Egész betegségem alatt végig, öntudatlanul, anélkül hogy észrevettem volna (csak most eszmélek rá) bűnösnek éreztem magam valamiért, valami elfelejtett bűnért, amit nem mentett, hogy nem akart eszembe jutni: talán ezért nem tudtam elejétől végig panaszkodni vagy lázadozni végzetem ellen.”*

Érdekes, hogy betegségére „végzetként” hivatkozik, hiszen az *Utazás a koponyám körül* távol áll mindentől, ami spirituálisnak mondható. Karinthy Frigyes a tudományok embere, a bölcsészkarai egyetemi előadásokon kívül matematikát, fizikát, sebészetet is hallgatott, rajongója a technika fejlődésének, a repülőnek, a rádióknak. Így ír érdeklődéséről a *Lüktető csillagok* című fejezetben:

„Már ötéves koromban gyönyörűbbnek találtam Kepler és Newton és Laplace meséjét a mennyei gyertyácskákról és angyalszárnyakról szóló tündérmesénél – titokzatosabbnak és nagyszerűbbnek a fényévek és tejutak és csavarködök sorát, túlvilági mezőkön csillaghavazást ábrázoló képeknél.”

Írásaiban rendszeresen visszatérnek a tudomány új vívmányai, sőt, ő maga is ért el sikereket, például a hálózatelmélet terén. 1929-ben megjelent, *Láncszemek* című novellájában kifejtette, hogy bárki bárkivel kapcsolatba kerülhet öt ismeretségen keresztül, ötletelése a hatlépésnyi távolság elméletének első megfogal-

mazása lett, amit 1967-ben Stanley Milgram amerikai pszichológus alá is támasztott.

Ezek ellenére ne higgyük, hogy koponyája körüli utazásának leírása szintiszta orvostani okoskodásból áll, egyáltalán nem.

Az *Utazás a koponyám körül* ráébreszt minket arra, hogy milyen aprók, milyen sebezhetőek vagyunk, hogy nem tartunk örökké. Inkább belebújunk bárki vagy bármi más bőrébe, csak ne kelljen szembenéznünk önmagunkkal. Karinthy viszont, aki a felismerés tényleges küszöbén van, így ír erről: „*Valami, vagy inkább valaki, nem lehet tudni, kicsoda, jelmezeket próbál, és szerepeket játszik, hogy haszontalanságát, fölöslegességét leplezze, önmaga előtt. Tücsköt játszik és más bogarat, kígyót és békát és barázdabilletet – nem látjátok, hogy illeg és billeg? –, és embert játszik és fenséges tölgyet és szemét lesütő szemérmes almafát. Nem fák ezek ott, menüettet táncolva, ő az, én vagyok az, hajladozó törzsek, táncoló ágak szerepében.*” Rájövünk arra, hogy egyik szerepünkől a másikba bújunk, és mindennap letagadjuk mulandóságunkat. Letagadjuk önmagunkat, pedig akár már ma, akár már holnap vége lehet ennek az egésznek, a színjátéknak, amit magunknak adunk elő, és magunknak tapsolunk meg – hiába éljük az életünket az örökkévalóság szabályai szerint az általunk elképzelt jövőben: „*Mert halálom pillanata éppen olyan jelen pillanat lesz majd, akkor, mint a mostani, mikor meghökkenve próbálom összeszedni magam – az is jelenben fog lejátszódni, nem a jövőben, ahogy önmegnyugtatómra elhittetem magammal. Mert jövő nincsen, ez csak olyan szólásforma.*”

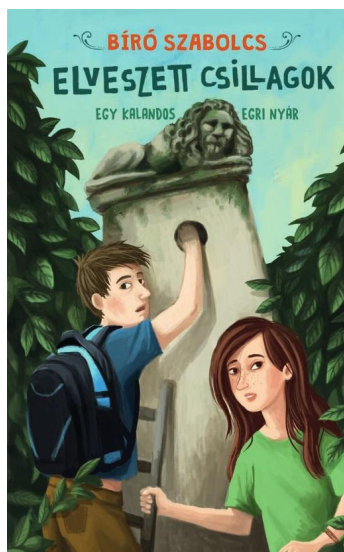
Szerepekbe bújunk, és szólásformákkal nyugtatjuk magunkat, pedig ezek vagyunk mi: daganatok, kimetszve, tanulmányozva, bemutatva – saját magunknak.

Viola Szandra

Elveszett csillagok, megtalált hang

Nem szégyen bevallani, hogy annak ellenére, hogy már kislányként is faltam a könyveket, általános iskolás koromban az *Egri csillagok*at nehéz olvasmánynak találtam. Gárdonyit felnőtt fejjel szerettem csak meg, azonban a mai napig komoly pedagógiai kihívásnak tartom a történelmi regény kiskamaszokkal való megszerettetését. Még egy vallomással tartozom, és nem csak Gárdonyit illetően: már tizenhárom évesen megszegtem a helyi könyvtár jó néhány szabályát, (nemcsak a kölcsönzési idő betartására vonatkozóan), és csak azért is a felnőtteknek szánt könyvek közül válogattam. Így történhetett meg, hogy hamarabb ismerkedtem meg jó pár nyugatos klasszikus kortárs átíratával, parafrázisával, mint az eredetivel. Az intertextualitás esetemben a szokásoshoz képest ellentétes irányt vett, ugyanis nem Orbán Ottó emlékeztetett Pilinszkyre vagy Adyra, hanem Pilinszky és Ady Orbán Ottóra. A technika azonban működött, a kortárs művek megalapozták egész irodalmi érdeklődésem. Minderre emlékezve most azon tűnődöm, vajon mi lenne, ha a gyerekek kezébe előbb adnánk Bíró Szabolcs *Elveszett csillagok* című, 2023-as regényét, mint Gárdonyitól az *Egri csillagok*at.

Bíró Szabolcs ifjúsági regénye nem csupán helyszínében kötődik Gárdonyi remekéhez, karakterei is gyakran visszhangozzák az *Egri csillagok* ikonikus mondatait. A Dobó István Vármúzeum munkatársa, a hagyományörző Kapitány úr, (akinek az *Egri*

csillagok 23 különböző kiadása is megvan) például gyakran idézi a következő bölcsességeket: „*A falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében.*”

„*Olyan ez a lány, mint valami kis fehér macska*” – idézi magában gyakran Gárdonyit a főszereplő, Zalán Peti is, amikor Tündére pillant. A szüzsé egyben erőteljes szerelmi szála is épül, így kaphatnak helyet és újdonsült értelmezést az *Egri csillagok* ezen sorai is: „*Egy-két percet hallgattunk – jutott eszébe Petinek az a pár sor, amit nemrég olvasott a nagyapjától örökölt könyvben. A hársfán egy pihenő fecske csicsergett. Talán azt hallgatták. Dehogy azt hallgatták. Szébb zenét hallgattak ők. Azt, ami a szívükben zendült meg.*”

Szerencsére azonban az olvasónak nem támad az az érzése, hogy az *Elveszett csillagok* élőködne a klasszikus regényen, ugyanakkor nem is „kényszerű tisztelgés” a Gárdonyi Emlékévben íródott szöveg. Bíró Szabolcs megtalálta saját hangját a történelmi regények sora után ebben a mában játszódó ifjúsági regényben is. Saját logikája és sodrása van a történetnek, bár hollywoodi dramaturgiát követ, a helyszín, melyet a szerző maga is minden bizonnyal jól ismer, jólesően magyarrá teszi a nyári kalandra épülő cselekményt.

Nem csupán az *Egri csillagok*, hanem Gárdonyi szelleme is megidéződik az ifjúsági regényben, sőt, a cselekmény mozgatórugója is egy eleddig ismeretlen, elveszettnek hitt Gárdonyi-kézirat, amelyben az *Egri csillagok* alternatív változata olvasható. Bíró Szabolcs történetvezetése nem lep meg, a regény mégsem válik unalmassá. Miért? Bár a történet fiktív, a helyszín nagyon is valóságos: A Gárdonyi Emlékház, a vár, a Kis Dobó tér, az Érseki Palota, a Minorita templom, a Gárdonyi Géza Színház... még az Agria irodalmi és művészeti folyóirat is méltó helyet kap a cselekményben. A történet afféle turisztikai regényként is funkcionál, a legismertebb látványosságokon kívüli tippeket is kaphatunk általa: „*Ezután elővette a spirálfüzetét, és két listát kanyarított bele azokról a nevezetességekről, amelyeknél még nem járt... A második lista azokat tartalmazta, amelyeket Peti szerint*

nem volt szükséges azonnal meglátogatnia, de ettől függetlenül is látni akart a nyaralása végéig. Sportmúzeum, Beatles Múzeum, Tűzoltó Múzeum, Vitkovics Ház, Zsinagóga Galéria, illetve a 220 éves István Pince és Bormúzeum.”

A karakterépítésben pedig az *Egri csillagok* szereplőire is emlékeztető jellemek jelennek meg, Peti és Tünde gyerekkori szerelme hajaz Bornemissza Gergő és Cecey Vicuska szerelmére, Kapitány úr mintha a megelevenedett Dobó István lenne, a maffiózó Viktor és segítsége, Gábor pedig az elvetemült Jumurdzsákat idézik.

A történet alapötlete egyébként jelentős hasonlóságot mutat a *Jumurdzsák gyűrűje* című interaktív filmmel, melynek főhőse Jonathan Hunt, egy amerikai újságíró, aki a családi holmik között kutatva találja meg az *Egri Csillagok* egyik első kiadását és benne két levelet. A városfelfedező, turisztikai játékból 2011-ben regény is készült. Bíró Szabolcsnál a nyomozás egy eddig fel nem fedezett Gárdonyi-kézirat után folyik, a Róbert Károly irodalomtörténész által Egerben elrejtett „öt pecsét” megfejtése pedig szintén gondoskodik a város alaposabb megismeréséről.

Az *Elveszett csillagok* bátran adható olyan iskolások kezébe, akik még nem olvasták az *Egri csillagokat*, Bíró Szabolcs regénye ugyanis nem csupán kedvet csinál a kötelező olvasmányhoz, hanem önálló értékkel bír, valamint a fiatal olvasók szellemi, erkölcsi fejlődését is elősegíti, ami tekintve, hogy az ifjúsági regény műfajáról van szó, nem elhanyagolható.

Nem csupán a 8–14 éves korosztálynak ajánlom Bíró Szabolcs *Elveszett csillagok* című regényét, hanem a felnőtteknek is. Miért jó felnőtt fejjel ifjúsági regényt olvasni? Mert újra át lehet élni azt a lelkesedést, ami csak az első élményeknek jár. Újonnan felfedezett érdeklődési területnek, első önálló utazásnak, első csóknak. Talán ez az egyedi és egyszeri élmény az, ami felnőttként a legjobban hiányzik, hiszen a rutin magabiztossá, a tapasztalás pedig bölccsé tesz, a naivitás lendületéhez azonban ezek az erények mégsem foghatók.

Bukovenszki-Nagy Eszter

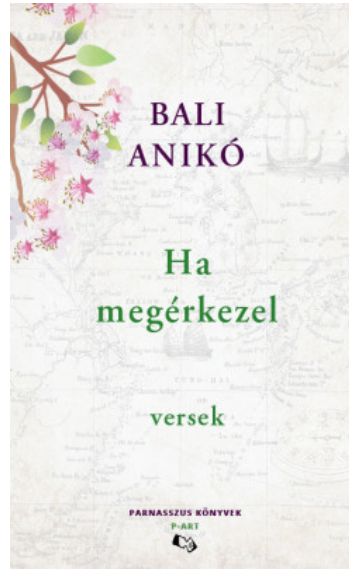
Finom kis kapocs egy öröklött ruhán

Bali Anikó debütáló verseskötete 2023-ban jelent meg *Ha megérkezel* címmel a Parnasszus Kiadó gondozásában és szellemi műhelyében. Bevallom, nagyon vártam már, és nem túlzás azt állítani, hogy megérte a várakozást.

Az első dolog, ami Bali Anikó verseit olvasva azonnal a hatalmába kerít, az érzékeny finomság. Stílusa éterien érzelmes, egyúttal súlyos, témáit és kifejezésmódját illetően egyaránt. Olyan, mint egy lédús, illatos gyümölcs, amely azonban váratlanul enyhe gyomorgörcsöt okoz. Épp csak addig, amíg elgondolkodunk a dolgon, aztán újra felsejlik az ínycsiklandó finomsága. Mint a *Bodobácsok* című versben, a verseskötet egyik legmegkapóbb darabjában.

Bali Anikó briliáns és bájos hangulatokat ugyanúgy közvetít (*Elefánt pulóverben*), mint ahogy átérezhetően idéz fel egy letűnőben lévő kort, a falusi egyszerűség damasztját (visszatérő kifejezés, akárcsak a dió), a mindennapok és a különleges események kissé sem gögös, sokkal inkább puritán ünnepét. A család elbeszélésekből ottmaradt hiedelmeit és alakjait („*Légy elégedett, sokan ülnek asztalodnál*”), akikkel hol a hasonlóságot, hol a különbségeket vagyunk kénytelenek felfedezni, s ezáltal a magunk familiáris viszonyaival is számot vetni.

A *Kék galaxis* című ciklusban észrevétlenül óvatossággal és természetességgel ölelkezik össze ez a hangulat a generációk folyamában (legerősebben talán az *Örökléstan* című versben) egy

személyes tragédia árnyékával: az édesapa elvesztésével, amely jó részét kitölti a ciklusnak, és hat egyre jobban érzelmeinkre. Ez az első rész okosan felépített, szépen irányítja a figyelmünket, elhelyezi a világban a szerzőt. Az *Enumeráció* egyfajta leltár arról, ki vagyok én, aztán következik egy kis kitekintés az elődök hagyatékára a *Bor és húslevesben*, majd szűkítve kissé a fókusz az apa figurája jelenik meg központi alakként. Ő a főszereplője a *Hajlik a tér*, a *Nincs mit* vagy a *Bodobácsok* című verseknek, de azonnal tátongó, fájó sebként: „*A telefonod, amit nem vittél magaddal, // törött képernyővel fekszik az asztalon.*” Ez a sűrű és szorító líra az *Osztatlan közös* című rövid versben csúcsonylik ki.

A *Kaméleon a villamoson* ciklus címadó verse egy variációs vers, izgalmas játék, érdemes elidőzni nála. Ez a rész nem hazudtolja meg a címét. Folyton változó, kavargó foszlányok, színek, skiccek, életképek villannak fel, és a költő mint versbeszélő magáról az alkotásról is mesél nekünk, ettől pedig beavatottnak érezzük magunkat. A szerelmi líra is megjelenik. A kötet címadó verse, a *Ha megérkezel* hétköznapi apróságokból építkezik, és idillbe hajlik a maga egyszerűségével. A cikluszáró írás azonban meglepő fordulattal és ízelgetni való sorral marasztal bennünket a következő rész, a *Kolibri Pesten* előtt. Remek húzás, hogy amint a *Kaméleon a villamoson* sem az első írás a ciklusban, ez sem az, mégis bravúrosan parolázik egymással a két vers, és nemcsak az állatok bevonása miatt, hanem a szórendcserével való zsonglőrködéssel, ami egészen érdekes olvasatokat nyújt, ráadásul az ismétlődés biztonságba ringató ritmust ad a kötetnek. Itt talán kicsit hiányérzete is lehet az olvasónak, amiért az első ciklus ettől eltér, és fel is merül a kérdés, hogy miért?

*„Zsákba raktuk apám ruháit,
zavart bennünket a szaguk.
Az ingek sehogy sem tudták elengedni
borotvakrém illatát,
gyapjúnadrágja zsebébe
molylepke-lárva gubózott titokban.*

*A ruhák azóta biztosan kinőtték apámat,
amikor utoljára láttam, elfért egy kétliteres vázában.”*

(Nem lehet alulöltözött)

Ezen túllendülve azonban a kötet utolsó része ismét kitágítja a horizontot, kitekintünk a nagyvilágba, annak borzalmaiba, szépségeibe. A személyes múlt, a jelen és a történelem darabkái jelennek meg vallási árnyalatokkal, mint a *Valaki kérdez* vagy a *Hírek* gyönyörűen sűrített soraiban, így az egyéni túlmutató gondolatokat is megpendíti a költő. Ez a pulzálás feledtetni velünk a ciklusokat érintő enyhe hiányérzetet, a szerkesztési elv, a lüktető fókusz nagyszerű ívet ad a könyvnek. Egyébként itt érdemes megjegyezni, hogy Bali Anikó a különböző ciklusokban remekül hinti el az ujjgyakorlatnak szánt, ám azt precízen és tökéletesen teljesítő írásokat, amelyek az ismerőség érzésén túl valami egészen egyedi szemszögből is rálátást biztosítanak egy adott témára. Tudtuk, csak nem sejtettük. Azt hihetnénk, az utolsó versekben megjelenő vizek, folyók mintegy megtisztítanak a nyomasztó gondolatoktól, nagy szavaktól, fogalmak és eszmék ránk tapadt súlyától, és bár adnak némi feloldást, nem könnyítik meg a dolgunkat. Hatalmas hümmögések, nehéz sóhajok közepette csukjuk be a könyv fedelét.

*„Háborúban a szeretkezés lázadás
vagy utolsó, rituális vonaglás
a fegyverropogásra?
Vagy a nők ösztönös párzási reakciója,
hogyan pótolják az elhaltakat?”*

*Minden csak nézőpont kérdése:
a frontvonal túloldalán senki sem siratja fiainkat,
mi sem sírunk az övéikért.*

Hol ülünk, ott nem szeretkezünk.”

(Határvonal)

Bali Anikó nagy műveltségű költő, írásai megannyi értelmezési tartományban rejtőznek, különböző rétegekkel várják a felfedezést. Igaz, olykor annyira sejtetően, hogy az átlagos olvasónak nehezen fedik fel magukat az utalások. Szépen idéz meg nagy elődöket egy-egy pillanatra, mint Nemes-Nagy Ágnes és Pílinuszt egy-egy szóval a *Nonverbális* című írásában.

Egy szerény poeta sensibilis, akinek strófái nem veretesek vagy hivalkodóak, ám gyönyörűen egyensúlyoznak a klasszikus és a kortárs határán. Csak azoknak tárja fel titkait és rendkívüliségét, akik értő szemmel és lélekkel, ráhangolódva, türelmesen bontogatva olvassák.

Muth Ágota Gizella

Kalandozás régi képeslapok nyomán

Szabó Palócz Attila sokoldalú személyiségét és munkásságát már megismerhették az Irodalmi Jelen olvasói. *Utazások apósommal* című, 2023-ban megjelent könyve súlyánál és méreténél fogva is páratlan alkotás. Nem kis vállalkozás a Felvidék és a „déli végek” részletes, szerteágazó bemutatása, pontosabban „kalandozás” ezeken a tájakon, túlnyomórészt a történelmi Magyarország területén. A könyv alapötletét egy nagy csomag régi levelezőlap adta az írónak, amely

elmondása szerint apósa újvidéki szülői házának padlásáról került elő. A történelem viharai és egy számunkra fájdalmas békeszerződés miatt a tárgyalt magyar területek a szomszédos államokhoz kerültek ugyan, de magyar lakóik lelki rokonaink maradnak.

A szerző egy új irodalmi kategóriát vezet be, amikor „térregénynek” nevezi könyvét. Ezzel az összetett fogalommal talán azt szeretné jelezni, hogy egy adott terület, tájegység, város élete miképp változik, formálódik a történelem folyamán, a nagypolitika hogyan alakítja kedve szerint az ott élő emberek sorsát: „... a kisemberek... feje felett határok tolódnak el (át...), s gyakran meg sem lehet mondani, hogy ugyanabban az országban ébrednek-e fel, amelyekben előző este még aludni tértek.” Eredeti ötlet egy már nem élő kísértőt, „megboldogult apósát” választani útítársnak, akit a kötetben következetesen így szólít meg. Ő volt az, aki gyerekkora óta gyűjtögette a családnak küldött képeslapokat, amelyekből az író válogat. A képek többsége különböző földrajzi helyszíneket ábrázol a második világháború utáni időkből, de akadnak ennél korábbiak is a gyűjteményben. A könyv elbeszélésmodellje egy fiktív autós utazás valós tájakon, ami alkalmat ad az írónak apósával történő

„beszélgetések” keretében régi családtagok, rokonok, ismerősök, emlékek és helyszínek felidézésére, s közben saját történelemszemléletének kifejtésére is. A képzeletbeli utazás a vajdasági Újvidékről, az író szülőhelyéről indul, majd nagyjából északról déli irányban bejárva a többnyire történelmi magyar tájakat, városokat a mai Szlovénia területén ér véget.

Az útleírás, útirajz ma is közkedvelt műfaj, de Szabó Palócz Attila tovább lép ennél, kiszélesíti a fogalmat azáltal, hogy egy-egy régió történelméből is bőségesen közöl adatokat, legendákat elevenít fel, irodalmi részletekkel színesíti a tájak, városok bemutatását, saját interjúkat közöl, egyes eseményekhez dokumentumokat mellékel. Igyekszik egy települést a maga teljességében, múltjával, jelenével együtt elénk tárni. Néha „betér” egy-egy kávézóba, étterembe, beszélget az ottani emberekkel. Itt-ott „belekóstolhatunk” a helyi gasztronómiába is, megtudjuk, hogyan készül az igazi török kávé Montenegróban, a macedón „Tavcse na gavcse” nevű babétel, az isztriai halászlé és még néhány különlegesség. Hatalmas anyagot vonultat fel, nem csoda, hogy bevállása szerint tíz évig dolgozott rajta. Állításait történészek munkáiból vett idézetekkel is igazolja. Mindeközben némi családtörténet is kibontakozik a lapokon, ahogy haladunk generációkon át nagyszüleitől saját személyes gyerek- és felnőttkori élményei felé. A képeslapok, családi és baráti üdvözlők is utalnak néhol a változó történelmi-politikai helyzetre. A bélyegzőkön látszó évszámokból, utcanévek változásaiból az egykori magyar területek politikai hovatartozásának alakulásából, a néhol óvatos pársoros megfogalmazásokból az emberek közérzetére is következtethetünk.

A mű valójában egy hosszú, összehangolt földrajzi-történelmi túra, amelyben szerepet kap a szociográfia, az irodalom és a művelődéstörténet is. Mindez egy nagy vonalakban felvázolt családtörténettel egészül ki „megboldogult apósa” képeslapjait illusztrációként követve régi és mai országhatárokon át. Néhol a bőség zavarával küzdünk a színhelyekhez kapcsolódó történetek, legendák, kellemes vagy elborzasztó események olvasásakor. Szabó Palócz Attila közvetlen, csevegő, sajátosan ironikus stílusában mesél, anekdotázik, néhol mélyen és őszintén felháborodik az esztelen műemlékrombolásokon, a kegyetlen vérengzéseken

és az embertelen, háborús gatzetteken. A könnyed előadásmód mögött sokszor nosztalgiába hajló szomorúságot érzünk, főleg akkor, amikor szülőföldjéről beszél. Hangsúlyozza is, hogy noha már Budapesten él, mégis „vajdasági író” maradt.

A könyv a *Prológgal* indul, amelyben a szerző szűkebb pátriájából négy vajdasági várost mutat be, majd két nagy részre tagolódik, a *Felvidék* (Szlovákia, Csehország, Lengyelország) és a *Déli végek* régióinak és országainak (Vajdaság, Szerbia, Koszovó, Macedónia, Montenegró, Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Szlovénia) ismertebb egykori magyar területein való kalandozásra (pár „nem magyar” délszláv régió az egykori Jugoszlávia, Lengyelország a régmúltba visszanyúló lengyel-magyar kapcsolatok révén került a képbe).

A szerző végig szerepelteti az ismertetett városokat magyar nevükön is. Érdekeségként a belső borítón egy különös földrajzi játék, a „Vajdasági kalandtúra” apró képein a tájegység városai láthatók. A játékhoz részletes leírást is kapunk a későbbiekben. A kötetet Surján László előszava és a függelékben a Charta XXI Megbékélési Mozgalom szakaszai foglalják keretbe. A könyv lényegét remekül kifejezi a szerző által a felvidéki kalandozások elején idézett Jókai-műrészlet bevezető gondolata: *„Vannak vidékek, amiknek igéző hatása az emberi kedélyre el nem tagadható, amiknek múltja belesugall a jelenbe. Ország, világ, korszellem átalakul, idomul az idővel, az a vidék maga külön is alakít, idomít, s hagyományos befolyását nem szünteti meg, s mint egy örökké tartó álom, belerémlik az ébrenlétbe.”*

Kár, hogy azokra nem gondolt a szerző, akik nem otthonról, a főtől, térképet nézegetve utaznának vele, hanem kedvet kapnának a valóságban is követni, mert nekik elég körülményes lenne e képzőművészeti albumokkal vetekedő hatalmas könyvet magukkal cipelni. Előnyösebb és kezelhetőbb lett volna talán két kötetben gondolkodni, esetleg néhány túlsorduló történelmi kitekintés lerövidítésével.

Szabó Palócz Attila könyvét mindazoknak ajánlom, akik emberközelből szeretnék ízelítőt kapni hazánk régi és közeli múltjából, különösen osztálykirándulást tervező középiskolai tanároknak kedvcsináló, színvonalas, előtanulmányként.

Alföldy Jenő

Egy költő-mindenes

Böszörményi Zoltán: *Fellázadt szavak.*
Válogatott versek

Böszörményi Zoltán (született Aradon, 1951-ben), mint a legkisebb fiú a népmesékben, világgá indult a szegénységből, hogy szerencsét próbáljon. Országot-világot látott, nyelveket tanult, igyekvően dolgozott, s ki tudja, mikor: rengeteget olvasott. Már pályakezdő íróként beható ismereteket szerzett a magyar és a világirodalomból. A magyar nyelvű sajtó munkásaként dolgozott Aradon. Költői törekvéseiben olyan kiválóságoktól kapott útmutatást, mint Bálint Tibor, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár. A nyolcvanas évek elején a Ceaușescu-diktatúrából Nyugatra menekült. Külföldön legtovább Kanadában élt, s ebben az időszakában főként Határ Győző, Faludy György és Gömöri György támogatta őt irodalmi tevékenységében. Sokat jelentett neki az emigrációban élő Márai Sándor életműve is. Számos költő- és íróársával kapcsolatot létesített. A rendszerváltás után visszaköltözött szülővárosába, s fölvette a magyar állampolgárságot. Szorgalmával és kitartó munkájával megbecsülést szerzett, sikeres üzletemberré vált. Járt a világot, s közben éberem figyelte a szülőföldjén és Magyarországon a rendszerváltás utáni reményteljes, de csalódásokat is okozó társadalmi és kulturális fejleményeket. Az országhatárok átlépésének kedvezőbb helyzetet kihasználva a Partiumban telepedett le, és máig sikeresen működik könyvkiadóként. Tehetőségét kultúraszervezői tettekre váltja szülőföldjén és az össznemzeti irodalom vérkeringésében. Költőként és elbeszélőként egyaránt díjakat nyert prózai és verseskönyveivel (csak a legfontosabbak: 2012-ben József Attila-díjat kapott, 2018-ban Magyarország Babérkoszorú díjas költője

lett). Számos kitűnő kiadónál láttak napvilágot lírai és prózai kötetei. Legutóbb saját verseiből kínált bőséges válogatást *Fellázadt szavak* címmel megjelent kötete, Márton László összeállításában.

Gondolati költő, de korántsem a személytelen „antilíra” híve. Az objektív költészetből sok mindent átvett. A szerelem és a magánélet dolgai – különösen az utazásaihoz fűzött kommentárok – éppoly gyakori verstémái, mint a nemzet, Európa és az emberiség történelmi és időszerű gondjai. A lírai én szerepét gyakran valamely „magára öltött” egyéniség tölti be költeményeiben, legtöbbször Majorana, az olasz fizikus képében. Az „én”-nel szembeni távolságtartásnak ez a neme a közvetett önkifejezés mellett az általános emberi minőség megragadására szolgál.

A *Fellázadt szavak* című, bőséges válogatás versei egy szünet nélkül művelődő, gondolkodó és érzékeny ember arcélét rajzolják ki az olvasónak. Jellemzi a művelődésben, műélvezetben, műértésben szerzett élményeinek gondolati hasznosítása, a választott tárgy intellektuális megközelítése, s ezzel együtt a szürrealizmusban elterjedt, merész képzettársítással alkotott, sokat sejtető költői kép. A közvetlen érzelmkifejezésnek is létjogosultságot ad verseiben. Legsikeresebb versei azonban, úgy vélem, nem a laza szubjektivitásnak teret engedő művei közül kerülnek ki.

Gyakran mond véleményt a magyarországi társadalom életéről, a politikai helyzetről. Erős hazafiságot tanúsít lírájában, s a nemzethez fűződő érzelmei az európai uniós tagságunk elmentmondásokkal teli függvényrendszerében is kifejeződnek. A nyugati életforma ismeretében mondott véleményei figyelemre méltóak. Megfontolt helyzetjelentéseiért, sokfelé megforduló, világot látott értelmiségiként a magyar kultúra utazó követeként tarthatjuk őt számon.

Számos versében példaadó magyarságtudatról ad tanúbizonyosságot. Ilyen például a *Katedrális az örök télnek*, a *Sorsunk délibábja*, a *Magyar ballada* vagy az *Egy búcsúlevélre*. Aradi szülővárosa révén erős érzelmi szálak fűzik a mártírsorsra jutott tizenhármakhoz; Damjanichnak külön verset szentel (*Arad csillagvárában*

Damjanich hallgat). A *Katedrális...* beavatja az olvasót a szerző hazafias érzelmi világába, melyet helyenkint szolid öniróniával kezel. A trianoni tragédia múlhatatlan fájdalmát nem óhajtja megkerülni semmiféle „tárgyilagosság” kedvéért. Aradon születni és nevelkedni, mint megtudhatjuk tőle, bár fájó, de pozitív megjelöltség. Egyik legszebb, történelem ihlette verse, a balladaformában írt *Sorsunk délibábja* a költészetet kábítószernek használó írástudók bírálatának vehető, s a *Magyar ballada* még erélyesebben szól irodalmunk klasszikusai nevében a történelmi bűnök elkövetőiről. Vörösmarty *Fóti dalára* játszik rá versindításával: „Tikkadt, konok szívem, vagy-e még, / az eszme, mely erőt adott, nem henyél?” – írja, s így folytatja: „Méregkeverőké a ballada, / tékozlóké az ország vagyona, / kik szerteszórták izzadságcseppjeink, / megvallják-e végre súlyos bűneik?” Az Európai Unió jelenlegi hangadóinak szól intelme: „Ha Európa közös fészünk, miért / orozzák az erősek, ami a miénk? / Új hatalmat ígérték, testvériséget, mégis ránk hozták a keserű ínséget. / Párizs, London, Róma, Berlin fényei, / Pest felett az eget nem látom kéklenni.” A nyugat-európai balladaformában írt versben nemzeti himnuszunkat idézve esdi, hogy akinek hatalom adatott, segítse a magyarságot, „kit balsors örök idők óta tépett”. Az *Egy búcsúlevélre* egy nagy tehetségű pályatársának szóló szemrehányás a nemzet iránti közönyéért. Iróniája akkor is élesen működik, amikor József Attila szellemével száll vitába – a költemény címe beszédes: *A vers nem lett osztályharcos*. Klasszikusunk 1931 és 1932 fordulóján írt verse ideológiai szempontból bizony veszített érvényéből, de ha végigolvassuk Böszörményi alkotását, láthatjuk, hogy a mai kor megítélésében véleménye egybecseng József Attiláéval. A „fortélyos félelem igazgat” (*Hazám*) gondolatát visszhangozza a mai költő is: „tömött sorokban vonul fel a félelem”. Böszörményi másutt egyenesen József Attila követőjének bizonyul. Amikor pedig a *Majorana Eumélosz dalát dúdolja* című verset olvasom, József Attila *Egy spanyol földműves sírverse* című epigrammája jut eszembe: ugyanarra a rúgóra jár mindkettő – a leigázottakat alantas céljaira fordítja, és áldozza föl a zsarnoki hatalom.

Több helyen éreztem, hogy Böszörményihez közel áll Schopenhauer, illetve Nietzsche akaratfilozófiája. Nem vallja e két filozófus nézeteit, csupán hivatkozik rájuk: napjaink „filantróp” ideológiája emlékeztet e nagy nevű voluntaristákéra. (Lásd *Az egész fenomenológiája* című vers iróniáját is: „*a végzetten nem lehet játszani, / mint a hatalmat, akarni kell!*”) A humanizmus és a patriotizmus zászlóvivőjének tetsző költőben éppúgy látni vélem a keresztényi meggyőződést, mint a felülállást a „népi” és az „urbánus” minőség előítéletszerű megkülönböztetésén. A *Majorana a Vörös téren* című versben rámutat, hogy miként vette át a nyers fizikai erő szerepét a pénz hatalom, az ember legfinomabb érzelmi tartományaiba és alapvető létfeltételeibe is befurakodva: „*a pénz hatalmi tőke / nemi szerve van / virtusa az enyészet / az alkotás magasztos reménye / a változás*” – természetesen a rendszerváltozásra céloz, amelyet álszent megszépítéssel reformnak becéztek a bukásra ítélt közép- és kelet-európai hatalmak birtoкосai. A 'forradalom, forradalmár' szót szívesen vállalja, de nem a rangért s más előnyökért használt formában, hanem úgy, ahogy egyik legkedvesebb költője, Petőfi értette (*Forradalom; El nem küldött levél Petőfi Sándornak*).

Érezhető versein, hogy az avantgárd líra közel áll hozzá – költői képei bajosan illeszthetők a lírai realizmus kereteibe. Mivel a formabontás majd' fél évszázaddal ezelőtti indulásakor már nem volt újdonság, ráébredt, hogy a szó tiszta értelmében modern költői stílusban egyesülnek a hagyományos és az avantgárd elemek. Az őt megérintő régi kultúrák közül különösen a reneszánsz líra és a reneszánsz műveltség emelhető ki, nemcsak úgy, mint kultúra, hanem úgy is, mint emberi sokoldalúság, ahogy a kor nagy képzőművészei közül Leonardo da Vinci konstruktóri vagy Michelangelo költői kiválósága példázza.

Költészetének egyik csúcspontját *A szerelem illata* című szonettkoszorújának köszönhetjük. Ennek rendhagyó rímelése és más szabadoságai nem nevezhetők formabontásnak, legföljebb a sokféle megszorítás lazításáról beszélhetünk vele kapcsolatban. Módszere azért sikeres, mert az aforisztikusan megformált vers-

sorok jól rakosgathatók szonetról szonetre. A szonettformát egyébként is kedveli; fesztelenül bánik a szakaszolással, a betűrímek, szótóismétlések, szójátékok és más figurációk hagyományos használatával vagy mellőzésével. Érzésem szerint a magyar költők közül Szabó Lőrinc hatott rá legmélyebben, de nem a vers feszesre formálásával, hanem a szerelmi költészet erotikus kisugárzásával és férfias jellegével. A szerelem nála is ünnepi állapot, melynek mértékrendszere egyenlően érvényesül testi és lelki értelemben. A Nyugat költőinek formaművészete kevésbé hatott rá, mint a filozofikus költészetet művelő kortársai, magyarok és külföldiek.

Tetszik, amikor a festészet bátorítja a szavak művészi használatában. A *Barbadosi reggel* a pointillista festők analitikus látásmódját idézi: „Cérnára fűzött gondolatsor / remeg a pálmafák nyakában. / A létezést az idő apróra tördeli.” Az irodalmi hagyomány – a régi és a kora-modern egyaránt – jelzésszerű utalásával segíti a gondolat megjelenítésében: „Münchenben jártam a minap, / (...) / fogtam kedves nőm kezét, / azon tűnődtem, miként érezne ma / Gustav von Aschenbach.” Thomas Mann irodalmi hőségének meddő sóvárgása napjainkban hovatovább a csodálkozásra sem méltatott jelenségek közé tartozik. A költőt némi szánalom tölti el a novellahős iránt: „De mi a szépség, mester, / ha ösztön és indulat, a mindig és soha / építi a lélekben az alaputakat?” És: „Kövek és fák hasonlítanak? Egyenlők-e / az egyenlőtlenek, ha egyenlőnek látszanak?” A gondolatok rögtönzött bölcséletbe futnak: „A szerelem – tudomány.” És: „alkot és pusztít a szeretet.” Vörösmartyval mondva „ront vagy javít, de nem henyél”. A vers humánus távlatba helyeződik Thomas Mann naplójának a *Halál velencében* című novelláról írott gondolataival: „A szépség fáradhatatlan munkál / Érosz udvarában / Az óceán partján / legyen sétád derűs, / Vidd magaddal Tadziót, gondoldj Phaidroszra, / kit Szókratész imádott.” A verset azért idézem ily hosszán, mert ars poeticában csúcsosodik ki: „Az írás is önkívület. Máglyák lángja. / Utánakap az ember, / hogy az irdatlan tüzet magába terelje. / Nevezzük ezt az egész világot feldúló, / önma-

gánál fogva és önmagában egyetlen formájú örök létezőt / szerelemnek.” A dőlt betűs, aforisztikus rész Platón-idézet, mely arra tanít, hogy a szokatlanság fölötti megbotránkozás helyett inkább tartsunk rendet ítéleteinkben. A verset lezáró költői hitvallás az írást Erósz sugallatának tulajdonítja, és ezzel egyetérthetünk.

Műfordítóként az avantgárd stílust a szabadvers-technikájával előkészítő Walt Whitmannel is behatóan foglalkozott, hivatkozik is rá, főként mint vitalista, új világot álmódó költőre. Sokirányúan tájékozódó költőként mások is jócskán megérintették Róma klasszikusaitól Petrarcaig és Goethétől García Lorcáig, a népdaloktól és Cendrarstól Szilágyi Domokosig. Az utóbbi különösen a *Kényszerleszállás* című kötetével hatott reá: a *Fellázadt szavak* egyik fő műve, a *Kényszerleszállás Shannonban* című poéma Szilágyi 1978-as kötetének címe és az erdélyi költő hosszúvers-technikájára utal. Böszörményi Zoltán egzisztenciális határhelyzetet jár körül egy utasszállító repülőgépen átvészelt kalandban, melynek néhány percében súlyos évtizedek peregetk alá tudatában létről és nemlétről. A „kényszerleszállás” egy ír-országi repülőtéren ezúttal nemcsak metafora, hanem kis híján véres valóság volt számára.

Gyakran szentel verset úti élményeinek, de ilyenkor is a látvánnyal együtt születő látomás érdekli. 1989 végén, a mexikói Acapulcóban járva kezébe jut egy újság, amelynek címlapján a kivégzett kondukátor fotója tudósít a romániai rendszerváltás sokkoló mozzanatáról (*Karácsony Acapulcóban*, 1989. december 26.). A világot járva szinte kulturális térképet rajzol Európára, Amerikára. New Yorkban a hatvanas-hetvenes évek beatnik-költészete ösztönzi véleménymondásra, s miközben ebből az irányzathból is tanul – szókimondást, lázadozást a nagytökések társadalma ellen –, kifejezi viszolygását Dylan Thomas, Norman Ashbery és más, ajzószeréken élő költők öntékozló életformájától (*New York-i ballada*). A kor teoretikusaitól sincs mindig elragadtatva: Erich Fromm 1958-as tévéelőadását megismerve fennkölt naivitásnak tartja, hogy „a termelőeszközök rossz kézbe adása” okozza az „üvöltő” társadalmi egyenlőtlenségeket s a világválsá-

gokat. A kétkezi munka értékét s erkölcsi fölényét állítja szembe a doktriner marcusei, Lukács György-i tanokkal (*A quabradai sziklaugrók bátorsága*). Lukáccsal és Marcuséval nem az a baj, hogy teoretikusok, hanem az, hogy a humanizmust eltolták maguktól. A számos filozófust (is) megidéző Böszörményi Zoltán különösen Blaise Pascalra hivatkozik mély rokonszenvvel, de nagyrabecsülését René Descartes iránt is kifejezi, amikor a pontosság kedvéért elárulja, hogy míg a gondolatnak ez a klasszikus hőse a hibátlanul tisztázott elméletek és fogalmak embere volt, addig ő – mint a költők legtöbbször – nem mondhat le arról, hogy a dolgok és ítéletek ízét-illatát is érezze és éreztesse lírájában.

A költészetről és az értelmiségi létről vallott nézeteivel keltette föl érdeklődésemet a *Mágikus recept – Hommage à Hamvas Béla* is. Ironikus vitairat voltában ennek is az *El nem küldött levelek* ciklusában lehetne a helye. Ez a könyv egyik legérdekesebb fejezete sajátosan táltal episztoláival, amelyek közül nem egy esszéversnek és stílustanulmánynak is nevezhető. A szövetségkeresés intenzív szellemi élményeket hozott a szerzőnek. Nem számoltam össze a ciklusban és azon kívül előforduló neveket, de számuk közel lehet a százhoz.

Böszörményinek valami titkos trükkje lehet az idővel folytatott versenyfutásában. Költői és írói életműve a bőséges terjedelmű teljesítmények közé tartozik – és eközben folyamatosan úton van, hol itt, hol ott tűnik föl glóbuszunkon, és úgyszólván minden fontosabb huszadik, huszonegyedik századi szellemi jelenségről véleményt mond. Kapott a sorstól éppen eleget a többé-kevésbé mindnyájunkra nehezedő szorongásból és a kirkegaardi aggodásból, de jóval több szellemi energiát és hitet is ahhoz, hogy életét minden szempontból csúcsra járassa a szerelemtől a szellemtudományokon át a művészetekig. A több versben megidézett Bartók Béláról is értőn szól: őt egy Pilinszkyvel közös dialógusban beszélgeti a legszebb népdalok és a misztikus költészet közös hullámhosszán, jelezve, hogy a magyar népdalkincs egyenértékű a modern, spirituális műdallal. Böszörményi a miniatúrben is tud nagyot alkotni: a *Lét* néhány szavas költeménye az egziszten-

ciális semmivel szembesíti az olvasót. Stílusát Pilinszky közelében látom: „leng / a Tér / kabátja / az Idő fogásán.”

Föltételezem, hogy Böszörményi a természettudományok és a matézis területén is otthonos. Költői alakmása, Majorana nevét a huszadik század egyik legtekintélyesebb atomtudósától, Ettore Majoranától kölcsönözte. A költő egyetemeken kívüli egyetemessége Orosz Istvánra emlékeztet kortársai közül; ez az ízig-vérig képzőművész a legjobb költőink és elméletíróink közé tartozik, és technikai érzékével újító műveket alkot a lézertechnikában.

Külön említem a Csoórinak címzett „el nem küldött levelet”. Az irodalmi közírásban ez a költő-kortársunk nemcsak a szabadság élharcosa volt az ötvenes évektől 2016-ban bekövetkezett haláláig, hanem a magyar szabad vers első számú művésze is. Esszéi és újságcikkei a közírás nagymesterévé avatták. Böszörményi Zoltán tökéletesen imitálja Csoóri sugallatos metaforáit, eszményien szerkesztett strófáit. A verses levelek ciklusa arról tájékoztat, hogy a hosszú ideig önkéntes száműzetésben élt Böszörményi éles szemmel figyelte a távolból, kikkel tart fenn lelki és eszmei rokonságot.

A *Fellázadt szavak* verseit két, mélyenszántó esszé fogja közre: a bevezető tanulmány szerzője Bollobás Enikő, az utószó Laik Eszter munkája. A versek válogatásával Márton László működött közre a küllemében is igényes kötet kivitelezésében, a borítót Böszörményi Panna tervezte.

Sántha Attila

A lovas, fekete Petőfi

(akit Lengyel József szökének és gyalogosnak lát)

Petőfinek a szabadságharcban való szerepeléséről alapvető könyvet ír Dienes András katonatiszt, irodalomtörténész (Dienes 1958). Ő Petőfinek a fehéregyházi csata során történő eltűnése kérdésében a legmegbízhatóbb tanúnak Heydte osztrák őrnagyot és a székelykeresztúri orvost, Lengyel Józsefet tartja, kettejük szavaira építi fel elméletét arra nézve, hogy Petőfi Fehéregyháza és Héjjasfalva között, az Ispánkútnál halt meg. A múlt hónapban ugyanitt megjelent tanulmányomban (*Kit nézett Heydte a halott Petőfinek?*) bizonyítottam, hogy Heydte a tetszhalott Lőrincz Józsefet, Bem hadititkárát vélte a költőnek, és ráadásul nem is az Ispánkútnál, hanem Bún falu előtt pillantotta meg. Alább azt vizsgálom, hogy kit vett Lengyel József Petőfinek – merthogy ő sem a költőt látta.

1.1.1 Az üldögélő, jegyzetelő Petőfi

Lengyel József számos megnyilatkozása egyikében mondja, hogy a csata során Petőfi egy sütőkemencén ül, és a csatát figyel:

„Alig fél óra múlva nem messze tőlem, láttam Petőfit a régebben leégett falu házai egyikének sütőkemencéjén ülni, honnan a csata változatait látszott figyelni.” (Lengyel József: Egy szemtanú Petőfi haláláról. Történeti Lapok, 1874, 399.)

Egy másik helyen azt is elmondja, hogy ez az ember szőke volt:

„Egy alkalommal a báróval találkozáskor a beszédet a csatára vezetem, s tudakoltam tőle Petőfiről. Tőle hallottam, miszerint igen jól emlékezett, hogy **egy hegyes álszakálu szőke** egyént látott az **országút** mellett egy mellén kapott dsidaszurás miatt elesve (...) A helyet, hol ez lehetett, megmagyarázva bizonyos valék, hogy Petőfi volt, mert az alig volt 100 lépéssel idebb, hol utolszor láttam.” (Lengyel József levele. Székely-Keresztur, aug. 25. 1860. Vasárnapi Újság, 1860, 507.)

Heydte soha nem mondja, hogy Petőfi szőke lenne (sőt feketeének állítja), ám az, hogy miért veszi a Petőfit állítólag jó ismerő Lengyel szőkének a költőt, alighanem azzal magyarázható, hogy életében nem látta az igazi Petőfi Sándort. (Mezősi 1957, 197.)¹

Ez a figyelőző Petőfi több visszaemlékezőnél is előfordul.

Győrke Sándort,² a 11-es ezred közhuszárját a fehéregyházi/segesvári csata egyik legjobb leírójának tartják, aki szemtanúként a lehető legpontosabban írja le Bem menekülését a csata

¹ „Ha azonban történetesen Heydte mégis úgy tájékoztatta volna Lengyel Józsefet, hogy a halott hegyes álszakálu szőke férfi volt, Lengyelnek itt Heydte-t korrigálnia kellett volna, a maga tudomása alapján; hiszen ő — amint elmondotta — közelről ismerte Petőfit! (...) az olyan jó megfigyelőnek, emlékezőnek, amilyennek Lengyel a saját leírásából mutatkozik, Petőfi legjellegzetesebb külső tulajdonságáról, hogy nem szőke, nem is barna, hanem fekete volt, biztos tudomással kellett volna rendelkeznie.”

² Győrke Sándor (1929–1917): 1849-ben a 11-es huszárezredben szolgált (Tiboldi 1999, 399.), 1849. június 19-20-án közvitéztként harcol a tömösi csatában (Jónás András: Csata a tömösi szorosban – 1849. június 20. https://www.hetfalu.ro/lapok/02_h04.html). 1890-ben tagja a Rikán-belőli Honvédegyeletnek, Sepsiszentgyörgyön él (Mikár 1891, 260.). 1901. december 8-án a baróti honvédelemkoszlop avatásán képviseli a honvédegyeletet (Székely Nemzet, 1901. december 11.). A Székely Nép 1917. október 10-ei száma közli, hogy Sepsiszentgyörgyön 88 évesen elhunyt (eszerint 1829-ben született).

végén és mocsári kalandját.³ Nos, ez a Györke a segesvári csata 50. évfordulója alkalmából olvasói levelet küld a Székely Nemzetnek, amelyet a lap az 1899. július 29-ei számában ismertet: a csata kezdetekor a költő Segesvár irányából érkezik, lovon, jelentést tesz az orosz hadsereg állásáról, majd egy kemence falára ül, és ott jegyzetel. Mielőtt nevetni kezdenénk e kitalációnak tűnő történeten, olvassuk el figyelmesen a szöveget:

„Fehéregyházán alul állíttatá fel az ágyúüteget Bem, honnan csakhamar elkezdődött a tüzelés. **Ekkor Segesvár felől négy lovas tiszt jött s egyik közülök, kinek nyakkendője hiányzott, jelentést tett az orosz hadsereg állásáról. Bem »Ich weiss schon« felelettel tudomásul vette a jelentést s meghagyta a tisztnek, hogy vonuljon hátra s ne vegyüljön harczba.**

Később pajtásaimtól tudtam meg, hogy a jelentést tevő Petőfi volt. A költő csakugyan leszállott lováról és a harcvonalon kívül **egy bedőlt kemence falára ült, honnan a csata folyását nézte és valamit jegyzőkönyvébe írt.**

Az ágyuk mellett délután két óráig maradhattam csak, a mikor csapatomat a Küküllőig előre küldötték [értsd: a jobbszárnyra, mivel Györke feltehetően úgy veszi, hogy a támadás irányát a Nagyküüllő túlsó oldalán levő orosz vezérkar megfigyelőállása, a Galgenberg/Akasztofadomb adja meg – S. A.]. Itt délután 4 óráig szakadatlan tüzeléssel szorítottuk az ellenség lovasságát. Ekkor történetem elfogyva, **hátra vonultam a tartalékhoz [a**

³ 1999-ben közli Tiboldi Zoltán egy könyvbe „elrejtett” visszaemlékezését. Györke 1911-ben a könyvet a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárának adományozza, csataleírása egészen Tiboldi szövegközléséig ismeretlen volt a kutatók számára. Györke tudósítása annyira életszerű, annyira egyezik minden más szavahihető közlő adataival, hogy fel sem merül a lódítás vagy pontatlanság lehetősége. Csak megerősíteni tudom Tiboldi értékelését: „Leírását el kell fogadnunk mint hiteleset, mert lényegében megegyezik a GRACZA György, illetve a HORVÁTH Mihály könyvében leírtakkal. KOVÁCS Endre is hasonlóan tárgyalja könyvében, amely a rendelkezésünkre álló legszakszerűbben megírt BEM életrajz, csak GYÖRKE leírása részletesebb és pontos helyhez és névhez köti a történeteket.” (Tiboldi 1999, 196.)

Sárpatak hídja mellé, keletre, a falu felé – S. A.], hol Petőfit még mindig abban a helyzetben láttam, mint eltávozásomkor. Nagyon el volt merülve, mert, bár többször végig nézett rajtam, nem szólított meg. Csodálkoztam azon, hogy az a tiszt, ki délelőtt karddal kezében jelentést tett, most tollal és papírral van fölfegyverkezve.

Délután hat óra tájban dőlt el a csata sorsa. Segesvár felől nagy porfelleg között intézte támadását az orosz hadsereg s a miénk, habár Bem lelkesítő szavai és jól irányított ágyúi meg is tették a hatást, inogni, később hátrálni kezdett. Mi Bem körül csoportosultunk, ki éppen mellettem állott és adta ki parancsát a rohamra. A huszártisztek ütötték, vágták a legénységet, de valami érthetetlen levertség szállotta meg a csapatot s a szembe özőnlő orosz táborral alig hogy összemérte fegyverét, szaladni, menekülni voltunk kénytelenek. Egy paripa elbukott. Húszan-huszonöten estek el miatta s a hátul rohanó paripák patkói alatt lehelték ki lelküket.

Daczó Zsigmond dicső őrnagyunk is itt lelte halálát, két dzsidás ölte meg, így végződött a szerencsétlen július 31-ike. Bem iszaposan, fázva, rossz kedvvel vezetett bennünket Székely-Keresztúrra, honnan pár órai pihenés után Nagy-Szeben felé indultunk.

Petőfiről semmit se hallottam, csak később gr. Hallertől tudtam meg, hogy Petőfi elesett s egy közös sírba van eltemetve.” (Petőfi halála. Székely Nemzet, 1899. július 29.)

Eszerint a társai azt mondják Györkének, hogy a csata elején a Segesvár irányából közelítő négy lovas közül az, aki később a kemen-cénél telepedik le, Petőfi. A négy lovas közül az egyiknek a nyakken-dője hiányzott – talán emiatt hitték azt a katonák, hogy a költőről van szó. Ugyanis Bem seregében úgy tudták (helyesen), hogy Petőfi nem hord nyakkendőt, Pap Lajos, Bem szárnysegéde például ezt mondja: „*Petőfi ez alkalommal vitorlás vászonból készült zubbonyt és nadrágot, fekete pörgekalapot viselt, szokása szerint nyakkendő nélkül.*” (Koszoru. A Petőfi-Társaság havi közlönye 4. /1880/, 285.)

Györke leírását erősíti, hogy egy másik szemtanú, Haller Ferenc is ugyanezt a személyt nézi Petőfinek, ugyanott:

„Petőfit Haller ez idő alatt többször látta az ágyuk háta megett a hegyfordulat lábánál ülni azon 20-25 huszár közelében, kik oda ágyufödözetkép voltak fölállítva. Ott ült Petőfi a csata alatt, leheveredett a gyepre, s egy térdére fektetett papirdarabra valamit jegyezgetett.” (Thaly Kálmán levele. Vasárnapi Újság, 1860, 599.)

Hol van Györke, és hol látja Petőfit? Az ágyúkat fedezi, a közelben van Petőfi.

Hol látja Haller Petőfit? Az ágyúfedezetet ellátó huszárok mellett.

Egy Gavril Trifu nevű nyugalmazott tanár ugyanezt a történetet mondja el egy Malakovsky nevű ismerősére hivatkozva:

„Ez a Malakovsky egyszer elmesélte nekem a segesvári csatát, és azt mondta, Petőfi az ő ütegénél is járt, és ő arra biztatta, távolodjon el az ütegtől, mert az ellenség golyói erősen oda irányulnak. Egy puskalövésnyire ment el és leült *egy fa árnyékába, ahol jegyzetelt*. Nem sokkal később a magyar hadsereg elkezdett visszavonulni, aztán ki amerre látott, futott. Mivel az ütege teljesen tönkrement és az ágyúsok fele halott volt, fele sebesült, az általános futásban még lóra tudott kapni és futni, mivel attól félt, hogy az oroszok elfogják és kivégzik mint orosz állampolgárságú lengyelt, ami ugyan nem volt, de a neve alapján annak tűnhetett.” (Gazeta Transilvaniei, 1902. január 17.)⁴

⁴ „Acest Malakovsky m-a enarat odată lupta de la Sighișora și ne spunea, că Petőfi a umblat și pe la bateria lui și că el l-a îndemnat să se depărteze de lângă baterie, deoarece începeau a bate tare glonțele inamicului în ea. S'a dus la depărtare de-o pușcătură și s'a aședat la umbra unui arbore, de unde privia lupta și făcea însemnări. Nu peste mult armata maghiară a început a se retrage, apoi o luă la fugă, care încătrău. Fiindu-i bateria demontată total, tunarii parte omoriți, parte răniți, er fuga generală, el încă apucă pe cal și fugi în ruptul capului, temându-se a fi prins și împușcat de Ruși ca polon, supus rusesc, ce nu era, dar se părea a fi după nume.” (Gazeta Transilvaniei, 1902. január 17.)

Trifu azt mondja még el erről a Malakovskyról, hogy korábban Szabadka város közigazdája, adminisztrátora volt, ház- és szőlőtulajdonos, és 5-6 éve halt meg. Ugyanakkor ilyen egyént az egész erdélyi hadseregben nem találtam – Trifu eszerint az ismerőse nevét vagy elírta, vagy az újságnál a szerkesztő nem tudta jól kiolvasni a kézírást.

Miután Petőfit Bem hátraküldi, Györke a költő helyeként egy bedólt kemencét említ, Haller gyepet, Malakovsky egy fa árnyékát – a három nyugodtan lehet egy, ugyanis a költőnek a sok kemencén való üléstől elállhatott a feneke (merthogy neki is volt ilyenje, bármilyen meglepő), és bizonyára néha leszállt onnan a gyepre. Lehetséges, hogy Haller Ferenc elfelejtette említeni azt, hogy a gyep egy fa alatt volt, mint ahogy a kemence is – márpedig az aznapi, július végi rekkenő hőségben senki sem üldögél a napon, ha van ott árnyék is, merthogy leizzad (igen, bármily meglepő, Petőfi is izzadt).

Hogy Györke, Haller Ferenc és Malakovsky ugyanazt a személyt látta, ahhoz kétség nem fér: kérdem én, mekkora a valószínűsége, hogy két különböző tiszt üldögéljen a csata vonalától hátrébb, ugyanazon ágyú mögött, egy sütőkemencénél (egy fa alatt, a gyepen), és úgy nézzen ki, mint Petőfi (illetve azt higgyék róla az emberek, hogy ő Petőfi), jegyzeteljen, illetve figyeljen? Hogy ki lehetett ez a tiszt, egyelőre nem tudom, azt viszont igen, hogy nem lehetett Petőfi Sándor: a költő ugyanis egyáltalán nem jött lovon Segesvár irányából a csata elején, és nem tett jelentést Bemnek egyrészt azért, mert nem volt lova, másrészt azért, mert Gyalókey Lajostól tudjuk (aki viszont tényleg ismerte Petőfit korábbról is), hogy a költő vele ment ki a csatatérre Székelyekeresztúrról, és nem mentek el az oroszoktól elfoglalt Segesvárra.

Eszerint Györke Sándor, Lengyel József, Haller Ferenc és Malakovsky akaratlanul is megmagyarázzák nekünk, hogy a kemencénél üldögélő tiszt nem Petőfi volt, de mindenki annak hitte.

1.1.2 A lovas Petőfi

Györkénél Petőfi lovon van. Haller József sokat levelezik a csata résztvevőivel, az egyik visszaemlékező, Damakos István szintén lovon látja Petőfit:

„[F]őhadnagyuk, Damakos [*talán* Bona: csíktapolcai DOMOKOS ISTVÁN – S. A.] István írta, hogy Petőfi lóháton 3 óra előtt náluk járt tollas kalappal.” (Haller József 1887. január 22-ei levele Gyalókay Lajoshoz, MOL, Gyalókay-hagyaték, 446. oldal)

1.2 Haller Ferenc rehabilitálása

Az eddigi tanúskodók közül meg kell vizsgálni Haller Ferenc szavahihetőségét, mert erősen sok rosszat leírtak róla az idők folyamán. Ő az a fehéregyházi gróf, aki két nappal július 31-e, a fehéregyházi csata napja előtt segesvári térparancsnokként kivonul a városból a rábízott századnyi katonájával (talán azért, mert – helyesen – úgy gondolta, kétszáz emberrel nem tudja védeni a várost az orosz hadsereg ellen).

A Petőfi-eltűnés ügyében koronatanúnak kikiáltott Lengyel József székelykeresztúri orvos egyfolytában leszólja, pocskondiázza – Ferencet emiatt jó esetben egy megbízhatatlan fickónak képzeljük el.

Lengyel szerint Haller Ferenc részt sem vett a csatában:

„Thaly Kálmán úr is írt ez ügyben, s leírta a csatafolyamát is úgy miként azt neki gr. Haller Ferencz ur előadta. – Ezt is helyre igazítottam miután a gróf nem vett részt e csatában, s így rosszul lévén értesülve, maga is eként értesített.” (Magyar Polgár, 1874. szeptember 20.)

„[A] gróf úr részt sem vett a július 31-én Segesvár melletti csatában. Még délben itt testvére nejének, gróf Haller Józsefnének házában ebédelt, a csata színhelyére délután indult el stb.” (Magyar Polgár, 1880. 191. szám /aug. 18./)

Szerencsére tudjuk, honnan veszi Lengyel ezt az állítását: a Székelykeresztúron élő Haller Józseftől, Ferenc öccsétől, aki évtizedeken keresztül perli bátyját az örökségért – azaz, finoman fogalmazva nem egy megbízható, érdektelen helyről kapja az információt.

Élete végén Haller József beismeri, hogy Ferenc részt vett a csatában, csupán azt róva fel neki, hogy túlságosan is korán, fél hatkor már Székelykeresztúron volt (azaz hamar megfutott):

„Pap [*Lajos, Luis – S. A.*] már du. 4 óra felé fakó lován a falu alsó végénél az országúton Keresztúrra párolgott, és már 5 órakor itt Pap Miklós kalmárnál horkolt, és 1/2 6 órakor nőmhez bátyám Haller Ferencz menvén agyonlövétessel fenyegette cselédeimet, ha pujkahust nem adnak – na bizony szűrét hamar kitették.” (Haller József 1887. január 22-ei levele Gyalóky Lajoshoz, MOL, Gyalóky-hagyaték, 446. oldal)

Hadd jegyezzem meg, hogy Dienes e részt félreidézi, és Pap Lajosnak tulajdonítja a pujkahúskérését:

„A továbbiakban is különös dolgokat művel Székelykeresztúron Pap »Lui«, aki 1/4 6-kor még alszik, de »1/2 6 órakor bátyám gr. Haller Ferenchez menvén, agyonlötetessel fenyegette cselédeimet, ha pujkahúst nem adnak«.” (Dienes 1958, 530., 74-es lábjegyzet)

(Hogy Dienes figyelmetlenségéből olvassa félre a szöveget, vagy tudatosan ferdít, nem tudom eldönteni – mindenesetre Haller József kézírata szépen olvasható.)

Eszerint mind Pap Lajos, mind Haller Ferenc ott volt a csatában, még ha Haller József szerint korán távoztak is. Íme, hogyan keletkezik a pletyka rosszindulattal párosítva: Haller Józsefék bizonyára híresztelték Keresztúron a cselédjeik elbeszélését, hogy a csata napján Haller Ferenc pulykahúst követelt tőlük (talán időpont megjelölése nélkül), Lengyel József hall valamit, és kiegészíti azzal, hogy Ferenc gróf pontosan délben ebédelt a sógor-

nőjénél. Tiszta jereváni rádió, székely változatban – ami viszont sokat elmond Lengyel József szavahihetőségéről.

Haller Ferenc a Petőfi-kutatás első pillanatától, 1849. augusztus elsejétől azt állítja, hogy ott volt a csatában, még hozzá Bem környezetében. Pataky József honvéd-tüzérhadnagy mondja azt, hogy Haller Ferenc Bem kíséretében volt, sőt össze is rakja, hogy a Lengyel és a Haller Ferenc által látott Petőfi egy és ugyanaz:

„Később az ideiglenesen fölállított sátorkórházban hallottam Lengyel József ezredorvostól, hogy ő a Fejéregyházán alúl elfolyó patak hídján, mely előtt Bem tüzeimmal az orosz lovasságot lövette, látta Petőfit. Ugyanott beszélte Bem kíséretéből gróf Haller is, ki szintén sebet kapott, hogy Petőfit az ágyúfedezet közelében látta, a Kossuth- és Mátyás-huszárok közt.” (Képes Folyóirat. A Vasárnapi Ujság füzetekben 22. kötet /1897/, 340.)

Azt, hogy Haller Ferenc Bem mellett volt, minden további nélkül elfogadhatjuk, hisz az apó nem mondhat le egy olyan emberről, aki úgy ismeri a terepet, mint a tenyerét (lévén Haller Ferenc a csatatér területének a tulajdonosa).

1.2.1 A mindenét elvesztő, hét évig raboskodó Haller Ferenc

Kezdjük Haller Ferenc életrajzával. Bona Gábor így ír róla:

„Fehéregyháza, Felső-Fehér m., 1815. aug. 10. Gr. H. János nagybirtokos, cs. kir. kamarás és Kleisch Zsuzsa fia. Magyar, r. kat. Kilépett főhadnagy (1831–1841. az 1. huszárezredben szolgált), birtokán él. A felsőház tagja. Felesége Baruch Eliz, három gyermek apja.

1848. jún. 19. Sáros megye bártfai járásának nemzetőr őrnagya. Dec. 11. egy 2446 főnyi nemzetőr dandár élén

részt vesz a Galíciából betört császári Schlik-hadtest elleni budaméri ütközetben. [*Hibás adatok, ezek egy másik gróf Haller Ferencre vonatkoznak, aki a Felvidéken élt*⁵ – S. A.] 1849. áprilisától július végéig Segesvár város térparancsnoka.

1850. szept. 3. Nagyszebenben kötél általi halálra, 1852. jún. 3. tizenöt év várfogságra ítélik. 1857. kegyelmet kap (Kufsteinből szabadul). 1867. Felső-Fehér megye főispánja, ekkor és 1890. az Udvarhelyszéki Honvédegylet tagja. † Fehéregyháza, 1893. máj. 16.” (Bona: gróf HALLER FERENC)

A háromszéki Kézdivásárhely városának tanácsülési jegyzőkönyveiből azt tudjuk meg, hogy a gróf 1848. november elsejétől 1849. március végéig menekültként ott tartózkodott. (Árvay 1970, 210.) Ugyanezt mondja édesanyja is, amikor nyílt levélben próbálja megmenteni fiát az osztrák börtönökből. (Allgemeine Zeitung München, 1851. május 24., 2303.)

Ímígyen ítéli halálra a haditörvényszék a szabadságharc alatti tevékenységéért:

„Hallersteini gróf Haller Ferencz, erdélyi fehéregyházi születésű, 38 éves, catholicus, házas, három gyermek atyja, hivatali rangja megtartása nélkül nyugalmazott katonatiszt, – mint fölkelési őrnagy és szászsebesi térparancsnok rögtöni kivégeztetéssel s többféle meglövetés, fosztás és zsarolás megengedésével a fölkelők elöl elfutott hű gondolkozású alattvalók vagyoni elkobzása megrendelésével, a fölséges császári ház gyalázásával és a cs. katonáknak a fölkelő seregbeni hadi szolgálatra csábításával, az 1849-ki ápr. 14-e előtt és után, a *forradalom részére kitünően és erélyesen munkált*. Ítélete: kötél általi halál és vagyona elkobzása. A halálbüntetést a császár 15 évi várfogságra enyhítette. (Pesti Napló, 1852. július 1.)

⁵ Hallerkői HALLER FERENC gróf (Buda, 1793. 04. 17. – Pest, 1850. 06. 27.), életrajza megtalálható itt: Melkovics 2018, 144–146. Ő negyedik unokatestvére a mi fehéregyházi Haller Ferencünknek. (Százdeczy 1886, II. tábla)

Tehát miközben Lengyel József székelykeresztúri orvos közvetlenül a szabadságharc bukása után kedélyesen beszélget Heydtével, az osztrák katonai adminisztráció székelyföldi vezetőjével, azalatt Haller Ferenc börtönben ül (nem is kevés ideig, hanem nyolc évig!). Amikor hazakerül, a romokból kell felépítenie a helyi románok által 1848 őszén amúgy joggal, testvére kegyetlenkedései, gyilkosságai miatt lerombolt kastélyát.⁶

Haller a szabadságharc alatt minden vagyonát a magyar hadakra költötte, de egyáltalán nem hivalkodik vele. Az egész csupán úgy derül ki, hogy a *Honvéd* című lap 1849. május 22-ei számában Hallert megtámadják, hogy nem tesz semmit a forradalomért („*M.-Vásárhelyi barátunktól hallottuk, miként M.-Vásárhely azt hitte s hisz, s ennek következtében az ottani magyar ügryhöz szítók azt hitették el Bem altábornagygyal is, hogy a háromszéki dicső ellentállásnak lelket a Hallerek t.i. Haller Ferencz és Haller József adtak. Mi erről semmit sem hallottunk, sőt ahány háromszékit megkérdeztünk felőle, mindenik éppen ellenkezőt mondott, azt t.i. hogy a két Haller semmiben sem vett részt.*”) Erre ő felháborodik, és elmondja, az agyagfalvi székely gyűlés résztvevőinek etetésére minden gabonáját odaadta, 10 ezer forintot az összegyűlt hadak felfegyverzésére, Háromszék önvédelmi harcára 20 ezer forintot adott, kiosztotta 30 darab legszebb fegyverét, az uradalmi tönkrementek, mert nem tudott velük foglalkozni, és mindösszesen 200 forinttal kellett Havasalföldre menekülnie. „*Több száz ezereket érő elrablott portékáim után most sem járok, egész figyelmem a' közügy, s a' volt akkor is, midőn azon kevés áldozatot tette, mit teljességgel nem nyilvánítok vala, ha ön anonim levelező erre fel nem hí.*” (Honvéd, 1849. június 7.)

Úgy tűnik, ennek a beismerésnek itta meg Haller a levét akkor, mikor kötél általi halálra ítélik amiatt, hogy „*a forradalom részére*

⁶ Haller József számos fehéregyházi románt kivégeztet, ezen tetteket Ioan Ianovici fehéregyházi ortodox pap veszi jegyzőkönyvbe 1849. december 19/31-én. (Suciu 2011, 93–94.) Lásd a Kronstadter Zeitung 1849. október 20-ai számát is, miszerint egy kivégzőosztaggal bejárta az egész kerületet, sőt a szomszédos székeket is, és hangulatától függően 50-70 botütést osztottak szét a 60-70 éves emberek között.

kitűnően és erélyesen munkált.” Mindenesetre megtanulta, hogy nem kell beismerni semmilyen jótettet, és nem szabad válaszolni egyetlen cukkoló megjegyzésre sem. Lengyel József orvos évtizedeken keresztül vegzálja, de ő egyszerűen nem válaszol. Azaz egyetlen alkalommal igen, amikor tényszerűen cáfolja Lengyelt, aki azt állítja, hogy felállított egy kötözőhelyet: „*Haller Ferenc gr., 1849-ben segesvári térparancsnok is azt a nézetét fejezte ki, hogy oda sebesülteket nem szállítottak, ahova Lengyel orvos »hazafiúi buzgalomból« felállított egy kötözőhelyet.*” (Mezősi 1957, 201–202.)

1.2.2 Haller találkozása „Petőfivel”

Ismerte-e személyesen Haller Ferenc Petőfit? Nagy Károly tolmácsolásán keresztül azt tudjuk meg, hogy igen:

„Haller Ferenc gróf, mint Segesvár parancsnoka s a Mátyás huszárok egyik őrnagya július 31-én [*valójában július 29-én – S. A.*] a muszkák elől visszavonult szedettvetett csapatával Segesvárról Héjasfalvára, Bem elébe. Bem ugyanis ez éjjel érkezett meg ide 5 zászlóaljjal s 12 ágyúval. Innen azonban 2 zászlóalját 2 ágyúval Kóhalom felé küldött, értesülve hírnök útján arról, hogy a muszkák Kóhalomhoz közelednek.

A gróf itt, mint mondja, csodálkozva látta Petőfit, kivel Sepsiszentgyörgyön ismerkedett meg, a Bem kíséretében. Petőfi polgári ruhában volt, fekete kabátban, lehajtott gallérú ingben, nyakkendő nélkül és **lőháton.**” (Nagy Károly: Petőfi-Muzeum I. évf. 4. szám, 1888. okt. 1. (október–decemberi füzet).).

Mikor járt Petőfi Sepsiszentgyörgyön? Július 25-én találkozik Bemmel Bereckben, onnan lóhalálában mennek Marosvásárhelyre, útvonaluk Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely (Dienes 1958, 202.). Sepsiszentgyörgyön július 25-én este vagy 26-án

reggel lehettek. Éppenséggel elképzelhető, hogy Haller Ferenc is a városban van akkor, elvégre nem gályarabként volt térparancsnok Segesváron – no meg amúgy is voltak dolgai Háromszéken, például az, hogy behajtsa a háromszéki nemzetőrség felszerelési költségére adott 40 ezer korona kölcsönt, amit végül soha nem kapott vissza (*A székelyudvarhelyi reform. kollegium értesítője az 1909–1910. iskolai évről*. Székelyudvarhely, 1910, 10–11.). Ám Haller nem tartozott Bem vezérkarához, csupán egyszerű térparancsnok volt, ezért az is lehet, hogy csak távolról látta az öreget és kíséretét.

Dienes András, aki Györke nyilatkozatát nem ismerhette, ezek után – helyesen – le is teremti Hallert, hogy bizony nem Petőfit látta, hanem valaki mást:

„A gróf, aki júliusban Segesvár térparancsnoka volt, onnan Székelykeresztúrra lábalt, egyáltalában nem találkozhatott a Sepsiszentgyörgyön átszekerező Petőfivel. De hogy az a »fekete lovas«, akit Bem kíséretében látott, nem Petőfi volt és ezek szerint éppen ő az, aki – mint ezt a hadjáratánál Lengyelre fogta – nem is ismerte a költőt, az ma előttünk nyilvánvaló.” (Dienes 1958, 547, 163. láb.)

1.3 Lengyel József, a cinkelt tanú

Dienes sajnos nem tudhatta, hogy Lengyel is ugyanazt a jegyzetelő személyt „látta” (az idézőjel magyarázata alább), mint Haller Ferenc, aki viszont Sepsiszentgyörgyön ismerte meg őt.

Mindennek van egy meglepő következménye. A fa alatt, a gyepen, a kemencén ülő és jegyzetelő Petőfinek lova volt, állítja mindenki, Lengyel József kivételével. Ezért fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon ezt a „Petőfit” is látta-e Lengyel, vagy sem (mint ahogy Heydte „Petőfijét”, Lőrincz Józsefet sem látta). Az ő tanúságai a leginkonzisztensebbek minden szempontból.

Az tény, hogy Lengyel sok mindent megtud Petőfiről a csata után, azt pedig beépíti saját történetébe. Így tűnik minden hitelesnek – csak hát nem az. A legmesszemenőbben egyetérthetünk Mezősi Károssal, aki így fogalmaz: *„Lengyel közlésének szó szerinti ismertetéséből láthatjuk, hogy ennek a részletes, kisebb körülményekre is kiterjeszkedő adatok valóban a hitelesség látogatát kölcsönzik. Az, hogy mindezt mint szemtanú és – elbeszéléséből megállapíthatólag – a sebesülteket kötöző, operáló orvos mondotta el, meg végül az igazságra való appellálás könnyen elhitették, hogy mindez így is volt.”* (Mezősi 1957, 193–194.)

Emiatt ki is húzom Lengyelt a fekete, lovas, jegyzetelő Petőfi szemtanúi közül.

1.4 Petőfi Ignác?

Nem tudjuk, hogy ki ő, de lassan összeáll róla is a kép:

- Haller Ferenctől azt tudjuk, hogy július 25-én vagy 26-án Sepsiszentgyörgyön jár Bem kíséretében
- Hallertől azt, hogy fekete
- Hallertől és Györkétől azt, hogy tiszt
- Hallertől, Györkétől és Damakostól azt, hogy lova van
- Györkétől azt, hogy
 - Segesvár felől jött Bemhez még a tüzelés elkezdésekor, és jelentést tett
 - délután két óráig (amikor Györkét onnan máshová rendelik) a harcvonalnál hátrébb van
 - négy órakor, mikor Györke visszajön, és a tartalékba megy, még mindig ott ül
- jegyzetelés
 - Györkétől azt, hogy egy bedőlt kemencén ül, és jegyzetel
 - Haller Ferenctől és Malakovskytól azt, hogy a fűben jegyzetel, az utóbbi szerint egy fa árnyékában

- Ruházata
 - Haller szerint polgári ruhában volt, fekete kabátban, lehajtott gallérú ingben, **nyakkendő nélkül**
 - Györke csak arról ír, hogy a **nyakkendője hiányzott**
 - Damakos szerint tollas kalapot viselt.

Hogy kit nézhetek Petőfinek mások, arra Papp Kálmán jön egy hipotézissel: egy Petőfi (Petőfy) Ignác nevű (fő)hadnagyot nevez meg. Papp szerint *„Petőfy Ignác hdgy. személyének felderített adatai valószínűvé teszik őt arra, hogy Marosvásárhelyről futárként ment Bemhez a csatatérre. Mindezt igazolják azok az adatok, melyek a 31. zászlóalj akkori jelenlétére utalnak.”* (Papp 1989 II, 52.).

Életrajza ez:

„Pettenkoffer József uradalmi ispán és Mészáros Borbála fia. Felaranyos puszta, Komárom m., ker. Ekel, 1824. szept. 19., r. kat. Az 53. gyalogezred zágrábi ezred nevelőintézetben tanul, majd jogot végez. Joggyakornok. Nőtlen.

1848 szeptemberétől a bécsi légió katonája. Novemberben Désnél megsebesül, a pesti katonai kórházba kerül. 1849. jan. (48. dec.16.) hadnaggyá nevezik ki a 31. honvédszászlóaljhoz, de közben január elején Pesten a császáriak fogságába esik. 1849 tavaszán kiszabadul és bevonul zászlóaljához Erdélybe. Júl. 20. uo. főhadnagyi előléptetésre terjesztik fel.

Közlöny 1849/2. és 135., MOL: Hm. Ált. 1849. 25655., Szül. akv.” (Bona: PETŐFY /PETŐFI, eredetileg PETTENKOFFER/ IGNÁC)

Ezzel a megoldással viszont az a gond, hogy nem tudjuk pontosan, Petőfi Ignác egyáltalán ott volt-e a segesvári/fehéregyházi csatában. Ráadásul Haller Ferenc azt állítja, hogy a **lovas Petőfit** már július 25-én vagy 26-án Sepsiszentgyörgyön látja Bem kíséretében.

Ezek után nem úszhatjuk meg a Petőfi Ignáccal és alakulatával való behatóbb foglalkozást. Mind Papp (i. m.), mind Hermann Róbert (Hermann 2012, 450–454., *Petőfi/Petőfy Ignác és a 31. honvédszászlóalj* c. fejezet) felfejtik e személy és az alakulata tevékenységét a forradalom alatt. Az utolsó hivatalos hírünk róla 1849. július 19-éről van, amikor a 31. honvédszászlóalj parancsnoka, Puhl Ignác őrnagy főhadnagyi kinevezésre terjesztette fel egy Kolozsváron keltezett iratban (Hermann 2012, 451, 78-as és 87-es láb.). E honvédszászlóaljjal kapcsolatban a Kolozsváron tartózkodó, erősen jól értesült John Paget július 19-én azt jegyezte fel naplójába, hogy Bem a havasokból éppen akkor érkezett zászlóaljat egyenesen Marosvásárhelyre rendelte (Hermann 2012, 451, 87-es láb., Horváth 1928, 361). A parancsot Bem korábban adta, mert annak még el is kellett jutnia Kolozsvárra.

Július 20-án Stein Miksa ezredes, a gyulafehérvári ostromsereg parancsnoka ezzel ellentétes rendelkezést hoz: három zászlóaljat Puhl őrnagy vezetésével Szamosújvárra küld. El is indulnak, ám Kemény Farkas visszarendeli őket Apahidára és Szamosfalvára, majd Kolozsvárra (Hermann 2012, 453.).

Elképzelhető, hogy a Bem parancsa és a neki beosztott Stein ellentétes utasítása (amúgy a földrajzi távolság miatt a két vezér nem tudhatott a másik parancsáról) között vergődő Puhl őrnagy salamoni döntést hoz: egy kisebb alakulatot elküld Bemhez, a nagyobb részét pedig Stein, majd Kemény parancsainak megfelelően vezeti. Szóval elképzelhető, hogy már július 19-én egy kisebb csapat elindul Kolozsvárról Marosvásárhelyre, csatlakozni Bemhez. Ha köztük van Petőfy Ignác is, akkor nyugodtan lehet július 25-én vagy 26-án Sepsiszentgyörgyön.

Úgy néz ki, hogy ez a Petőfi is túléli a csatát. Józsa Antal történész egy 2001. január 21-én kelt, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Glatz Ferencnek írt levelében arról ír, hogy: „Legutóbbi kolozsvári kutatásom alkalmával meglepő dokumentumra leltem, ami különben mindig is szem előtt lehetett, s senki sem dugta el (Az Erdélyi Magyar Múzeum gyűjteménye). Ebből kiderül, hogy 1849. augusztus 3-án Petőfi még élt, és jelentett Bemnek!” (<https://>

mvsz.info/?p=1964). Józsa azonban a levelet nem publikálta (feltehetően erről is írt a *Konstantin nagyherceg* című, beharangozott és soha meg nem jelent kötetében – ennek kéziratát sem találom, mintha elnyelte volna a föld). Maga az irat állítólag azóta eltűnt a levéltárból, Kónya-Hamar Sándor hiába kereste (személyes közlés), így aztán nem tudjuk, hogy pontosan miről van szó ebben.

Kovács István ezt a Petőfit Ignáccal azonosítja: „*Mintha nem akarnák tudomásul venni, hogy az 1849. augusztus 3-án Bemnek jelentést tevő Petőfi az nem Sándor, hanem a 31. honvédszászlóaljban szolgáló Petőfi (Petőfy) Ignác főhadnagy*”. (Kovács István 2019, 16.) Tény, hogy ez tűnik az egyetlen logikus megoldásnak, mivel tudjuk, hogy Bem kétségbeesetten keresteti a költőt a fehéregyházi csata után még hosszú ideig – ha ő augusztus 3-án jelentést kap tőle, akkor nyilvánvalóan az egész törökországi magyar emigráció tudott volna róla.

Eszerint Petőfi Ignác is túlélte a csatát. További sorsáról viszont semmi hír, a forradalom végéig ő is eltűnik, mint a költő.

Hivatkozott irodalom

Árva 1970

Árva József: *Az első háromszéki nyomda és hírlap*. Aluta 1970/2. 191–216.

Bona

Bona Gábor: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara* <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/>, betöltés: 2024. 03. 28.

Dávid – Mikó 1972

Dávid Gyula – Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972

Dienes 1958

Dienes András: *Petőfi a szabadságharcban*. (Irodalomtörténeti Könyvtár 3.) Budapest, 1958

Hermann 2012

Hermann Róbert: *A fehéregyházi (segessvári) ütközet és Petőfi halála*. Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. (2012), 2. szám, 437–462.

Horváth 1928

- Horváth Jenő: *A szabadságharc utolsó napjai Erdélyben. Paget János feljegyzései, 1849. június 13 – augusztus 27.* Hadtörténelmi Közlemények, 29. (1928), 482–496.
- Kovács István 2019
Kovács István: *A gondolkodás felelőssége.* Hitel, 32. (2019) február, 14–18.
- Melkovics 2018
Melkovics Tamás: *A főrendi liberális ellenzék (1825–1848). Az 1839–40-es diéta főrendi ellenzékének helye és szerepe a polgári átalakulás felé vezető úton.* Doktori disszertáció, Történelemtudományi Doktori Iskola, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2018
- Mezősi 1957
Dr. Mezősi Károly: *Petőfi utolsó napja és halála.* Hadtörténelmi Közlemények, 1957. 3–4.; 187–222.
- Mikár 1891
Mikár Zsigmond (szerk.): *Honvéd-névkönyv. Az 1848/49-diki honvéd-seregnek 1890-ben még életben volt tagjairól.* Budapest, 1891.
- Papp 1989 II.
Papp Kálmán: *Az otffejtett ember – A Petőfi-rejtély megoldása, II. rész.* Szivárvány. Irodalmi művészeti és kritikai szemle. Magyar Ház, Chicago, 1989. február, 30–73.
- Suciu 2011
Dumitru Suciu: *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848–1849.* Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.
- Szádeczky 1886
Dr. Szádeczky Lajos: *A Haller grófok nemzetségekönyve. II. A család története.* Turul 1886, 7–69.
- Tiboldi 1999
1848–49-es vonatkozású bejegyzések a Székely Nemzeti Múzeum könyveiben. ACTA – 1999 (ALUTA – XXIII, ACTA HARGITENSIA VI). A Székely Nemzeti Múzeum és a Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda, 195–200.

Pruzsinszky Sándor

A műben rejlő veszély, avagy a cenzúra halhatatlansága

Johann Gottlieb Fichte, a felvilágosodás német filozófusa így jellemzi az embert: „A formáló erő egyik különös meghatározása vagyok, akár a növény; a sajátos mozgató erő egyik különös meghatározása vagyok, akár az állat; ezenfelül a gondolkodó erő meghatározása is, s nemem megkülönböztető jegyét e három alaperőnek egyetlen Erővé, egyetlen harmonikus fejlődéssé való egyesülése teszi...”¹ A három alaperő csúcspontja tehát a gondolkodó erő, amely minden ép emberi individuum sajátja lévén, az emberi történelem láncszemein keresztül adódik össze egyetemes tudássá: „Az összes individuumnak ez az együttes tudata teszi a világegyetem kiteljesedett tudatát, s más tudat nem létezik, mert csak az individuumban teljeseedik ki a meghatározottság és a valóság.”²

Mi következik ebből? Többek között ez: minden olyan esemény, amely akár csak egyetlen emberi individuumban is kioltja a valóságról való gondolkodást, a gondolkodó erőt, az egyetemes tudást károsítja. Tömeges méretekben valóságos katasztrófaaként vetheti vissza az emberi tudást. Ilyen katasztrófaaként hatott az egyetemes tudásra, a tudományok és a művészet fejlődésére az inkvizíció és a cenzúra intézményesülése. Ez a megállapítás ma már persze közhely, de a rendelkezésre álló számok – kiváltképp, ha először találkozunk velük az ember – mégiscsak megdöbbentenek a civilizációs katasztrófa méreteit illetően.

Antonio Llorente – 1792 és 1798 között a madridi Szent Hivatal főtitkára – megállapítása szerint az 1480-tól 1800-ig terjedő időben a fennmaradt jegyzőkönyvek alapján *csak Spanyolország-*

¹ Johann Gottlieb FICHTE: *Az ember rendeltetése*. Budapest, Helikon, 1976, 28–29.

² FICHTE: I. M. 38.

ban 341 021 ember ellen folytattak le inkvizíciós eljárást, ezek közül 31 912 volt az elevenen és 17 659 a jelképesen elégetettek száma. 291 450 áldozat „igen szigorú büntetésben” részesült.³ Ez egyben többnyire cenzurális eljárást is jelentett, de arra vonatkozóan, hogy az elmúlt 500 év során hány könyv, hány egyéb írásmű és műalkotás esett az inkvizíció működésével összefüggésben vagy a később tőle függetlenül szorgoskodó cenzúra áldozatául, összegző felmérés természetesen soha nem készülhetett, már azért sem, mivel nagyon sok jegyzőkönyvet és ítéletet az ügyek lezárása után hivatalból megsemmisítettek. (Híven Torquemada főinkvizitor maximájához, miszerint: „Nem szabad embernek megtudnia azt, ami csak az Isten által kijelölt egyházi képviselők számára jogszerű.”)⁴ Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ez a szám az európai kontinensen eléri a milliós nagyságrendet.

A cenzúra – az inkvizíció szülötteként a gondolatok feletti uralom és ellenőrzés kifejeződése – bizonyosan halhatatlan. Már az Ószövetség biblikus szövegében olvashatjuk, hogy a papok halálra ítélik Jeremiást, mert a nép vezéreivel szemben kritikával élt: szemükre hányta bűneiket, „a város ellen prófétált.”⁵ Az írott történelem első könyvcenzúráját valószínűleg a kínai Csin-dinasztia első uralkodója hajtotta végre, amikor Kr. e. 250 körül elrendelte Konfuciusz (Kr. e. 551–479) műveinek megsemmisítését, lévén, hogy azok szellemi erejükénél fogva képesek voltak gátat vetni hatalma korlátlan kibontakoztatásának. (De nem állt meg itt: biztonság kedvéért, hogy még az emlékét is kiirthassa a földi hatalmakat oly vészesen semmibe vevő bölcsességnek, a Konfuciusz-tanítványok százait élve temettette el. Példáját Kr. e. 213-ban Csin Si Huang-ti, az első teljhatalmú kínai császár is buzgón követte. Ő már nem elégedett meg a még fennmaradt Konfuciusz-művek elégetésével, hanem elrendelte az akkor létező összes papiruszkönyv megsemmisítését is, egyedül az orvosi

³ Antonio LHORENTE: *Histoire critique de l'inquisition d'Espagne I–II*. Paris, Treuttel et Würz, 1818, II. 426.

⁴ Idézi: TÍMÁR László: *A rettegések évszázadai*. Budapest, Galilei Társaság, é. n. 100.

⁵ Jer 25.

és mezőgazdasági kézikönyveknek, no meg a jóslás művészetéről szólóknak kegyelmezett meg). Ekkor már létezett Kínában a cenzori hivatal intézménye is. Eredeti rendeltetése szerint az uralkodó mellé rendelt tanácsadó szerv volt, feladata lett volna a császári döntések mérlegelése és kritikája. Mondani sem kell, hogy ez a funkció hamar átalakult: a cenzorok kilenc évre szóló megbízása immár csak az alattvalók által készített állami dokumentumok ellenőrzésére vonatkozott. Jelezniük kellett a birodalom urának a helytelen megfogalmazásokat, ideológiai tévedéseket, és ki kellett javítaniuk azokat. Hatáskörük idővel kiterjedt a filozófia, a művészetek és a tudomány világára is. A hivatal jogait és eljárását legelőször a Csin-dinasztia uralkodója, Huai császár (Kr. u. 284–313) foglaltatta írásba. A cenzúrát a kormányzás legfontosabb eszközének tekintette, azt vallva cenzúratörvényében, hogy a társadalom „selyemfátyolhoz hasonló érzékeny szövetét” minden, a császáretől eltérő gondolat jóvátehetetlenül károsítja. Az igazságbirtoklás eme monopóliumának fontosságát igazolja, hogy ez az ősoleg törvénytől a császári törvények között egészen a Mennyei Birodalom bukásáig (1911) érvényben volt.

Az európai kultúra bölcsője, az antik Görögország is cenzúrázta néha az „istenkáromló” és ateista műveket. Így járt Anaxagorasz és Prótagorasz, akiket száműztek, és műveiket elégették az Agorán. (Utóbbit csak azért, mert egyik szofista beszédét így merte kezdeni: „Nem tudom, léteznek-e az istenek.”) Időről időre még Arisztophanész darabjait is betiltották. Spártából egy bizonyos Arkhilokhosz nevű költőt száműztek, mert „hazafiatalan” volt: szelíd szavú verseivel állítólag veszélyeztette a spártai közéleti stílus katonás keménységét... (Mindenesetre a „cenzúra” kifejezés akkor még ismeretlen volt, mivel az intézmény a Kr. e. 443 óta Rómában működött cenzorokról – az erkölcsök felügyelőiről – kapta a nevét.) És ismeretes a klasszikus római „aranykor” nagy költőjének, Ovidiusnak esete, akit Augustus császár pusztán egy – általa „erkölcstelennek” nyilvánított – műve (az *Ars Amatoria*, vagyis *A szerelem művészete*) miatt ítelt örökös száműzésre. Ugyancsak Augustus lelkén szárad Titus

Labienus, a kiváló szónok és történetíró önkéntes éhhalála is, akinek írásait a császárhű szenátus nyilvános elégetésre ítélte, nyíltan hangoztatott köztársasági érzelmei miatt.

A könyvek egy bizonyos, előre meghatározott tartalmának – akkor az ókeresztény irodalomnak – szervezett üldözése Diocletianus császár alatt vette kezdetét. Ez azonban még utólagos cenzúra volt, amely a művek nyilvánosságra kerülését követte. De nem kellett soká várni a preventív (vagyis az előzetes) cenzúra megjelenésére sem. Hamarosan több császári ediktum is előírt előzetes engedélykötelezettséget. Ezt a vívmányt az államvallássá vált kereszténység is megtartotta (kiszűrendő a „pogány” irodalmat): 325-ben a niceai zsinat a heretikusnak, azaz eretneknek minősülő szerzők könyveit sújtotta kirekesztéssel (elkobzással, megsemmisítéssel). A középkor hajnalán ugyan fordulat áll be, annyiban, hogy az egyház által elutasított műveket többnyire csak a nyilvánosságra kerülésük után égetik el, viszont egyre többször fordul elő, hogy eretneknek minősített szerzőknek is követniük kell műveiket a tűzhalálba. A 400 körül Karthágóban tartott zsinat még a püspökök számára is megtiltja a „pogány” könyvek olvasását, végül V. Márton pápa az egyházból való kiközösítéssel (exkommunikáció) fenyeget meg mindenkit, akire rábizonyítják valamely eretnek mű olvasását. Európában az első cenzúrahivatalt ugyan Berthold mainzi választófejedelem állítja fel 1486-ban, mégis VIII. Ince pápa 1487-es bullája – ezt erősíti meg az 1501-es, majd véglegesíti a híres 1515-ös lateráni zsinat – tekinthető az egészen a felvilágosodás koráig egész Európában fennálló „klasszikus” (azaz előzetes) cenzúra alapjának: a katolikus egyház feje e rendeletében újra kiközösítés terhével kötelezi a keresztény világ minden nyomdászát, hogy bármilyen mű kinyomtatása előtt az egyháztól a cenzúraengedélyt beszerezze. Azoknak a tilos műveknek a jegyzékét, amelyek sosem kaphatnak cenzúraengedélyt („nem létező könyvek”), *Index librorum prohibitorum* címen állítja össze a gyakran „tridentinek” nevezett (helyesen trienti vagy trentói) zsinat (1564). E tilalomjegyzék 1564-es vatikáni kiadása az egyház igazi „sikerkönyve”: több

mint negyven kiadást ér meg, és az egyes nemzeti cenzúrák számára is alapműnek bizonyul. A cenzúra ettől kezdve – függetlenül az inkvizíciótól – az egyház szellemi hatalmának pregnáns kifejezője, és csak a felvilágosodás kezdetén sikerül azt az államnak elhódítania. Kétségtelen ugyanakkor, hogy intézményesített, hivatalos működése a nyomtatott könyvtermékek megjelenésével veszi kezdetét. A Gutenberg-galaxis, az írásbeliség fellendülése akkora lendületet ad az emberi szellemnek, a szabadgondolkodásnak, hogy a mindenkor egyházi és állami hatalom a maga monisztikus mozdulatlanságának védelmére defenzívába kényszerül. A cenzúra egész története ezt az agresszív defenzívát sugározza.

Létjogosultságát a szabad gondolkodás és a művészet lényegi, örök sajátága adja: a tekintélyellenesség, a különállás, más szóval: az egyéni öntudat bizonyos negativizmusa („nem vagyok azonos”), amellyel szemben minden konvenció elviselhetetlen. Ezért a művész (a gondolkodó) mindig is szemben állt a hatalommal (titkon még akkor is, ha a szolgálatába lépett), amely, mint monopolhelyzetű testület, valamennyire mindig is az értékek hivatalos őrének tekintette magát. A művészet által közvetített értékek közül társadalmi szinten még ma is csak azok dominánsak (hatékonyak), amelyeket az aktuális hatalom a sajátjának tekint. Az alkotóművész ezért aligha kerülheti el az öncenzúra szorongató kísértését. Le kell számolnunk minden ellentétes illúziókkal: a cenzúra halhatatlan.

Haraszti Miklós lényegi megfogalmazása szerint a cenzúra legszívesebben „kultúrkuivá” fokozná le az alkotót, mert „éppen az alkotóerő egyik fő forrásától, a különbözőség presztízsétől fosztja meg a kultúrembert”.⁶ A cenzúra – átláthatatlansága miatt – mindig potenciális veszélyt sejtett a művészetben, egyáltalán: a szuverén gondolatban. Léte egyben a legtisztább kifejeződése a művész(et) politikától való függésének, de legalábbis a politikával való kapcsolatának. E függést az ellenállás csak még szorosabbra fűzi. A művészet és az alkotás – pro vagy kontra – ed-

⁶ HARASZTI Miklós: *A cenzúra esztétikája*. Budapest, Magvető, 1991, 25.

dig sosem lehetett független az állam működésétől, végső soron anyagi vonzatai miatt sem.

A cenzúraengedély fontos funkciója volt, hogy a hatalom szempontjából legalizálta, egyáltalán: „létezővé” tette a művet, míg a cenzurális elutasítás következménye a jogi létezésből – s így végső soron az esztétikumból – való kirekesztés. A mű és alkotója átlép a politikum „közönséges létezésébe”, és a jog eszközeivel üldözhetővé válik. Más szóval: az elutasított számára csak a kultúrán kívüli (legjobb esetben szubkulturális) lét marad.

Milton maximája szerint a cenzúra „atlantiszi és utópista politika”, ami azt jelenti, hogy elképzelt célját illetően képtelen vállalkozás, hiszen a cenzor szempontjából az az eszményi mű, az etalon, amely a hatalom önképének puszta reprodukciója. A szellemi alkotás természetével azonban nem fér össze, hogy egy műnek csak egyetlen olvasata legyen. A cenzúrát működtető hatalom legfőbb (többnyire titkolt) törekvése – a művészet keltette asszociációk teljes „befogása” (Haraszti) – a legtöbb időszakban szerencsére sosem valósulhatott meg. Már csak azért sem, mivel a hagyományos állami cenzúra feltételezi az alkotók és az ellenőri szervezet elkülönülését – ellentétben a XX. század totalitárius rendszereivel, ahol már maga az alkotó is a cenzúra részévé válik.

Az európai kultúrában a XVIII. század elején végérvényesen az állam válik a cenzúra urává. Az első világháborút követő korszak történetében a hitleri idők és a kommunista diktatúrák cenzúráját egészen az utóbbi negyedszázadig a (politika)történeti irodalom oly gazdagon tárgyalja, hogy már-már könyvtárnyrá rúg a kötetek száma – Magyarországon is.

Járjunk bármely korban is, az örökké létező gondolatrendőrség számos emlékezetes figurát juttatott hatalomhoz, s a cenzúra tengernyi rémtette rengeteg tanulságot dobott a felszínre.

Mert a cenzúra kétségkívül halhatatlan.

„Hanem uraim, írósereg! [...] ugyan tartsatok egy gyűlést egyszer, és szedjétek össze a censura törléseit, mellyek birtokokban vannak, és adjátok ki. Soha még tanulságosabb könyvet nem láttott a magyar ég. Látni fognók [...] a censura comicus ostobaságát, miről hétköznapi embernek isten bizony fogalma sincs. És én az utóbbtól, a nevelésgestől várnék a legtöbbet [...]. Uraim, írósereg, tegyétek meg ezt!” – így szólította fel Kossuth a Pesti Hírlapban az írókat anno, a reformkorban.

A magyar írók ezt nem tették meg, de valószínűleg más nemzetek írói sem. Hiszen a teljesség igényével már akkor is lehetetlen lett volna rekonstruálni az irodalom hamujából a cenzúra több száz éves dulásának rengeteg bizonyítékát.

Ilyen igénnyel ma sem foghat hozzá senki egy európai cenzúratörténet megírásához – annál inkább tudatosítható a mai olvasóban is minden rettenete mellett ennek a intézménynek a „komikus ostobasága”.

„A magyarok Mózesé” találóan utalt rá: a gondolatok cenzúrázása végső soron azért is szálnalmas erőfeszítés, mert növeli a ki nem irtottak súlyát. Ahogy Babits írta még 1933-ban: „A berlini máglya voltaképp nagy hódolatünnep a Könyv hatalma előtt.”

„Miért nincs magyar cenzúratörténetünk?” – kérdezi egy kiadatlan tanulmányában a hajdani kutató, Szimonidesz Lajos. Amire a válasz csak az lehet: ugyanazon okból, amiért a világ cenzúratörténetét sem írták még meg. Nem egyszerűen azért, mert a cenzúra gyötörte írásművek és történetek fellelhető mennyisége világszerte oly hatalmas; sokkal inkább abból kifolyólag, hogy – mint fent utaltam rá – valószínűleg még ennél is hatalmasabb az az anyag, amely ebből – háborúk és forradalmak, meg az érintettek rettegése folytán – örökre a feledés homályába veszett.

Géczi János

Alkotó ember, roncsoló természet

Plakátmaradványok Nápolyban

– *Köszöntjük szerzőnket, a 70 éves Géczi Jánost!* –

Napule, ahogyan nápolyi nyelven nevezik a várost, más neveken is megszólítható. A rómaiak Neapolisként ismerték, de akad számos egyéb – görög, bizánci, normann, spanyol, osztrák, Anjou- és Bourbon – megnevezése is. Olvasástörténetileg fogalmazva: több módon olvasható város.

De honnan szerezzen be útikalauzt, „sorvezetőt” Nápoly városának olvasásához és értelmezéséhez a rövid időre oda érkező látogató? Eszmetörténeti, irodalmi, művészeti, kultikus-vallási fókuszú legyen a bédekker, vagy a mentalitástörténet szempontjaira ügyeljen? Elegendő-e a kíváncsiság vezetete, orientáció nélküli kalandvágó, vagy szükséges némi intellektuális érdeklődéssé alakult inspiráció? Moziból származzék ez, éppenséggel Paolo Sorrentino filmjeiből, vagy a futballtörténet legendáiból merítsen, esetleg családi emlékekből, amelyekben a boldog nászút és a Vergilius vélt sírjához tett kirándulás keveredik a város macskáiról szóló beszámolókkal?

Számomra a követendőnek gondolt, Pompejiben és Herculaneumban sikeresen bevégzett „romolvasási kurzus” és a római plakátok után maradt papírromcsok ébresztette dekollázsszenvedély jelentette a segítséget Itália második legnagyobb városi agglomerációjának alkalmi élvezetéhez. S hogy mi tette izgalmassá számomra a Vezúv és a Campi Flegrei két, csak picinykét aktív vulkáni területe közé beékelt települést?

Nápoly terei

„Ki tekinti leromboltnak a múltját, annyira, hogy abban idegenként viselkedik, s ki újonnan megépitendőnek, amelyben otthonos életet élhet?”

A Vezúv kitörésekor, Kr. u. 79-ben elromosodott, s törmelékeikből 1748-tól kezdődően újra felépülő itáliai települések története jól megvilágítja az európaiaknak a kulturális örökségről vallott elképzeléseit. Ez a téma impozáns méretű esszét, de még inkább tudományos közleményt igényelne. A múlt maradványainak megőrzésére napjainkig sokféle javaslat született, és a jövőben várhatóan továbbiak születnek majd – már ha fennmarad, amit eddig az emberiség felépített, megőrzött.

Egyes ázsiai kultúrákban újabban visszaépítik azokat a telepeket, amelyek omladékaikban menekedtek meg a teljes pusztulástól. Máshol egyszerűen hagyják úgy a romokat, ahogyan rábukkantak, átadva őket a gyors enyészetnek vagy az örökkévalóságnak, illetve a sorsnak, amelynek olykor Isten a szinonimája. Vannak, nem is kevesen, akik purgáló indulatukban elpusztítják mindazt a maradványt, amelyre hitük szerint soha nem lehet szükség. Az európaiak a felszínre került romokat leginkább konzerválják. De valljuk be, bármelyik eljárást alkalmazzák is, az olyan értelemmel ruházza fel a maradványokat, amely valójában a konzervátoroké.

A pompeji vagy a herculaneumi romok (gyors)olvasása tehát nemcsak az egykori római lakók univerzumáról, de a romfeltárók és a romok közt bókászók együttes káoszáról vall. Ember legyen a talpán, aki végig tudja járni az utcákat (bár a városszerkezet a római katonai táborok rendje szerint való, s még ha a domborzati viszonyok némileg torzítják is, könnyen áttekinthető), és a régészek információjának kazlában megleli a világmindenség szétszaggatott szövetét egybevarró tűt.

Itália urbanizálódott félsziget. Hiába létezik millió települése, hiába változatos a geográfiája, s különfélék a helyi történetek, abban minden városa vagy városként működő falva azonos, hogy

a közösségi terek száma sok, és ezeket a helybéliek használják is. Egyikbe-másikba be-betérnek a turisták, akik többnyire nem értik, mire is alkalmasak, mire jók ezek a városi helyek. Miért hasznos a leányékölt sétatér, miért a szökőkutas tér, a botanikus kertnek ható parkok, a táncparkettek, a sakktáblás asztalok, a labdajátéokra alkalmas terek és a dohányfüstös ivoldák? Antropológiai szakkifejezéssel élve: milyen egyéni és közösségi cselekvések megvalósulását teszik ezek lehetővé?

Jelen írásban Nápoly azon fizikai tereiről beszélek, ahol hasított plakátok találhatóak. S azokról is, amelyekről az elmúlt negyven évben ugyan többször gyűltekk össze tapasztalataim, de mindeddig róluk sem szólni, sem írni nem volt okom – most azonban megszólalásra biztatnak a helyszín változásai. A város, amely nyilvánosságot teremt a személyesebb közösségi terek közötti átjárásokhoz, továbbá megalkotja azokat a kollektív élethez alkalmas térségeket, amelyekre lakóinak határozott igénye van – például kulturális vagy szociális kapcsolatok fenntartásához –, az elmúlt negyven évben új tulajdonságokat vett fel, akárcsak a benne tartózkodók.

A természet, amikor tájjá alakul, és az ember környezetévé honosodik, akkor települések épülnek fel benne, gazdálkodásra, termelésre alkalmas térségek keletkeznek, s ezek mindegyike humán szempontokat is megjelenít. Az antropomorfizálódás sokfokozatú, bonyolult folyamat, a városszerkezettől a kereskedelem modelljeiig, a gazdálkodástól az időtérképig mindenben felfedezhető, még az olyan szekunder, a befejezettség látszatát adó tevékenységekben is, mint a tárgyak használati módjának finomodása vagy a meglévő terek felszínének kiképzése is.

Ennek a folyamatnak egy viszonylag modern szakaszában a falakat borító képek térképző szerephez jutnak. Minden történelmi korszak, minden társadalmi csoport, állandó vagy időleges banda, gang, összeverődött tömeg rendelkezik bizonyos kulturálisan meghatározható gyakorlattal, hogy miként alakítsa ki saját terét – azt a teret, ahol leginkább kiteljesítheti önmagát, amelyben komfortosan végezheti a feladatát.

A térképzés nem pusztán a lakóhelyek vagy az emberi testfelület alakításában, azaz az individuális szféra kibélelésében és képviseltetésében kap szerepet, hanem az embercsoportok, a valódi és az álközösség által használatba vett térségek fizikai-urbanisztikai megképzésében is.

A város tere a lakóit abban az értelemben is integrálja, hogy megképezi számukra a nagyobb közösségi és az individuális cselekvésekre módot adó helyszíneket, de ezeket képes uniformizálni is – éppen megjelenése állandósága okán. Mi több, a képileg stabil közegek díszletül szolgálnak ahhoz is, hogy a városlakók levetkezzék egyediségüket, s a túlságosan nagy terhet jelentő individuumuktól legalább időlegesen megszabaduljanak.

A régi és az újonnan betelepült városlakók (vagy magukat annak nevezők) között támadó konfliktus persze érdekes kérdéseket vet fel, hiszen városhasználatuk vélhetően különböző igényeket szolgál. Ki tekinti leromboltnak a múltját, annyira, hogy abban idegenként viselkedik, s ki újonnan megépítendőnek, amelyben otthonos életet élhet? Cívis- és migránsléthez nyújthat-e ugyanaz a hely egyidejűleg különböző használatra szolgáló térséget? A meglévő helyszínek miért olyan törekenyek, hogy a felületi átalakítások is összeomláshoz vezetnek, s a romok nem képesek megidézni a valaha volt állapotokat?

Időnként aztán világgá kell szaladni. Időnként olyan erős a késztetés, hogy nem indulattól vezérelve rohan el az ember, hanem a józansága következtében. Ha az életstratégiai megfontolások miatt kis méretű cselekvéseinek teréről kiderül, hogy mégis túl nagy, és abba becsörtetnek a hordák, az aktuális hatalom regnálói vagy a tudomány, a közélet és jövőtan alkalmi megmondói, s mindig csak akkor, amikor a te teredet igénylik a saját tánclépésrendjük eljárásához. Időnként szükséges meglátni, hogy máshol mennyiben mások az emberek – a kortársaink. A másságot a plakáttépések alkalmassá teszik a meglátásra.

Napfény, öregszag, szárítók

*„Szélesre tárt ablakban könyökölnek a nagymamák,
de minden harmadik ablakot fedő zsalugáter nyit-
hatatlannak bizonyul.”*

Ha Rómát a dús növényzetű tetőteraszok, akkor Nápolyt az okkersárga bérpalaták és -házak, továbbá az egy-utcában-több-szent városának tekinthetjük. Róma négy-öt emeletnyit ágaskodik az éghez, Nápoly ennél jóval nagyratörőbb. A lakosok befogadására, úgy tűnik, az eget is fel kellett ajánlani, vagy legalábbis az apró és az aprónál is apróbb lakásokat minél közelebb építették a mennyországhoz. A Sant' Elmo erőd faláról látszik, hogy a Spanyol-negyed magas, egymáshoz támaszkodó épületeit tetőcserepek fedik, és nem teraszok, s minden ablak előtt ruhaszárítókat szereltek fel, és árnyékot adó vásznakat feszítettek ki. Nápoly zsúfolt település, de nem azért, mert sok ember él többnyire apró helyen, hanem mivel minden szabad helynek funkció jut.

A házfalak fülkéiben vagy galambok laknak, vagy művirágokkal borított, szenteket utánzó gipszszobrok, a házfalakon vezetett drótokra etiolált növények kapaszkodnak, sportegyesületek zászlait kötözik rájuk, vagy fellógnak talált ruhát, szemüveget, tornacipőt. Mindenfelé befejezett építkezések törmeléke éktelenkedik, vagy egy, a napra kihúzott, de régen árnyékba került és korhadásnak indult hintaszék, sezlon vagy kisszék. Szélesre tárt ablakban könyökölnek a nagymamák, de minden harmadik ablakot fedő zsalugáter nyithatatlannak bizonyul. A kutyaurüléket csak az elegáns hölgyek szedik össze a jószáguk után, s a legforgalmasabb bevásárlóutcán is előfordulnak quaddal száguldozó hat-nyolc éves gyermekek. A félhomályos közökben Squaddal lődöznek egymásra a trikóra vetkezett szomszédok.

Nápoly szélesebb utcáira és tereire a növényhiány és a szagáradat jellemző. Pizza, pacal, érett sajtok, hal, vaníliás sütemény és péksütemény illata váltakozik a kávééval és sörével. Az elhagyottabb részek szagát a házudvarok, szeméttárolók és félig nyitott ablakú lakószobák levegője képzik. Az öregszag, a zsíros

és füves jellegű aldehid, a 2-nonenal azonnal megcsapja az ember orrát a Spanyol-negyedben. Máshol a jellegzetes verejték-, mosdatlanság- és dohszag tör elő. De gyakori a cukorbetegség, az anyagcsere-betegség, a hormonháztartás kórijaira utaló szag, amelyet nem szüntet meg sem a cigarettáé, sem a fűé.

Élő plakátszövet

„...a dekollázsok a városok önéletrajzai.”

Nápoly építményeit egy-, némelykor két- vagy háromemeletnyi magasságig olyan szövet vonja be – képi és nyelvi elemekből összeálló, darabos és hars, többnyire a szemén át ható világ –, amely vizuálisan felülírja mindazt, ahogyan a múlt valaha megjelent, s ugyan jól érzékelhetően mássá, de kulturálisan szokatlanul homogénné formázza a látványt.

A Via Loffredi sikátor falaira rálátni a Museo Madre emeleti kiállítótermeinek ablakaiból. A plakátok, matricák és feliratok egyvelege olyan magasságban van, hogy azokat a járókelők nem tudják tovább rombolni, így pusztán a természet koptatja, fakítja, foltozza és tépi ezeket, és az izgalmas pannók egytől egyig összevethetők a párizsi Georges Pompidou-palotában látható Raymond Hains- és Jacques Villeglé-dekollázsokkal, a londoni Tateben, illetve a római Museo d'Arte Contemporanea-ban kiállított, Mimmo Rotella-féle kétszer hasított plakátokkal, s a föld legjobb egyéb, modern gyűjteményeinek városi művészetkollektíváival.

A Via Nuova Marina teljes hosszán végigsétálva, ahol a tengeri kikötőt teljes mértékben eltakarja az óriásplakátok sora, olyan tárlatot tekinthet meg a járókelő, amely felfedi a fogyasztói társadalom sajátosságait mind mentális, mind kulturális, mind szociológiai értelemben.

Nápolyban számos, a belvárosihoz hasonló plakátérdekességeket felvonultató városrész található, még ha ezek nem is keltenek az emberben akkora érdeklődést, mint a Spanyol-negyed.

A plakátrongálók számára a belvárost körbevevő régi és új lakónegyedek, a hidak, aluljárók, alagutak, lépcsők, közlekedési csomópontokká vált terek mindegyike élménydús akciókra kínál lehetőséget mind a mai napig. S ott vannak az óriásplakátok kifüggesztésére készített, immár használaton kívüli felületek, amelyeket nehéz megközelíthetőségük miatt évtizedek óta nem ragasztott át senki. S ott azok az autó-, illetve vonatközlekedésre kialakított csatornák, amelyeket gyalogosforgalom céljára senki nem vehet igénybe. A városból kivezető járatokat mindkét oldalon teleragasztott táblák határolják, de a felülragasztgatás már véget ért, mivel nincs a kereskedelemben is jelentkező haszna.

Nápolyban érezhető, hogy a világ, az élet és az alkotás nem választható el. A nápolyi tépett plakátok lényege is ez, a kép és a valóság egyszerre jön létre: a megrongált plakátfelületek, azaz a teremtő szem (a megrongáló) által leválogatott dekollázsok sajátossága az, hogy bennük az élet és az alkotás egy. Mondhatni – posztmodern szemlélet szerint –, a dekollázsok a városok önéletrajzai.

De vajon felismerhető marad-e az épület, ha szemmel követhető magasságig plakátok borítják be, avagy álruhát ölt magára, mint Mozart Nápolyban játszódó darabjának, a *Così fan tutténak* két férfiúja? Azonosítható marad-e pusztán a sziluetttje alapján az, ami az átöltözés után látszik belőle, vagy már egészen eltér a múltbeli, tételezzük fel: eredeti megjelenésétől? Az operában albán férfiakká vedlenek az udvarlók, és nem ismerik fel szerelmüket a hölgyek. De szükséges-e egyáltalán a felismerés? Vajon a kortárs igények kiszolgálása az épületek sorsa, vagy az, hogy relikviaként működjenek, és mint a múlt kulturális értékei a megváltoztathatatlanságra formáljanak jogot?

Az álruhába bújtatott házak kettős játék részesei: a szerkezetük továbbra is a múlt részeként marad meg, a kinézetük azonban nem képviseli a hagyományt, hanem a pillanatnyi helyzethez igyekszik idomulni.

Az utca művészetét sokan a végítélet kezdetének tekintik. A városlakók többsége bizonyosan, a képekkel foglalkozó esztéták és antropológusok kevésbé. Pedig ha elég ideje van a folyamato-

san romló, fakuló, darabolódó és ugyanakkor frissebb és újabb rétegekhez és környezethez jutó kollázsnak, akkor egyszer csak elkezd megmutatni magát a változást, megjeleníti az átalakulás keszkesza, mégis önfeledtnek minősülő szabályrendszerét, azt az evolúciós folyamatot, amelynek a világ összes élettelen és élő dolga engedelmeskedik. A dekollázsoknak nem a szépség, hanem az olykor szépséggel is képviselt sors megjelenítése jut feladatul.

A kultusz kultusza

„Egyébiránt nem mertem volna egyetlen nápolyitól sem megkérdezni, hogy Szent Jakabként tekinteni egy futballistára nem blaszfémia-e.”

Santo Diego – kizárólag ennyi szöveg került a plakátra, és ez a mértéktartás igencsak figyelemre méltó. A nápolyi plakátok az egyéb itáliai városokban felbukkanóktól abban bizonyosan különböznek, hogy ha kép és szöveg együtteséből alakítják ki, akkor inkább bőbeszédűek, mint nem. De ez, a belváros legromantikusabbnak tartott városnegyedébe beható turistáknak mértéket mutató plakát éppenséggel szűkszavú. A nevet kislányrózsaszínű talpas nagybetűkkel nyomtaták, amihez hasonlókat a rómaiak a sírfeliratokon használtak.

A plakátot 2024. február 17-én, szombaton pontban negyed kettőkor pillantottam meg a dóm közelében, a Via delle Zite s a Via dei Tribunali kereszteződésénél kitelepedett kisvendéglő, a Bar Schlemmer falán. A történelmi negyedből a San Lorenzo-negyed felé menet sokaknak meg kell, hogy akadjon rajta a szeme, mert olyan magasra ragasztották – még valamikor a múlt század nyolcvanas éveinek végén –, hogy ágaskodva sem érhető el.

Az óváros nemcsak lármás, népes, koszos, nemcsak az antik városszerkezetet itt-ott őrző, középkori és barokk műemlékekben bővelkedő, rendházakban és szerzetesrendek birtokolta templomokban gazdag – ráadásul magyar emlékekkel is telített –, de annak Spanyol-negyedében élt a város szegényei által mindenkor körberajongva Maradona is, amikor nápolyi futballista volt.

Diego Maradona 1984–1991 között a Società Sportiva Calcio Napoliban játszott, s az időszakot a nápolyiak a helyi futball aranykorának tekintik. A városban zászlók, falragaszok, szalagok, falfestmények hírelik ezt a kort és a Napolit, köztük Maradonát. A plakát ennek a kultusznak a maradványa.

Maradona püspöki palástban pózol rajta, s feje körül glória látható. Egy igazi helyi szent. Egyébiránt nem mertem volna egyetlen nápolyitól sem megkérdezni, hogy Szent Jakabként tekinteni egy futballistára nem blaszfémia-e.

A Spanyol-negyed Maradona-kultuszát nem lehet túlszárnyalni. A kocsmák, a trippaárúsítóhelyek (a trippa egyfajta olasz pacal), a zezzugok, árkádok és padok mind-mind jelzik valamilyen módon, hogy ott ivott, evett, kóborolt, mulatott vagy meditált az argentin sportoló, s fotók, falfestmények, feliratok és ráutaló firák sokasága borítja a falakat, bedeszklázott ajtókat-ablakokat, a sikátorok felett csüngő erkélyeket alátámasztó gerendákat, évtizedek óta csukott zsalugáterekeket és föld alá vezető járatokat lezáró vasajtókat. A frissen kiragasztott plakátokon is megtalálhatók a szentet és az SSC Napolit dicsőítő matricák, jelek és szövegek. Nápoly óvárosáról – amelynek zsúfoltságát fokozzák a helyiekkel keveredő turisták – nem mondható el, hogy Itália plakátokkal leginkább kitapétázott városrésze lenne, de hogy a leginkább múzeumi karakterű, az bizonyos. Ennek ékes példája, hogy az apró Piazza de Gerolominin bekeretezett üveglap takarja Banksy hulló vakolatra fújt falfestményét.

Kollázs és dekolázs

„A tépett plakátok a nyersanyaggá válásukkal másodjára is hasznosíthatók.”

Caravaggio nem azért vált nápolyi festővé, mert hosszabb időt élt a városban, ahol csak kétszer fordult meg, hanem mivel a sötét hátterekkel, a fény és árnyék kontrasztjára alapuló drámai festményeivel sok helyi festő követője lett. A szereplők és környezetük meghatáro-

zó részletének megvilágításával a testtömeget, az anyagszerűséget és a térképzetet újszerűen érte el. Mások nem festői ábrázolásai újszerűségét méltányolták, hanem modelljei hétköznapiságát. Műveinek fényképszerűsége, azaz minden részletében tűpontos kidolgozottsága, színezettségé, vonalakkal történő lezártága a korszak festészeti segédeszköze, a *camera obscura* alkalmazásából következik. Ennél az eljárásnál az emberi alakok, tárgyak és kellékek modellek alapján, az optikai eszköz segítségével kerülnek a vászonra, s ez vezet elképesztő realitásukhoz. E technikának lehet a következménye, ha lanyhul a festői igényesség, s már nem elegendő a képkészítői rutin. A képi motívumok térben történő elhelyezése, egymáshoz való viszonya problematikussá válik, illetve a figurák különböző időben való megfestése méretbeli diszharmóniát ébreszt.

A capodimonte-i képtárban található *Krisztus ostorozása* című Caravaggio-művön (1607) a bal oldali római katona előrelendülő, homályba került lába nem párja a hátrátámaszkodó lábának. A Pio Monte della Misericordiában látható *Hét irgalmasság* című oltárképen (1607) a szereplők fej- és testméretének változatossága összhangtalan, nem követi az alakok mélységi helyzetét. A Gallerie d'Italiában található *Szent Orsolya mártíromsága* című olajkép (1610) öt alakjának a feje pedig egy síkba kerül.

Caravaggióknak, ahol éppen dolgozott, állandó modellstábjá volt, ennek tagjai különböző terekben, eltérő ruházatban, más-más szerepkörhöz jutva álltak modellt. A képkészítési eljárása a kollázsolás – elemek, alkotórészek, összetevők egymás mellé illesztése – gyakorlatát követi: az egyik kivetített kép nyomán készült vázlatot követi a másik. Ilyenkor a méretbeli különbség nem mindig van összhangban a figurák térbeli elhelyezkedésével. Ilyen eltérés a testrészek esetében is előfordul: *Az emmauszi vacsora* (1601) jobb oldali alakjának széttárt két keze egyforma, a hozzánk közelebbi ugyanakkora, mint a távolabb eső. A *Keresztelő Szent János lefejezése* című művön (1608) a gyilkos lábainak mérete zavaróan különböző, a téri helyzettel magyarázhatatlan.

A képelemek egybekollázsolása és ennek látható s egyben zavaró következményei festőknél elő-előfordulnak. Jan Steen *A*

delfti polgármester és lánya (1655) című műve ugyancsak kollázs, a legközelebb álló lány túlságosan kicsi, s az alakok kidolgozottsága ugyanakkor fényképszerű. Vermeer képe, *A festészet allegóriája* (1666–68) kidolgozottsága hasonlóan míves, csak éppen a két alak méretviszonya zavarba ejtő.

A kompozíció részekből történő megképzése mint alkotási mód azonban nem csak a festészetben jelenik meg, a kollázsolást nem csupán a képzőművészet használja. A részletekből összeállított mű, amint a részletekre darabolt alkotás is, régtől kedvelt alkotói eljárás. A Nápolyban is alkotó Boccaccio *Dekameronnak* nevezett összeállítását is elegáns kollázsnak vélhetjük, miként – néhány évszázaddal később – az olasz fasiszták ideológiája is egyfajta kollázs. De kollázsnak nevezhetjük (a leginkább Velencében élő) Ezra Pound *Cantóit* is.

A kollázsolás technikájának ellenkezője, a *dekollázsolás*, vagyis a plakátok hasítása a második világháború után, a reklámplakátok roncsolásával vette kezdetét. A német, francia és olasz művészek érdeklődni kezdtek az új mozgalom iránt, amely idővel összeolvadt a képzőművészet némely irányzatával (a kubizmussal, a dadaizmussal, a happeningekkel és akciókkal) és ezek számos eljárásával is. Domenico („Mimmo”) Rotella olasz művész 1933 és 1941 között Nápolyban élt, s itt folytatott művészi stúdiumokat. A város tehát nemcsak az arte povera („szegényes művészet”) irányzatának fő helyszíne lett, hanem a dekollázs kialakításában szerephez jutó alkotók terepévé is vált. A dekollázs fogalmát egy német művész, Wolf Vostell terjesztette ki az ötvenes évektől – onnantól kezdve mindenféle visszatépést, roncsolást, dekonstruálást jelent.

Mimmo Rotella ötletének tartják a plakát vászonra ragasztását. Semmi más nem történik ekkor, mint hogy a házfalat mint hordozófelületet „kihúzzák” a plakátpapír alól, és a helyére festővásznak csúsztatnak. Bár az anyagváltás az európai kultúra egyik sajátosságára mutat rá, arról is tanúskodik, hogy a plakáthasználat miként vonul be a magas képzőművészetbe, ott is a táblafestészetbe.

E művelet során a plakát, a csoporttudat-alkatás, a tömegtermelés és a sokszorosítás terméke a legnemesebb hordozóanyagok egyi-

kére kerül, arra, amelyet az egyéni teljesítményükkel tüntető festőművészek a legsajátabbjuknak tudnak. A kubizmus és a dada ugyan előkészítette a plakát, pontosabban a plakát papíryanagának bevonódását a képzőművészetbe, még azt is, hogy kész művek nyersanyagáá visszaminősülve kerüljenek az alkotásokra, de azt nem, hogy a nyomtatott papír megszabaduljon a maga pragmatikusan agitációs szerepkörétől. A dekollázsok ugyanis gyorsan mások is lesznek, mint a fogyasztói társadalom és annak átpolitizálódottsága kritizálására alkalmas, elsődlegesen arra használt alkotások. A tépett plakátok a nyersanyagáá válásukkal másodjára is hasznosíthatók. A papirosplakát természetesen átjárásokat biztosít a művészeti műfajok, eljárások, gondolkodási módok között, de önálló szerephez is jut akkor, amikor elkezdődik az anyagááról való gondolkodás. Többek között azért, mert a társanyagokhoz képest nyilvánvalóban alkalmas a moralizációra. Hiszen az anyag, a papír mulandósága miatt pillanatnyibb, aktualitásokhoz jobban kötött.

Thomas Jones nagy hatású *Nápolyi fal* című olajképe (kb. 1782) nemcsak azért érdekes, mert a vászonra feszített papírra *camera obscura* segítségével vetítette a vakolatát hullató, egy ablakkal és egy erkélyes ajtóval tagolt épületfalat, hanem mert a két eltérő hordozóanyag felülete találkozásának eredménye is megmutatkozik. Ahogyan Thomas Jones fotórealisztikus hatást keltő művén a vászon szövetének mintázatát képviselni kényszerül a ráragasztott papír, úgy a falakra ragasztott plakátok is valamilyen módon megjelenítik a vakolatot. Reliefszerű hatást kelt a falat beborító plakátpapír, ha alatta rücskös, málló vagy darabolt és mozaikos a felszín.

A természet művészete

*„S vajon milyen látvánnyá válnak a falakra tapé-
tázott plakátok, ha nem az élettelen, hanem az élő
környezet kezd az átalakításukba?”*

Azt hiszem, hogy abban a világban, amelyben nekem élni adott, minden művészi ábrázolat között a visszabontással készített

kollázsok, azaz a dekollázsok azok, amelyek egyszerre képesek egybetartani az alakzatok harmóniáját, a vonalak energiáját és az ábrázolást. S azt is hiszem, emögött az rejlik, hogy bármelyik műnek legalább két alkotója van. Az egyik a plakátot felépítő ember, a másik pedig a plakátot roncsoló természet. A humán vonásokat képviselő absztrakt minőség találkozása a természetes anyagokkal elementáris jelenségeket és műtárgyakat hoz létre, s látjuk, nem csupán véletlenül és nem is pusztán egyetlen alkalommal.

A művészetet olykor a művészet is utánozza. Nem arra gondolok, amikor egy mű valami módon elődjeként nevez meg egy korábban született alkotást; az ilyen eljárás a kulturális átadás folyamatát teszi érzékelhetővé. Az eredet és az utódlás közti különbségek, eltérések képezik az értelmét a folyamatnak – a változás az, ami láthatóvá válik. Most sokkal inkább arra figyelek, amikor a mű által utánzott mű a hasonlóságot hangsúlyozza.

A Ludovica Rambelli Teatro több Caravaggio-festményt élőképpen mutat be. Előadásuk többször szerepelt a Capodimonte fesztiválprogramjain, de Itália több múzeumában is. Az ihletadó festmények több értékes, látogatók számára is nyitott magán- vagy közgyűjteményben láthatók: a Vatikáni Múzeumban, máltai és római templomokban. A szereplők jóvoltából a színpadi mozgókép egyetlen pillanatra megmerevedik, s akkor látathatóvá válik valamelyik Caravaggio-festmény. A *tableau vivant*, az élőkép nem új módszer, színpadon sokszor és hatásosan használják. Most azonban, hogy az egyes jelenetek a színház és a képzőművészet határfelületén képződnek, ismét nyilvánvaló, hogy a képek teátrálisak, hogy a természet egy idealizált állapotát képviselik (már ha képviselniük kell bármit is).

S vajon milyen látvánnyá válnak a falakra tapétázott plakátok, ha nem az élettelen, hanem az élő környezet kezd az átalakításukba? Alkotásból milyen alkotássá alakulnak? Koncentráltabb jelentésűvé, átalakított értelművé, vagy kaotikussá és értelmezhetetlenné? Vajon melyik pillanatban lehet értelemmel ellátni a rendezetlenséget, s ki fogja ezt megtenni? Hol érdemes a városi vizuális kultúra elemeit keresni? Érdemes-e gyűjteni a roncsolt

plakátokat? S miként nevezhetők meg ezek – vagy közülük némelyek – műalkotásként?

Sejthető, hogy a dekollázsok hozzájárulnak a képkészítői, a képgyűjtői és a képnézői magatartás kortársi változata kialakulásához. A dekollázsok abban bizonyosan megkerülhetetlenek, hogy azon kevés alkotást szolgáltatják, amelyekben a kép és a valóság között nincs arcpirító különbség. Az ember tudatos közreműködése nélkül készült dekollázs mindenkor igaz, a világról nem tud olyasmiket állítani, mint egy festmény vagy akár egy fotográfia. Az ilyen dekollázs létrejötte leginkább természetes, nincs benne direkt művészinek tekintett eljárás, csak a rátalálás pillanatában, a rátekintő szem aktusa révén válik művészi tárgygyá.

Nápolyban elegendő lett volna a fény a legelső fényképek készítéséhez. Egy francia vegyész, Joseph Nicéphore Niépce Franciaországban készítette a legelső fényképet, amely napfény által exponálódott, ezért heliográfiának nevezte el. Ő júdeai aszfalttal vontta be az ónlapot. Ez az anyag többórás erős fényvel történő megvilágítás nyomán megkeményedik, ezáltal rögzíthető a látkép. Niépce a műterme ablakából, nyolcórás expozícióval a háztetőket fényképezte le.

Nápoly égi megvilágítása elegendő lett volna ilyen látképekhez, de akkor nem anizkszokat, hanem az eredeti valóságot látnánk. Ugyanúgy, mint az 1826-os (vagy 1827-es) fényképeken, ahol a nap az épületek minden oldalán ragyog.

A heliográfiákon nem látható a pillanatnyi, nem repül át a légen madár, nem száll a szélben falevél, csak az van, ami mozdatlan és állandó. A romló plakátokból is az időálló részlet marad fenn, ha nem is a végítéletig.

Utry Attila

Rést ütni a hamisságok falán

Ötvenéves a Kelet Írócsoport
és ötvenegy a Tokaji Írótábor

*„Kortárs író a súlyából annyit vesz,
amennyit a politika kiszorít belőle.”*

(Márai Sándor)

Kortársaim, az 1947–1953 között született „nagy generáció” vagy „beatnemzedék” tagjai nem hallhattak a háború után feléledő világirodalmi irányzatokról a szűk kultúrafogalomra hangolt szociálmарxista iskolai oktatás során. Az erdélyi, nyugat-európai, amerikai magyar írókról, költőkről, filozófusokról is csak keveset tudtak. A diáklázadásokról, a választási lehetőségekről, a hippimozgalomról, az ökoszekták létezéséről szintén hallgattak a médiumok, az iskolák. Elhitették velünk, hogy a szocializmus világméretű győzelmet arat a burzsoá nagytőkés államok felett, hamarosan elérkezik a Kánaán. A modern eszmék fennakadtak a vasfüggönyön, a keresztényüldözés erősödött, a szuverén államok európai egysége meggyengült.

A magyar szépirodalomban ennek ellenére változatlanul jelentős művek születtek, az alkotók több értéket teremtettek, mint értéktelent. A halhatatlan költők, írók és művészek tábora a proletár- és a puhább diktatúra idején itthon és külföldön is növekedett, még ha bizonyos műfajok – például a családregény – időközben eltűntek is a folyóiratok, könyvkiadók kínálatából, és az alkotók hosszabb-rövidebb ideig áldozatul estek is az agitációs propaganda (tiltás, tűrés, támogatás) szorításának.

A világban szárba szökkenő irányzatok helyett a hazai irodalom jelentős része saját, régmúltba visszanyúló gyökereiből táplálkozott. Nincs ebben semmi szokatlan, hiszen a mély művészet mindig a hagyomány (népköltés, népdal, népzene, viseletek, néptánc) útján terjedt és módosult; az amatőrség, az elsődleges (primer) művészet mindmáig a professzionális alkotók kimeríthetetlen forrása, és érvényes kánon. A profizmus eközben már a klasszikus ókorban felváltotta, kiszorította a közösségi rítust, a törzsi kultúrát, a népművészetet, és esztétikai minőségekhez, erkölcsi követelményekhez rendelte a kulturális kötőerőt, megteremtve az elitkultúrát. Az amatőrség pejoratív fogalom, szitokszó lett. Holott minden alkotó az amatőrség felől tart a profizmus felé. A tehetség azonban utat talál magának, és a tömegkultúra nyomására megrepedeztek az elitkultúra falai, oszlopai.

A háború előtti író-paraszt találkozók, a népi írók közműveltséget serkentő mozgalmi, a dal- és önképző körök, a klubok, a kaszinók nagyszámú működése megalapozta a dialógust írók és olvasók között, ez volt a táptalaja a háború után kialakuló irodalmi köröknek is. Mert bár a szépművészet, benne a szépírodalommal, fontos része a kulturális öntudat kialakításának, morális küldetése formába öntésének, de kell hozzá írói–olvasói közösség, melyben testet ölt az elmélet, szerveződik a közélet, csökken a politikai nyomás, az ideológia hatására bekövetkező írói súlyvesztés.

A háború utáni évtizedek fokozatosan lazuló politikai kontrollja az 1970-es évek elején–közepén engedélyezte a vidéki irodalmi lapok létrehozását, (Alföld, Forrás, Jelenkor, Napjaink, Tiszatáj stb.), de szinte ezzel egy időben számtalan amatőr (alternatív) irodalmi műhely is szerveződött a vidéki, állami-tanácsi fenntartású folyóiratok mellett – és nem ellenük! Antológiatermő idők voltak ezek Szegeden, Sopronban, Nyíregyházán, Debrecenben, Lakitelken és Miskolcon is.

Az észak-magyarországi régióban két fontos szerveződés is létrejött ebben az időben: a Tokaji Író Tábor és a Kelet Irodalmi Alkotócsoport. Ami a kettőt alapvetően összekapcsolja: Miskolc

városa és a bükki–zempléni táj, amelyet épp ez a két közösség helyezett el a kortárs irodalmi élet térképén. Ez utóbbi mozzanat már csak azért is meghatározó, mert 1880-tól 1962-ig (a Napjaink indulásáig) nem beszélhetünk jelentős irodalmi életről Miskolcon, hiszen nem szerkesztettek itt rendszeresen és viszonylag hosszabb ideig megjelenő irodalmi folyóiratot sem. Noha az egyházi-teológiai és tudományos értekező próza növelte a lokális irodalom presztízsét (például Nagyváthy János gazdaságtudományi, Vályi K. András nyelvészeti, Bekő Sámuel orvostudományi, Herman Ottó állattani és néprajzi, Szendrei János történetírói munkái révén), az első irodalmi jellegű lap, a Miskolci Társalgó (1880), majd utódai, a Hölgyvilág és a Legyező nem tudták meghaladni a műkedvelő irodalom belterjes dilettantizmusát.¹ Később, a XX. század elején a színvonalasabb napilapok (pl. Reggeli Hírlap) szépirodalmi rovatai, a Lévy József Közművelődési Egyesület létrejötté, illetve más lapkísérletek – a Miskolci Szemle vagy a Termés – sem teljesítették a kulturális hivatást, hogy rendszeresen megjelenő, értékadó irodalmi folyóirat vagy egyesület működjék a városban. A jeles irodalomszervező, Hajdú Béla és a kiemelkedő irodalomtörténész, Csorba Zoltán máig érvényes, forrásértékű javaslatokat, megállapításokat tettek a helyi irodalmi kánon lehetséges kialakításával kapcsolatban.² Ezeknek a próbálkozásoknak, „harsány igénybejelentéseknek” köszönhetően viszonylag gazdag irodalmi közélet szerveződött az idők folyamán. (Ez a tény különösen akkor látható, elemezhető, amikor tágabb irodalomtörténeti szemlélettel közelítjük meg Miskolc és Borsod irodalmát, mint ezt Csorba Zoltán is tette munkásságában.)

Ebben a hiatusos múltú kulturális hagyományban jelent meg a Tokaji Írótabor és a Kelet Irodalmi Alkotócsoport, amelyek működése révén végre jelentős szerepet kapott ez a régió is a magyar irodalomban.

¹ ZIMONYI Zoltán: *Irodalmi lapok, lapkísérletek Miskolcon, 1880–1956*. Borsod-Miskolci Irodalomtörténeti Füzetek, 15., 1967.

² CSORBA Zoltán: *Miskolc és Borsod az irodalomban*. Magánkiadás, Miskolc, 1941.

Az előbbiről ez olvasható a *Magyar Irodalmi Lexikonban*: „A Tokaji Írótabor 1972 óta Tokajban megrendezett nyári írótalálkozó. Később mint a magyar írók civil társadalmi fóruma működik legális keretek között. 1989 előtt a kritikus értelmiségi gondolkodás egyik fontos, a regionális kereteken is túlmutató »intézménye« volt. Tanácskozásain az irodalom, a közélet és a politika legfontosabb kérdéseit vitatták meg. Ellenzékisége miatt 1987-ben elmaradt a rendezvény. Az írótabor 1990-től egyesületként működik.” Míg az írótabor színhelye a nagy történelmi múlttal rendelkező és a világörökség részévé vált Tokaj város, az irányítás, az írótaborok szervezése Borsod-Abaúj-Zemplén megye székhelyéről, Miskolcra történik, szerény infrastruktúrával és kevés intézményi háttérrel.

Jó érzéssel, tisztelettel szemelgetek Sáray László levéltárosnak – a tokaji tanácskozások korábbi mindenésének, az egyesület titkárának – a negyvenedik évfordulóra összeállított munkájából:

„1972-ben, a megye irodalmi folyóiratának (Napjaink) 10. évében rendezték meg az első írótabort, a Hazafias Népfront szervezésében, a Megyei Tanács anyagi támogatásával. Kezdetben csak az itt élő és a megyéből elszármazott írókat hívták meg. A megnyitóra – a háború előtti író-paraszt találkozók okán – Tiszaladányban, a tanácskozásra – amely akkor 5-6 napos volt – Tokajban került sor [...] Az írótabor a kezdeti bizonytalanság után fokozatosan rátalált saját szerepére és gyökeret eresztett. 1972 és 1980 között a társadalmi rétegek és jelenségek vizsgálatával, az életmód alakításának feltételeivel foglalkozott. A keletkezés körülményei persze megszabták az írótabor lehetséges mozgásterét és a szerepét is. Hegyi Imre, Darvas József, Gulyás Mihály és mások kezdeményezését politikailag a Hazafias Népfront támogatta és felügyelte [...] A bíráló és a megoldási kísérletek mássága belül maradt a létező rendszeren, de az ütközés mindig kísértett. Összecsapások zajlottak le

az aprófalvak elnéptelenedéséről, a családpolitikáról, a munkásság és az ifjúság életkörülményeiről, lehetőségeiről [...] Az első 17 év tárgyköreivel a szabadság képzetét idézték fel. Újra fontos lett a titkok feloldása, az igazság keresése, a nemzeti önismeret megszerzése, amellyel Tokaj sok-sok birodalmi hazugságnak és hamisságnak a falán ütött rést. Különösen 1981 után érvényesült ez az erőfeszítés. Ekkor alakult szellemi közösséggé a tokaji írótabor, majd a kicsikart nyilvánosság segítségével ellenzéki stratégiai műhellyé formálódott. Tokaj 1981 és 1989 között főleg az új nemzettudat és a nemzeti felelősség egyik szellemi központjának rangjára emelkedett, és számottevő szerepet töltött be a rendszerváltás előkészítésében. 1990 és 2010 között több ezren fordultak meg a Tokaji írótaborban. Évek óta 200 fő feletti az érdeklődés. Vonzereje alapján országos és nemzetközi jelentőségű az írótabor. Nyilvánosságát szolgálja az eddig megjelent 19 kötet évkönyv és újság. Az egyesület más önálló kiadványt, elemzést és képes krónikát is jegyez.”³

A tanácskozások könyveit (*A Tokaji Írótabor évkönyve* sorozatban), az előadások szerkesztett változataival, az eseményeket, díjazottakat dokumentáló képekkel évtizedek óta a miskolci Bíbor Könyvkiadó és a Tokaji Írótabor Egyesület gondozza Borkúti László szerkesztésében.

Az első 17 évben az írótabor szóvivőjének Fekete Gyulát tekintik. 1990 után kuratóriumi elnök volt: Cseres Tibor, Pomogáts Béla, Gál Sándor (Kassa), Hubay Miklós, Székelyhidi Ágoston, Vasy Géza, Serfőző Simon, Mezey Katalin, Szentmártoni János, L. Simon László és jelenleg Erős Kinga kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, a Magyar Írószövetség elnöke.

Bő egy évvel az első írótabor megrendezése után, 1973 decemberében a magyar „Ruhr-vidék” fővárosában, Miskolcon alapították a Kelet Irodalmi Alkotócsoport, amelyen keresztül

³ SÁRAY László: *A Tokaji Írótabor negyven éve*. Kézirat, Miskolc 2012.

modellálni lehetett az irodalmi pályakezdés, az újrakezdés és a virtuális értékrend jelenségeit, tartalmait, formáit.⁴ A csoport 2013-ig működött.⁵ Ötévenként antológiát szerkesztettek és adtak ki, 1980-ban megalapították a Kelet Könyvek Kiadót. Állandó lektoraik – Monoki Tverdota György, R. Takács Olga mellett †Rónay László, †Körmendi Lajos, †Horpácsi Sándor; †Oláh András – és kritikusaik – Bakonyi István, Cs. Varga István, †Fodor András, †Rónay László, Pécsi Györgyi – „tisztá szigorúságú” írásai, műhelybeszélgetései segítették szakmai fejlődésüket. Alternatív/amatőr könyvkiadójukban (Kelet Könyvek) folyamatosan jelentek meg a belső és külső tagok vers- és prózakötetei, szám szerint huszonnégyszáz könyv. Ezenkívül más kiadók is, mint a Bíbor, a Felsőmagyarország, a Kódex, a Hungarovox és a Rónai Művelődési Központ jelentettek meg keletes szerzőket, antológiákat. Kelet műhelybeszélgetések címmel vendégül látták az akkor elérhető, mérvadó kortárs magyar irodalom kiemelkedő szerzőit, folyóiratait, testvérműzsáit, és ezzel a több éves programsorozattal Miskolc valóságosan is bekapcsolódott a kortárs magyar irodalmi élet vérkeringésébe.

Mint korábban említettük, a két szervezet történetében több hasonlóság is felfedezhető. Mindkét intézményre jellemző a kritikus értelmiségi gondolkodás, a rendszer ideologizmusát elutasító alapállás, törekvés a magyarság hagyományainak feltárássára-megőrzésére – ezen belül a regionális, népi kultúra életben tartására –, valamint a publicitás keresése a cenzurális feltételek között is. A fennálló körülményekkel dacoló magatartásnak mindkét szerveződés életében következménye lett: 1987-ben a Tokaji Írótalálkozót ellenzéki sége, a Kelet által 1988-ban szervezett-tervezett Irodalmi Műhelyek I. Országos Találkozóját „revizionizmus gyanúja” miatt a hatalom nem engedélyezte. A párhuzamok a rendszerváltás után is folytatódnak: a Tokai Írótabor 1990-ben alakult egyesületté, a Kelet pedig 1991-ben. Végül egy

⁴ UTRY Attila: *Megtűrt Kelet* (szociográfia). BAZ Megyei Közművelődési és Módszertani Központ kiadása, Miskolc, 1990.

⁵ Az alapítás történetét részletesen a Kortárs folyóirat 2018. márciusi számában megjelent esszémben írtam le.

ponton össze is fonódott a történetük: az ezredfordulón a Kelet Írócsoport nagy sikerrel bemutatkozott a Tokaji Írótábor közösgének is.

Összekapcsolódásukat három éve pecsételte meg két, az észak-magyarországi régiót, vármegyét, Tokaj és Miskolc város irodalmi közéletét megtisztelő döntés: 2021. június 22-én a Hungarikum Bizottság *nemzeti érték*ké nyilvánította a Tokaji Írótábort, 2021. június 29-én pedig a Miskolc Megyei Jogú Város Települési Értéktárába felvették a Kelet Irodalmi Alkotócsoportot. A két jelentős érték elismerése tükrözi, hogy a zempléni kultúrtájon, a Világörökség címmel kitüntetett Tokajban és az egy ideig kulturális, irodalmi szélárnyékban megbúvó acélvárosban, Miskolcon az elmúlt fél évszázadban valóban új erőre kapott a hivatásos és alternatív irodalmi közélet, a második nyilvánosság, melyben kiemelkedő animátori szerepe volt a Kelet Írócsoportnak, még ha ez nem is jelent felvételt az irodalmi kánonba. Bari Károly, Fecske Csaba, Györgyei Géza, Pálfalusi Zsolt már ott van. Balogh Attila alternatív József Attila-díjat kapott, Cseh Károlyról a halmaji általános iskolát, Furmann Imréről a nyékládházai művelődési házat nevezték el, és a legtöbb keletes szerző rendelkezik Miskolc város Szabó Lőrinc-díjával.

A magyar és szomszédnépi hivatásos írók, a tokaji tanácskozások és egy miskolci alternatív, konzervatív, „amatőr” közösség, a Kelet céljai mindvégig azonosak voltak: közösséget teremteni a magyar irodalomnak, és élő lelkiismeretévé válni a magyar politikának.

Hegyi Bélát idézve: a tisztos méltánylás talán jól esne, de fontosabb annál most a csend és a tiszta lelkiismeret. Ezzel kívánnék a Kelet Irodalmi Alkotócsoportnak örök emléket állítani.

*

Emlékeztetőül a Kelet Irodalmi Alkotócsoport tagjai:

Alapítók: †Cseh Károly, †Hajdú Gábor, †Nyitrai Péter, Utry Attila

Tagok: †Akác István, Balogh Attila, Barázda Eszter, Bari Károly, †Csorba Piroska, †Dudás Sándor, Fecske Csaba, †Furmann Imre, †Füzes László, †Györgyei Géza, Hegyi Béla, †Holló József, Horváth Gyula, Káli Sándor, Karosi Imre, †Károly Róza, †Kiss Márta, †Kossárik Nándor, Kódory István, †Laboda Kálmán, †Mecsek Zsuzsa, Láng Csaba, Pálfalusi Zsolt, Parázs István, Pázmándi László, †Répássy Tamás, †Szabó Bogár Imre, †Szendrei Lőrinc, Tusnády László, †Tornay Mari.

Testvérműzsák: †Alle Teréz, †Barczy Pál, Drozsnyik István, Kárpáti László, Kostyó László, †Pataky János, Urbán Tibor képzőművészek; Selmeczi György Miskolci Új Zenei Műhely, Excelsior beatzenekar, a Miskolci Nemzeti Színházból: Csiszár Imre, Körtvélyessy Zsolt, Egerszegi Judit; versmondók: Csabai János, Kardos Katalin, Ötvös Éva.

Antológiák: *Kelet I.* (1973), *És mégsem elégia...* (1978), *Nyílt levél* (1983), *Negyedik üzenet* (1993), *Kettőtört félszázad* (1998), *Hit a szóban* (2002), *Régi-új lenyomatok* (2005), *Madarak járják az ég ösvényeit* (Litván nyelvű Kelet-antológia, Vilnius, 2004), *Kelet fényei, Utry 70* (2019)

Kiadók: Művészeti és Propaganda Iroda, Diósgyőri Vasas Művelődési Központ, Bíbor, Kódex, Kelet Könyvek és a miskolci Rónai Művelődési Központ.

Kalmár András Márton

Gyerekrajzaim

*Épp megtaláltam gyerekrajzaim –
sokat firkáltam apróságokat:
olykor csak a füst foglalkoztatott,
ahogy a kéményekből szállogat,
aztán a rendszámtábla érdekelt,
mást sem rajzoltam füzeteken át,
majd házunk fala adta ihletem,
naphosszat vizsgáltam vakolatát... –*

*Kevés a perc, az óra, nap s az év,
hogy megfejthesd az összes porszemet,
hogy megláthasd az összes repedést,
hogy megtaláld testedben a helyed –
mert darabonként adja át magát,
sejtenként egy-egy mikrobányi rész:
kisujját nyújtja csak a pirkadat,
szemébe néznél, s ő már másra néz.*

*Én próbáltam megérteni, mi ez
az idegen, hatalmas rengeteg:
az állandóság vágya mozgatott,
itt, hol minden folyvást porlik, reped,
izeg-mozog, elvakít, összenyom,
rángat, feszít, kerget, rohan feléd,
zajong, sikolt, szétzúz, kúszik, röpül –
hogy elfogadd, hány füzet kéne még.*

Rodin: A csók

*Higgadt méltóság a lebomló, sárba enyésző
őrült váltakozás képtelen álmai közt.*

*Egy szerelemtől lágyult márványforma, amely még
végteleníti az ős, emberi érzeteket.*

*Megköti mindazt, mit feledés zsugorítana múlttá:
néhány tömbnyi való, néhány tömbnyi idő.*

*Lángol a kőben a vágyakozás – nem hűlnek az ajkak,
mert míg él a világ, lobban e csókban a vér.*

Nagyapám igazságai

*Nagyapám körül mindig béke volt.
Persze fölhúzta magát apróságokon,
főleg, ha úgy gondolta, igazságtalanság éri.
Például egyszer perecet vett nekem,
ami ehetetlenül száraznak bizonyult.
Dühében kikapta a kezemből,
és egyenesen az eladó felé hajította, aki épphogy
el tudott hajolni, egyébként szinte biztosan
nyolc napon túl gyógyuló fejsérülést
szenvedett volna a kőkemény perectől.
De nagyapám körül mindig béke volt és szeretet.*

*Kivéve, amikor egy bicikliúton gyalogoltuk
keresztül, s egy kerékpáros – önhibáján kívül –
majdnem elütött engem. „Álljon meg, vadbarom!”
– kiáltott utána nagyapám. Az illető meg is állt,
mire az öregem úgy meglökte, hogy a fickó*

*biciklistül elesett. A szerencsétlen flótás
türelmes ember lehetett, remekül fölmérte
erőföleányát: mivel nem vágott vissza,
csak fölállt, és kissé megszeppenve tovatekert.
Ezen kívül mindig béke lengte körül nagyapámat.*

*Bár hat-hétéves koromban sokszor elvitt
a Sportuszodába, ahova ő ingyen mehetett be,
nekem viszont akkor engedték volna el
a jegy árát, ha edzésre járok. Ezért
csak annyit mondott, „Edzésre jöttünk”,
és beengedtek. Ám egyszer
egy dörzsöltebb pénztárosnő visszakérdezett:
„Melyik csapatban edz a fiú?” Ekkor tisztán
láthatóvá vált, ahogy nagyapám összes vére
a fejébe áramlik, pupillája kitágul, és tőle
elképzелhetetlen fölháborodással kitör
belőle a nagymonológ: „Maga senkiházi,
én harminc éve járok ide, a városi tanácsnál
dolgoztam, és nem hozhatom be az unokámat?!” –
Amúgy mindig békesség vette körül.*

*De úgy tűnik, benne is, a derűs, konszolidált
filozófia-tanszékvezető irodalmárban
ott lapult a farkas, ott a háború okozta nélkülözés emléke,
ott volt benne, hogy az unokája mindennél fontosabb,
az ősi ösztön, hogy védje a családját,
mert elrágják előlünk a peracet, elgázolnak,
ha egy pillanatra nem vagyunk résen, megfizetünk,
ha nem tudunk hazudni néha, hiszen
bármilyen jó is az ember,
bármily tiszta és becsületes,
valahogy mégiscsak élnie kell. –*

*Ezért volt nagyapámnak mindig igaza,
még akkor is, amikor nem.*

Apám lemezei

*Édesapámnak nagy lemezgyűjteménye van
a hatvanas-hetvenes évekből.
Beatles, Rolling Stones, Byrds, Dylan,
Ray Charles, Hendrix, Chuck Berry –
mindenki, aki számít. Közülük sokat kazettára
másolt át, hogy az autóban is hallgathassuk
őket. Mindig ezek szóltak, mikor utaztunk
valahová: apa, anya meg én. Nekem, gyereknek,
az utazás hangjegyekkel vibráló végtelen
szabadság volt, legszebb emlékeim innen
származnak. Határtalan ábrándokba vitt
a súlytalanul száguldó képzelet, vitt az autó
távol az élettől – valahogy így képzelem
a végső utazást. Szívdobbanásaim azóta
is a serpentineken táncolnak a régi dalokra,
a horvát utakon éjjel a völgyben
kibukkanó Adriát ünneplik. Ma, ha kimegyek
apámhoz, előveszem valamelyik bakelitjét,
és megpróbálom újrajárni a kanyarokat, újraélni
a nyugalmat, a családot, a tűnő álmokat.
Lassan a szekrényből kiveszem az albumot, megszagolom,
megtapogatom a borítót, kicsúsztatom a lemezt,
olyan gonddal, mintha a lelkeket tárnám föl,
óvatosan ráhelyezem a lemezjátszóra, a tűt finoman
elmozdítom, leeresztem a szélére –
sistereg, serceg,
sistereg, serceg...*

És megszólal a gyerekkor.

KALMÁR ANDRÁS MÁRTON Szegeden született. A Tömörkény István Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola szobrász szakán végzett, jelenleg a Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanul szobrászatot.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Balatoni szonett (vers)
- 4 **Reke Balázs:** Partközelen (próza)
- 8 **Oláh András:** hazudni valami igazat; árnyékban; kifosztva; nem tudom (versek)
- 10 **Lukácsy Katalin:** Kései napló a koronavírusról (próza)
- 31 **Bíró Tímea:** ritkulás; a béke elvesztése (versek)
- 34 **Hőnyi E. Katalin:** A Mester és Gréta Rita (próza)
- 43 **Regős Mátyás:** Állandó évszak (vers)
- 45 **Zimonyi Zita:** Két katona (próza)
- 53 Fotómondó (1.) – **Méhes Károly** és **Székelyhidi Zsolt** képes versei
- 59 **Domonkos László:** A Mészáros utca titka (próza)
- 64 **Polgár Kristóf:** Szapáry u. 14.; Fotográfia; Cigányélet (versek)
- 67 **Bárdos József:** „Nézz, Drágám, kincseimre” (próza)
- 70 **Ónody Éva:** Évezreden átívelő intelmek – Csete Ildikó textilművész emlékére
- 79 A hónap alkotója: **Bálint Tamás** – Máj hagymalekvárral (részletek)
- 82 **Dimény H. Árpád:** Megszeretni egy régi költőtárs verseit
- 86 Betűk és számok egyensúlyában – **Bene Zoltán** beszélgetése **Bálint Tamással**
- 92 „Mindenki vesztese ennek a szembenállásnak” – **Bakonyi István** beszélgetése **Balázs F. Attilával**
- 97 **Juhász Kristóf:** Árnyékéletek tablója (Lőrincz P. Gabriella: Történetek az árnyékból)
- 103 **Losonczy Attila:** Önmagukba visszatérő ösvények (Száz Miklós György: Bitang nyarak)
- 106 **Szabó Fanni:** Az én testem daganata, a te félelmed, az ő lázálma (Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül)
- 110 **Viola Szandra:** Elveszett csillagok, megtalált hang (Bíró Szabolcs: Elveszett csillagok)
- 113 **Bukovenszki-Nagy Eszter:** Finom kis kapocs egy öröklött ruhán (Bali Anikó: Ha megérkezel)
- 117 **Muth Ágota Gizella:** Kalandozás régi képeslapok nyomán (Szabó Palócz Attila: Utazások apósommal)
- 120 **Alföldy Jenő:** Egy költő-mindenes (esszé)
- 128 **Sántha Attila:** A lovas, fekete Petőfi (esszé)
- 146 **Pruzsinszky Sándor:** A műben rejlő veszély, avagy a cenzúra halhatatlansága (esszé)
- 153 **Géczi János:** Alkotó ember, roncsoló természet – Plakátmaradványok Nápolyban (esszé)
- 167 **Utry Attila:** Rést ütni a hamisságok falán – Ötvenéves a Kelet Írócsoport és ötvenegy a Tokaji Íróklub (esszé)
- 175 Debüt: **Kalmár András Márton** versei

- **Böszörményi Zoltán:**
Balatoni szonett
- **Reke Balázs:** Partközélben
 - **Oláh András:**
hazudni valami igazat
 - **Lukácsy Katalin:**
Kései napló a koronavírusról
 - **Bíró Tímea:** ritkulás
 - **Hőnyi E. Katalin:**
A Mester és Gréta Rita
- **Regős Mátyás:** Állandó évszak
- **Zimonyi Zita:** Két katona
 - **Domonkos László:**
A Mészáros utca titka
- **Polgár Kristóf:** Fotográfia
 - **Bárdos József:**
„Nézz, Drágám, kincseimre”
 - **Ónody Éva:**
Évezreden átívelő intelmek –
Csete Ildikó textilművész emlékére
- Fotómondó (1.) –
Méhes Károly
és **Székelyhidi Zsolt** képes versei

A hónap alkotója:

Bálint Tamás

Máj hagymalekvárral (részletek)

Dimény H. Árpád:

Megszeretni
egy régi költőtárs verseit

Betűk és számok egyensúlyában –

Bene Zoltán beszélgetése
Bálint Tamással

„Mindenki vesztese ennek a szembenállásnak” –

Bakonyi István beszélgetése **Balázs F. Attilával**

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap